

173
Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1956

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Στα Κεφαλαία Διατηρήσιμα Κρατικά
ΕΙ ΠΩ ΠΑΝΤΕΛΕΓΙΩ ΑΣΥΝΩΝ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΑ

Δ. ΤΡΙΑΝΤΑ

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

Ν Ε Ο Ε Λ Λ Η Ν Ι Κ Α
Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Μ Α Τ Α

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1956

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΟ ΕΡΓΑΣΙΟ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' ΤΗΜΑΧΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΑΡΧΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά απ' τις κακίες του κόσμου,
στη Φάτνη βρέφος, όσο ζώ, να Σε λατρεύω δός μου!

Κι όταν θα ρθῆ ἀπὸ Σε σταλτὸς ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρι.

Χριστέ μου, δός μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτρένταχτος, καὶ νὰ εἶναι ὁ λογισμὸς μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ πὺ χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γροικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους, πὺ Σε δοξολογοῦσαν.

« Περὰσματα καὶ Χαιρετισμοὶ »

Κωστῆς Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Ἐχω ταξιδεύσει στὴ ζωὴ μου σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπου ἀποδημεῖ πάντα μὲ λαχτάρα ἢ ἀνθρώπινη φαντασία. Χῶρες τῆς Ὁμορφιάς ἢ πατρίδες τῆς Ἱστορίας, καθένα τους ἦταν καὶ μιὰ καινούργια χαρὰ γιὰ τὴν ψυχὴ μου, κι ἕνας καινούργιος πλουτισμὸς γιὰ τὸ πνεῦμά μου. Κανένα ὡς τόσο, δὲ μοῦ ἔδωσε τὴ γοητεία καὶ τὴ συγκίνησι πού ἐνοιώσα στους Ἁγίους Τόπους. Ὁ καιρὸς μπορεῖ νὰ κἀνῃ ὄλο καὶ πιὸ ἀχνὲς μέσα στὴ μνήμη μου τὶς φωτεινὲς καὶ γλυκύτατες εἰκόνες πού τῆς ἀποτυπώθηκαν ἐνῶ τὰ βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ Ἱερουσαλὴμ ὡς τὴν εἰρηνικὴ Τιβεριάδα κι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ Βηθλεὲμ ὡς τὴ δραματικὴ ἔρημο, πού φέρνει στὶς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη. Ὅμως ἡ συγκίνησι καὶ ἡ γοητεία, πού μὲ εἶχαν πλημμυρίσει τότε, παραμένουν ἀκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι ὁμως δὲν εἶχα πάει στους Ἁγίους Τόπους μὲ τὴ βαθεῖα ἐκείνη πίστι τῶν προσκυνητῶν, πού ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι γι' αὐτοὺς ὁ μαγνητικὸς πόλος τῆς ψυχῆς τους, καὶ πού ὀνειρεύονται τὸ ταξίδι στους Ἁγίους Τόπους σὰν κάτι τὸ ἱερό, τὸ μοναδικό καὶ τὸ μέγα, πού ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχει πιά κανεὶς νὰ ἐπιθυμήσῃ τίποτ' ἄλλο στὴ ζωὴ του.

Ὅταν πρωταντίκρυσα ἀπὸ μακριά, στὸ ὕψος ἑνὸς λόφου πού χρησιμεύει γιὰ βῆθρο τῆς, τὴν Ἱερὴ Πόλι τῶν λογισμῶν καὶ τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δὲ γονάτισα μὲ κλάμματα εὐτυχίας νὰ προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ Σταυροφόροι.

Ἀντικρύζει κανεὶς, ἐξ ἄλλου, στὴν Παλαιστίνη πολλὰ πράγματα πού δὲν τὰ περιμένει, πού δὲ σκέφθηκε πὼς μποροῦσε νὰ τὰ ἰδῇ ἐκεῖ, καὶ πού εἶναι σὰ μεγάλες λερωματιὲς στὴν εἰκόνα τῆς, τὴν εἰκόνα πού ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι τῶν Εὐαγγελίων : στὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν δὲν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιὰτὶ οἱ Τούρκοι τὶς ἔκοψαν στὸν προηγούμενο πόλεμο γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν μὲ ξύλα τὶς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κῆπος τῆς Γεθσημανῆ ἔχει ἐξαφανισθῆ κάτω ἀπὸ μιὰ τεράστια — καὶ τερατώδη — ἐκκλησία πού ἔχουν κτίσει οἱ Ρῶσοι· τὴν Ἐρημο, ὅπου ὁ Χριστὸς νήστευσε καὶ προσευχήθηκε, τὴ διασχίζει ἕνας πλατὺς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου

πηγαينوέρχονται τουριστικά αυτοκίνητα· πολισμένοι* κανονίζουν την κυκλοφορία στους δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ στὴ Βηθλεὲμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, πού ἐξυμνοῦν φαρμακευτικὲς σπεσιαλιτέ ἢ τὶς ραπτομηχανὲς Σίγγερ...

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοήτευσαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόστασι τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φθάνοντας στοὺς Ἅγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῆ ἐκεῖ, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καὶ δίδαξε, τὴν αὐτὴ παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφησι τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκεῖα ὥρα πού ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας, ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικοὺς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναῖκες μὲ τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτῶνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, πού γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρῦση μὲ βῆμα ἀργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα, καὶ μὲ μιὰ κόκκινη πῆλινη στάμνα ὄρθια στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδος ὑπάρχουν πάντα φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους πού συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς· στὸ νυκτερινό τους ψάρεμμα· ὁ ἄγιος καὶ κουρελιάρης βεδουΐνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαπὸ πρόσωπο, τὰ κατὰμαυρα γένεια καὶ τὴν αὐστηρὴ ἔκφρασι στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, πού τὸν εἶδα κατὰμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἢ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸν διψασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα, — ὕστερ' ἀπὸ χίλια ἐνιακόσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ· μόνο πὼς δὲν εἶχαν πιὰ τὴν ἀρχαία τους οἶησι*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλές τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνης· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ, νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι

του στη Ναζαρέτ : τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ τεφροῦ γαϊδουριοῦ του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικούς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνάερη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλωσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὡς τόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρι σ' Αὐτόν ἐπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραῖα μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιὰτὶ τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιὰτὶ εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκωμένο ποτάμι, ἦταν γιὰτὶ εἶχε λουστῆ στὰ νερά του· ἂν τὰ στάχια τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιὰτὶ τὸ χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδεύσει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικούς ρεμβασμούς του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἄλλοῦ στὸν κόσμo, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χάιδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν κάθε τι τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, πού ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρι στὴ μαγεῖα τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, πού τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια, — πρῶτα καὶ μόνα αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ. . .

Ἔτσι γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψι στοὺ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωσι ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχθηκε μὲ καλωσύνη στὴν αὐλὴ Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, πού εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανὰ, μόνο σὲ μένα, μόνο γιὰ μένα. . .

20-12-61

3. Η ΓΕΝΝΗΣΙ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήση αὐτὲς τὶς μέρες τὸ τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως « ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία »! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του, στὴν προσμονὴ κάποιος ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδηρο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως : Τὸ μῖσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μῖσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα...

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες, ποὺ ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ ποὺ μπροστὰ τους τὰ ὄργια τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμι καὶ τὴν ἔννοιάν του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἄν ἀρχίσει νὰ γίνεταί ζωὴ, ὅτι θὰ χρειασθοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἴσως νέων μαρτύρων, ποὺ στὸ τέλος τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος.

Μὲ καρδιὰ γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἄς στρέψουμε τὴ ματιὰ κατὰ τὸ μέγα φῶς, ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριον τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίση στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς προφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλεὺς τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραῦλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ, ποὺ διαλαλεῖ τὸν ἔρχομό Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιὰτὶ κι Αὐτὸς ἕνας ποιμὴν εἶναι — ποιμὴν ψυχῶν, ποὺ θ' ἀφήσῃ τὸ ποίμνιον γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὀλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ « ἀπολωλὸς πρόβατο ». Γιατὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπην καὶ τὴ συχώρεσι.

* Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπη-

λιά τῆς Βηθλεέμ. Ἄς ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως : Ὁ Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαρεῖα μοῖρα τῶν ἀνθρώπων. Ἔρχεται νὰ τὴν ὑποστῇ ὁ ἴδιος : νὰ ζήσει τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώρισι καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ — αὐτὸν τὸ θάνατο, ποὺ δὲν εἶναι στὴ φύσι Του, ὁλοτελα ξένος γι' αὐτόν. Ἔρχεται νὰ λυγίση, σὰν ἄνθρωπος, τὴν τραγική, τὴν κρίσιμη στιγμή τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν — « παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο ! » — νὰ νοιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἄφατη θλίψι τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καὶ ἡ νύκτα ν' ἀκούσῃ, κατάπληκτη, τὰ θεῖα χεῖλη νὰ ψιθυρίζουν : « περιλύπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου » !

Οἱ λαοί, ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ἄς ἀντικρύσουν σήμερα τὸ μέγα φῶς, ποὺ ὑψώνεται μεσοοὐρανο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά : Ὁ Ἄναρχος, ἀπὸ τὸν ὑψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρτὴ οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ — σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὄρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφοσύνης, νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλωσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τὸν ἀμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστευσαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπεία τῆς βαρεῖας ἀρρώστειας, ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες, ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ συντελέσθηκε τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πὼς ὅλα τὰ δεινὰ, ποὺ ἀποκορυφώνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνία, εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς συνθῆκες τῆς ὑλικῆς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλὰ, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα : Ἀπὸ τὴ συνείδησι. Καὶ σ' αὐτῇ, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως : « Κοίταξε - λείπει στὸν ἄνθρωπο - πὼς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντοδυναμία μου· πὼς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πὼς δέχομαι τὰ βὰ-

σανά σου, πώς γίνομαι μαζί σου ένα, να περπατήσω στο δρόμο σου, να μοιρασθῶ τὴ θλίψί σου, να σταυρωθῶ καὶ να πεθάνω γιὰ σένα ».

Ἡ ἐνανθρώπησι τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθυτέρα μυστήρια. Ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, σ' ὅλη της τὴν πραγματικότητα, ἔρχεται να δώσῃ μὲ τὴ γήινη ζωὴ του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στὸ φθαρτὸ κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ να κατοικήσῃ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Γιὰ να φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ καὶ σωτήριον τύπο ζωῆς, πού ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μὲ τὴν ἐνανθρώπησί Του, πρέπει να νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἐνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάσι πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτὸ του, να τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ να κερδίσῃ τὸ ένα, τὸν ἐξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωσι, τὴ χάρι τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχὴ, πού ποτὲ δὲν ἔπαυσε να εἶναι ἐπίκαιρη, σήμερα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους πού ὁσπεῖραν στὸν κόσμον οἱ Ἀντίχριστοι, ποῦ ὀδηγοῦν ἢ ἀπιστία κι ἢ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, πού κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότης σφαδάζει*, μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδηρο. Κανένας δὲν μπορεῖ να εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατῆρα τοῦ ἠφαιστείου, πού οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζητᾶνε, μὲ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς, τὴ σιγουριά τῆς κυριαρχίας. Ὁμοῦ οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲν θὰ μπορέσῃ να τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις, πού τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ να ξέρῃ κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεέμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, πού διάλεξε γιὰ λίκνο του, τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητὸ, πού ἔχει πνίξῃ στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, να γυρίσῃ στὸ δρόμο τῆς

πραότητος καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλωσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνη τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλασι τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωσι αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὄλες τὶς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἠθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστήμη δὲ μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς * δρόμους, ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του, δὲν μπορεῖ πιά νὰ συλλάβῃ τὴ φωνή του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννησι τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγονο.

Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἄργα γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημάνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα. Πρέπει νὰ πιστεύσῃ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιὰ τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ πῆγε κι ἔσχισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸν τὸν πυρῆνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῆ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιὰ καὶ τὴ δῶδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατί, ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει, ἀπ' αὐτὸ ποὺ ῥιξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: Αὐταπάρνησι, ταπείνωσι, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντιταχθῇ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους, ποὺ φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς, ποὺ κοίτονται σήμερα στὸν ἴσκιον τοῦ θανάτου.

« Ἑλληνικὴ Δημιουργία » τ. 5' (1950), σ. 885 ἐξ.

Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

1. Ἡ γέννησί Σου τὸ ἅγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ' ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια καὶ τ' ἄλόγατα μ' ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
Ἡ γέννησί Σου τὸ ἅγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.
2. Καὶ τὸ Ἄστρο, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτέ στὸν κόσμον πιά,
ἄπὸ τοῦ Στερεώματος τ' ἀμέτρητα τὰ βάρη
ἦρθε κι ἄπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ Ἄστέρι, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτέ στὸν κόσμον πιά.
3. Τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὠδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θεωρεῖ.
Τὸ Ἄστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ' ὀδηγεῖ,
τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὠδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε...

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

— Σοῦ ἔταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το ! Μοῦ εἶπε ὁ γέρο-
Κορφιάτης τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος στὴν
Κέρκυραν, 15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζαρω-
μένο καὶ κιτρινισμένο ἀπ' τὸν καιρό.

— Πῶς τὸ ἔχω στὰ χέρια μου μὴν ρωτᾶς. Διάβασέ το ! Κι ἐδιά-
βασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καὶ
ἀνορθόγραφα :

— Ὁρκίζομαστε στὴ μεγάλη του Χάρι, ἐμεῖς Διάκος Συμεῶν, σκευο-
φύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπουέρης,
ἐκκλησιάρχης, πῶς τὰ μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμαστε καλὰ —
δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγουστο μῆνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος ἄφησε τὸ
κουβούκλι του γιὰ μιὰ - δυὸ ὄρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλε μέσα.
Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν πιστεύγουνε ».

— Σοῦ ἔταξα πῶς θὰ σ' τὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγῃ ὁ
γέρος· μὰ καὶ σὺ θὰ γράψῃς τὰ ὅσα σοῦ ἔπα ὅπως τ' ἄκουσα ἀπ' τὸν
πατέρα μου, κι ἐκειὸς ἀπ' τὸν ἐδικότουνε, ὅπως τὰ ἔμαθε ἀπ' τὴ μάνα

του, κι εκείνη πριν παλαιόθεν, κι έτσι ίσαμε πέντε γενεές που φθάνει στο στόμα του ίδιου του Χαράλαμπου.

Του ύποσχέθηκα του γέρου· και τὰ γράφω.

Ήμερόνυκτα τὰ κανόνια όλόγυρα στην πόλι· ὁ βενετὸς Ναύαρχος εἶχε μαζευθῆ κάτω ἀπὸ τὰ τείχη κι ἄφησε τὸ στόλο τῶν ἀπίστων ν' ἀράξει στὸν ἥσυχο γιαλὸ τοῦ Ἰψου καὶ στοὺς Γονιούς τὸν Αὐγουστο τοῦ 1716. Ἦταν ἡ δεύτερη φορὰ πού οἱ Τοῦρκοι πατοῦσαν τὴν Κέρκυρα.

Μέσα στὴν πόλι φόβος καὶ τρόμος. Ἐτρεχαν στὸ Παλαιὸ Φρούριο, σήκωσαν τὸ γεφύρι, κι ἀφέθηκαν στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνον ὁ στρατάρχης ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, ἐμάζεψε τὴ λίγη φρουρὰ ἀπὸ Ἐνετούς, Σάξονας καὶ Ἑλλήνας, ἐπῆρε καὶ μερικὰ παλληκάρια ἀπ' τὴν πόλι, ἐκλείσε τὴν Πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καὶ ἀνάγκασε τὸν κόσμο, τοὺς νέους νὰ ὀπλισθοῦν, τοὺς γέρους, τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνας, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους.

Ὁ κόσμος πῆρε θάρρος· σιγὰ σιγὰ συνήθισε· καὶ κάθε δειλινὸ ἐμαζεύετο μπροστὰ στὴ μικρὴ πλατεῖα τοῦ Ἁγίου, καὶ ὄλοι, ὀρθόδοξοι καὶ λατῖνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τὴ μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, κι ἔβγαιναν μὲ πιὸ θάρρος ἀπ' τὴν ἄλλη.

Ὁ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, μαζί μὲ τὸν διάκο Συμεών, ἔκαναν νυκτέρι κάθε βράδυ, φύλακες ἄγρυπνοι μέσα στὸ Ναό· ἔτοιμοι μὲ τὴν πρώτη προσταγή, νὰ κατεβάσουν τὸν Ἁγιο μὲ τὴν λάρνακα, μέσα στὴν καταπακτὴ, πού ἔχαν ἀνοίξει μυστικὰ στὸ πλάι τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, γιὰ νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἀπίστων. Κι' αὐτὸ ἦταν πού τὸν πείραζε περισσότερο τὸν ἀγαθὸ καὶ ἀπλοϊκὸ χωριάτη, πού τριάντα χρόνια εἶχε στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἁγίου. Πῶς θὰ τὸν ἐξευτέλιζαν ἔτσι, τὸν Ἁγιο ! Τὸν Ἁγιο, πού τὸν ἔβλεπε τόσα χρόνια νὰ κάνη χάρες, νὰ σώζη κόσμο, νὰ ἔχη τόση δύναμι !

Καὶ κάθε βράδυ, σὰν γύριζε στὴν ἐκκλησία, πήγαινε κουνῶντας τὰ χέρια καταπάνω στὸ φοβισμένο Συμεών καὶ τοῦ ἔλεγε :

— Θὰ τό ᾄδῃς πού δὲ θὰ γίνῃ αὐτό ! Δὲ θὲ νὰ μπῆ ἐκεῖ μέσα ! Ὁχι ! Θὰ τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θὰ τὰ διώξη, σοῦ λέω ! ὅπως τοὶ ἄλλες ἔδιωξε καὶ τὴν Πανούκλα !

Κι ἔπειτα γύριζε κατὰ τὸν Ἅγιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χεῖλια του ἄρχιζαν νὰ κινουῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ σιγὰ.

Τί ἔλεγε ; Ὁ διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τὸ σταυρό του νὰ κάνη χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε : « Σύμφωνοι εἴμαστε ». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους κι ἐτραβοῦσε στὸ στασίδι του, πού κάθε νύκτα μισαγρυπνοῦσε, γιὰ νὰ ἔναι πάντα ἔτοιμος.

Ἦταν κοντὰ μεσάνυχτα : Τῆς Παναγίας, δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

Ἦσυχη ἢ βραδιά. Νύκτα καλοκαιρινὴ μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού ἄλαμπε κι ἐφώτιζε ὅλη τὴν ὁμορφὴ φύσι τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχώνες, στὸν Ἅι — Ἀντώνη, ἀπ' τὸν Ἅι — Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούοντο μαζί μὲ τὸ μονότονο τραγούδι τοῦ γρούλλου, τὰ « Γρηγορεῖτε. . . » ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιὰ κανονιά ἐκεῖνη τῆ βραδιά. Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὰς καὶ στὴ φύσι. Μιά βουβὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες πού γίνονται πρὶν ἔλθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία. . .

Στὸν Ἅγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρίς. Δυὸ τρεῖς κανδηλες τρεμόσβηναν ἐμπρὸς στὴν Παναγιὰ ἢ μιὰ· στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἢ ἄλλῃ. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὀρθὴ λάρνακα μὲ τ' ἅγιο λείψανο, ἀλειωτο κι ἀκέραιο στοὺς Αἰῶνες.

Ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκρυζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο, ἐκεῖ στὴ δεξιὰ πύλη· καὶ καθὼς τὸ φῶς τῆς κανδηλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πῶς ἐκεῖνο τὸ μελαψὸ προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι ἐκινεῖτο, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθυρίζε :

— Διῶξέ τους, Ἅγιε μου ! Διῶξέ τους !

Ἐξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκεῖνη γαλήνη ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Ἀμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριὰ, ἀκούοντο οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἀπίστων, πού σὲ μιὰ τελευταία ξαφνικὴ ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὠρμούσαν γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα.

Ἐπάτησαν τὸν πρῶτο προμαχῶνα. Τοὺς ἐξεμάτιζαν ἀπὸ πάνω

μέ λάδι· τούς έκεραύνωναν από τὰ τείχη. Αυτόι έμεναν θηρία, άτάρχοι. Πήδησαν στην τάφρο· έβαλαν σκάλες· άνοιγαν τις πόρτες. Μέσα στην πόλι, οί φωνές, τὰ κλάμματα τών μικρών, παράπωνα, παρακλήσεις. Τὰ ούρλιάσματα τών σκύλων· λαλήματα πετεινών· οί καμπάνες που έσήμαιναν άκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Όλα μαζί σαν μιá μυριόστομη κραυγή άνέβαιναν ψηλά στον ούρανόν, που τόσο πριν όλοφέγγαρος και κατακάθαρος άρχιζε τώρα να σκοτεινιάζει από βαριά σύννεφα, που έμαζεύοντο και κατέβαιναν τόσο χαμηλά, που περνούσαν άπάνω στις στέγες τών ψηλών σπιτιών.

Άστραπές και άστροπελέκια έσχιζαν που και που ένα βαθύ σκοτάδι μέσα στα στενά καντούνια, όπου έπαράδερνε πλήθος έτοιμο για σφαγή, παιδιά για άλλαξοπιστία.

Έκει άκίνητοι από τὸ φόβο, κοκκαλωμένοι, πτώματα όρθια επάνω στα στασίδια οί δύο φύλακες ὁ ένας λαϊκός ὁ άλλος κληρικός : έγύρισαν, κοιτάχθηκαν και είπαν με τὰ μάτια :

— "Ωρα είναι !

Έτοιμασαν τὸ γερό σχοινί, σήκωσαν τήν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθύ άνοιγμα, και πριν άρχίσουν έπεσαν και οί δυὸ με τὸ μέτωπο στις πλάκες μπροστά στη λάρνακα, για να τὸν προσκυνήσουν για τελευταία φορά.

Πότε πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι και τὰ χείλια τους ψιθύριζαν σιγά σιγά· έπειτα έσκυψαν πάλι στὸ κρύο μάρμαρο. Οί βροντές έκαναν τὸ πλακόστρωτο να τρέμη. Τὸ τέμπλο έφωτίζετο ποῦ και ποῦ από τις άστραπές· οί κανδηλές με τις χρυσές άλυσίδες τους έχοροπηδοῦσαν σε κάθε βροντή, που έπνιγε και φωνές και άλαλαγμούς και κανονιές.

Γεμάτοι από κατάνυξι, έτοιμοι για τήν τελευταία τους ὠρα, έδιναν κι οί δυὸ τήν ψυχή τους ὄλη, εκείνη τή στιγμή, και είχαν λησμονήσει τή δουλειά τους και τὸν άγιο σκοπὸ τους. Μόνου, σαν μέσα σε ὄνειρο, σαν να ήρχοντο από άλλον κόσμου, άκουαν άόριστες, συγκεχυμένες ὀμιλίες, φωνές σπαρακτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν και παιδιῶν « Σῶσέ μας, Άγιε μας! . . . Διῶξε το' άπιστους! . . . Μανουάλα.

Οί κανδηλές έπαιζαν· τὸ φῶς έτρεμόσβηνε. Μιά άστραπή έγέμισε με φῶς τυφλωτικὸ κι έλαμψαν ὄλα : εικόνες και μανουάλια και.

κανδηλές. Καὶ ἄστραψε ὅλη ἡ λάρναξ. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς μεγάλης ποὺ ἐκράτησε ὥρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστὰ ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη—θρόνο ἀτίμητο—ἀνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία ἐπλημμύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διακού καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἐκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ποὺ ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου.

Ἕνα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γυρτὸ στὰ πλάγια, ἀκκουμπῶντας τὸ δεξι χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες κατέβαινε σιγὰ σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴ μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἤσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο ἐσειότανε, οἱ κανδηλές ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγῦρο.

Πόσην ὥραν ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. Ὅταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἓνα θαμβό-θαμβό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ κανδηλές ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρναξ ὄρθια στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψό προσωπάκι γυρμένο κι ἀκκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλακτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἓνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξηρὰ σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε :

- Εἶδες, Χαράλαμπε ;
- Εἶδα, διάκο ! Τό 'δες καὶ σύ ;
- Ναί. Μπὰς κι ἦταν ὄνειρο ;
- Τότες πῶς τό' δαμε κι οἱ δυὸ μαζί ;
- Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. Ἄκουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλοιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρῆς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελλοῦ. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο κτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

Ἄνοιξαν. Καὶ ὤρμησε μέσα πλῆθος : γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολῖτες καὶ χωρικοί ὀρθόδοξοι καὶ λατῖνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρέται τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα και στις ευχαριστίες, από στόμα σε στόμα να διαδίδεται, να τρέχει, να μεγαλώνει το θαύμα, που έκανε πτερά κι έγύρισε όλη την πόλι σε μιὰ στιγμή.

Τò πρωί — έλεγαν — ανάμεσα στ' άστροπελέκια, στις άστρα-πές και τον χαλασμό, οί Τοῦρκοι επάτησαν πιά, είχαν ανοίξει κι άρχισαν να μπαίνουν από την πύλη τή μεγάλη. Οί δικοί μας τ' άφησαν όλα, και κανόνια και προμαχώνες και σκόρπισαν στην πόλι. "Εξαφνα — έλεγαν — εκεί στον ψηλότερο προμαχώνα αντίκρυσαν έναν καλόγερο γίγαντα. Κρατούσε με τò ένα χέρι τò σπαθί, και με τ' άλλο έναν πελώριο Σταυρό που έφθανε ως τὰ σύννεφα.

Κι ήταν έτοιμος να όρμήσει. Κι ήτανε τόσο φοβερός κι άγριεμένος, που οί Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ 'χασαν, γύρισαν πίσω. "Επειτα, σαν τρελλοί άρχισαν να φεύγουν, να τρέχουν, να χάνωνται. 'Ο ούρανός έρριχνε ποτάμια από πάνω. 'Ο Σταυρός έλαμπε κάθε φορά άπ' τὰ σύννεφα ως κάτω σαν κεραυνός. Τò σπαθί έβγαζε άστραπές. . . Τώρα μπήκαν στὰ καράβια τους και πᾶν στην κατάρα. "Ελεγαν κι άλλα πολλά που ό Χαράλαμπος δεν τ' άκουσε.

Μόλις γύρισε και είδε τò διάκο, τού είπε :

— Τόειπα, διάκο. Τόειπα πώς δεν τò δεχότουνα αυτό ! να μπή εκεί μέσα ! Τόν είδες, μωρέ, τόν είδες ; "Ε το που πήγαινε εκείά την ώρα !

Κι άφου βοήθησε τò διάκο κι έρριξαν την πλάκα, έφυγε τρεχάτος, ανέβηκε τρία τρία τὰ σκαλοπάτια, έφθασε ψηλά στò καμπαναριό, άρπαξε με τò δεξι χέρι τò γλωσσίδι τής μεγάλης καμπάνας και με τ' άριστερό τὰ μικρά, κι άρχισε να σημαίνει ακούραστα, επίμονα, ένα τρελλό και χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγῦρο οί άλλες εκκλησίες άπαντούσαν· οί πετεινοί άρχισαν να λαλούν χαρούμενα κι αυτοί. Κι ό ήλιος, λαμπερός, λαμπερός και καθάριος ύστερ' από την καταιγίδα, έλαμπε κι έφώτισε κι έχρύσισε όλους τούς σταυρούς στις κορυφές τών καμπαναριών.

'Από την κορυφή τού δικού του, τού πιό ψηλού, ό Χαράλαμπος αγνάντευσε μακριά κεί πέρα, στò Βίδο, πανιά άτέλειωτα σαν κοπάδι από γλάρους που 'φευγαν άτακτα και βιαστικά.

Ν. Πετιμεζής Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Στὸ ρημαγμένο παρεκκλήσι
 τῆς Ἀνοιξης τὸ θεῖο κοντύλι
 εἰκόνας ἔχει ζωγραφίσει
 μὲ τ' ἀγριολούλουδα τ' Ἀπρίλη.

Ὁ ἥλιος, γέρνοντας στὴ δύσι,
 μπροστὰ στοῦ Ἱεροῦ τὴν πύλη
 μπαίνει δειλὰ νὰ προσκυνήσῃ
 καὶ ἀνάφτει ὑπέρλαμπρο καντήλι.

Σκορπάει γλυκεῖα μοσκοβολιὰ
 δάφνη στὸν τοῖχο ριζωμένη
 —θυμίαμα ποὺ καίει ἡ Πίστις—

καὶ μιὰ χελιδονοφωλιὰ
 ψηλὰ στὸ νάρθηκα χτισμένη
 ψάλλει τὸ « Δόξα ἐν Ὑψίστοις ».

Γεώργιος Δροσίνης

7. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβῆς ψυχές, θλιμμένες ! Καὶ τ' ἀπόβραδο
 Προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
 Ποιὸς ξέρει ; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
 Μέσ' στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
 Μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
 Μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
 Χρυσᾶ χαλιὰ στὰ ἔρμα τὰ μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα,
 Ποὺ στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
 Ἄμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
 Χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἄνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
Μόλις πού Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
Καὶ τὰ γυμνά κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
Καὶ δέονται στὸ ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά. . . Κι ἑκεῖνος ἔρχεται
Καὶ σκύβει στὶς ψυχές πού Τὸν προσμένουν
Σιγά. . . πονετικά. Κι ἄργα τὰ σήμαντρα
Πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

18-4-62

8. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνθήκην του νὰ δημοσιεῖ κατ' ἔτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του :

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθνη.—Ἐὰν ἐπιλάθωμαι σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιπλησθεῖς ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖς ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ ».

Ὁ κύρ - Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπᾶ - Δικανέλλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινων ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωΐας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουν τὸ ἐγκαταλειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κύρ - Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἑσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχην, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἄγγεῖα μὲ ἔλαιον, καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ « νᾶμα » ἢ ὀδηγοῦσαι ὄνάρια μὲ τὰ σάγματα ἑπεστρωμένὰ διὰ κιλιμιῶν καὶ χραμιῶν, φορτωμένα τορβάδες καὶ

δισάκκια με φλάσκας οίνου, με τυρία νωπά ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ με τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοίλωμα εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοὶ ὑψηλοὶ, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἠλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω με τὰς μακράς, ἴσας με τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν, ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἐφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὄλοι των, με καθαρὸς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, με πλατέα ζωνάρια κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι καὶ με τοὺς λιινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἐκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχην τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος με κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῆ νέφη, ἀντιλαμβάνων ὁ ἴδιος ὄσσην ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν με ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπεύρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψιθυροὶ τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεμματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπάρμπτα - Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ

νά ιεροπρακτήσει. Λειτουργία χωρίς ένα τουλάχιστον ψάλτην ή άναγνώστην δέν γίνεται. Οί ποιμένες και οί βοσκοί ήσαν όλοι, ώς εικός, ού μόνον άγράμματοι, αλλά και άλιβάνιστοι*, οί κακόμοιροι, πολλοί τούτων.

— Τώρα, τί νά κάνουμε ; . . . Όρίστε, σοϋ ύπόσχονται σίγουρα μιá δουλειά, κι ύστερα σ' άφήνουν μέσ' στη μέση ! « Άνθρώπους και κτήνη σώσεις, Κύριε ! »

Ήλπιζεν έν τούτοις άκόμη ότι ό μπάρμπα - Κωνσταντός θα ήρχετο. Άρροστόλιστος ήτο πάντοτε, τόν ήξευρεν. Άλλά τώρα ήτο σκοτεινή άκόμη νύξ και μόνον τά άστρα έλαμπαν άνω. Όλίγω ύστερα άνέτειλεν ή σελήνη, και τότε έλπις ήτο νά έλθη.

Παρήλθον δύο ώραι και ή σελήνη άνέτειλε κολοβή άπό τό σκοτεινόν βουνόν άνω, άνερχομένη βραδέως εις τό στερέωμα, και αι τάξεις τών άστρων ήραιώθησαν επ' άπειρον και όλα σχεδόν ήμαυρώθησαν εις τήν διάβασίν της. Παρήλθεν άκόμη μιá ώρα. Ό μπάρμπα Κωνσταντός δέν άφάνη. /

Ό ιερεύς ήρχισε ν' άγανακτῆ.

— Ό άσυνείδητος ! ό μωρός. . . "Ημαρτον, Κύριε ! « Άνθρώπους και κτήνη σώσεις, Κύριε ».

Ήθελε νά στείλῃ ένα τών ποιμένων εις τήν πολίχνην, όπως ζήτηση και εύρη ένα συλλειτουργόν νά τοϋ φέρῃ. Άλλ' οί ποιμένες και οί βοσκοί όλοι έρρεγchon* έξηπλωμένοι μεταξύ τών σχοίνων και τών κομαρεών, τυλιγμένοι εις τας κάπας των, ευχαριστημένοι ότι επανήλθεν ή άνοιξις και εύρισκαν όλιγώτερον παγεράν τῆς γῆς τήν ύγρασίαν. Και αι γυναϊκές των, πλαγιασμένοι και αυταί, ύπνωτον όλιγώτερον άκουστώς όπισθεν τοϋ Ίεροϋ Βήματος, τυλιγμένοι με τά χράμια και τά κιλίμια, τά όποια ειχον φέρει έπεστρωμένα επί τών σαγμάτων τών όνων. Και αι εκ τῆς πολίχνης έλθοϋσαι γυναϊκες, κύπτουσαι επί τών καλαθίων των, έξω τῆς θύρας τοϋ ναοϋ, ύπό τόν έστεγασμένον πρόναον και έντός τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, έλαγοκοιμώντο και αυταί. Μόνον ό ιερεύς άνησύχει και ήτο άγρυπνος. /

— Τά ξερω έγώ άπό όξου τά πλιότερα τά γράμματα, παπα, τοϋ έλεγεν ή θειά τό Μαθηνώ, δια νά τοϋ δώση θάρρος· νά κανοναρχώ κειδά στ' αυτί τοϋ γερο - Φιλιππη, κι ό γερο - Φιλιππη, όποϋν' θεοφοβούμενος άνθρωπος, θα τά λέῃ κειδά όπως - όπως. . .

— Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνώ ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

— Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοί μας θάμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι, γιὰ νὰ μᾶς γελάση. . . Ἡ ἀγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπάριμπα - Φιλιππῆ, κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νᾶξερα ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πὼς δὲν θὰ ἦτον ἄμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡς τόσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπάριμπα - Κωνσταντός, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμενον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλῆσόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὔρῃ ψάλτην, ἕως ὅτου πείσῃ καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα - Διανέλλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπι του ἔτρεξαν ἡ γριὰ - Μαθηνώ καὶ ἡ θειά τὸ Σειραϊνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἦσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις ! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾶ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος τῆς. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἓνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψασιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν, τοῦ μείζονος ἐξ ὅσων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλευρῶς ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἠξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ, καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἂν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς

Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρῦση ὄχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὄχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ ! εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκήται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἢ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκευὴ αὐτῆς ν' ἀνήκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε !

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ - Κωνσταντός, καὶ ὦφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσηλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα - Διανέλλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν, καί, λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰῶνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως. Διὰ τοῦ σήμαντρού τούτου ἤρχισε νὰ κρούῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νὰ ἐξυπνῇ τὰς μεσονυκτίους ἡχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ « Κύματι θαλάσσης », ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἦναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βαστάζων αὐτὴν ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα, καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ « Δεῦτε λάβετε φῶς ». Οἱ βοσκοὶ ἦναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος « τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρώσης χρέη τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφές μακρὸν προσόψιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἀργὰ τὸ κατὰ Μάρκον « Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου », εἶτα θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ « Δόξα τῇ ὁμοουσίῳ », ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὸ « Χριστὸς ἀνέστη ». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρίς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἅπαξ ἡ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον

ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι « ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσά των », ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θειά Μαθηνώ καὶ τὸ ἔψαλεν ἄπαξ, ὁμοίως, καὶ ἡ θειά τὸ Σεираίνω.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτ εἶπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ' οὗ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσηλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ « Ἀναστάσεως ἡμέρα » καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἀκολουθῶς εἰσηλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἐξελθὼν πάλιν, « ἔλαβε καιρὸν » καὶ πάλιν εἰσηλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῆ ὅλην τὴν ἱερὰν στολήν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῆ ἕξ ἀνάγκης. Ἡ θειά Μαθηνώ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο - Φιλιππηῖν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

— Ὑάλε, γερο - Φιλιππηῖ, « καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις ».

Ἄλλὰ τοῦ γερο - Φιλιππηῖ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσά του νὰ εἴπῃ « καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις ».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνώ ἤρχισε σιγὰ - σιγὰ νὰ ψάλλῃ : « Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κ.τ.λ. »

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα τῆς ἤτο : « καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα. . . ».

— Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοσημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματός. « Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν », εἶναι τώρα.

— Α ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνώ καὶ ἤρχισεν : « Δεῦτε πόμα πίνωμεν κινόν. . . ».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἕν ἕκαστον τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια :

« Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ ».

Εἶτα ἤρχιζε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος :

« Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια ».

Εἶτα πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν :

« Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα. . . ».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε :

« Χθές συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι. . . ».

Εἶτα φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν :

« Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδὸν μου ».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν :

« Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ . . . ».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν :

« Δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου. . . ».

Ἀφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξήλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλλεν ὁ ἴδιος ὄλον τὸν Κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ μεταβῆ εἰς τοὺς « Αἴνους » καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν « Ἀσπασμόν », ὅταν εἷς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει διὰ νὰ ἰδῆ πῶς εἶχον αἱ αἰγές του, ἐπανήλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνὴν τοῦ ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη

— Τί τρέχει ;

— Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάτ' χουγιάζει . . . « ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε ; ». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ ;

— Νὰ πῶς . . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγφ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένη ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεμματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὔρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἔστρωσαν ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου κοινὴν Πασχαλιὴν τράπεζαν.

« Ἄπαντα », τ. Β'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

9. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρώτατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσᾶτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύννεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφουσοῦσε
 τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μέσ' στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα :
 γλυκειά ἢ ζωὴ κι ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὶς ἐκκλησιᾶς τίς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἁγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε « Χριστὸς ἀνέστη » ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιά οἱ μαννάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτῶντας τίς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς, ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες,
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι,
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

« Ἔργα »

Διονύσιος Σολωμός

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Το παρόν έγγραφο περιγράφει τις δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο του προγράμματος για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης. Οι δράσεις αυτές είναι:

- 1. Ενίσχυση της ποιότητας της εκπαίδευσης.
- 2. Προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση.
- 3. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.
- 4. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.
- 5. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.
- 6. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.
- 7. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.
- 8. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.
- 9. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.
- 10. Ανορθόδοξη εκπαίδευση.

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΚΩΣ Η ΚΙΤΘΡ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ὁ Λεωνίδας.
Θεοὶ κυβερνήτες στήν καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμμα τῆς πατρίδας
καὶ καταφρόνεσι τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιὰ κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὀλόχρυσο καὶ τῆς Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τὴν πολιτεία.

Μ' αὐτὸν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερὰ χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στὰ μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νὰ λάμψη κάνουν ἢ Ἀχερουσία,*
γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τὴν πύρη,
βρίσκουν, καὶ ἰσκιώνει τους, ἡ θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βούισμα, χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν,
κ' οἱ κορφές γύρο καὶ πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε καὶ τὸ χιλιάζουν :

« Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἂν πατήσης τὰ χώματά της,
πὲς της πῶς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καὶ πάντα στὸ πρόσταμά της ».

« Περὰσματα καὶ Χαιρετισμοὶ »

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιουτοτρόπως ἔπесον ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸ ἔν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἐνατολῇ ἑλληνικὰ κράτη. Ἄλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς Ἐλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρῶτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν, ὁ ἔθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν καταβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἄν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἠττήθη πολλακίς ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσεν ἀναδεικνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἑξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατάρθωσεν ἐν τῇ Ἐνατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσσε μέχρι τῶν σπλάγχων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη, τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἐνατολῇ μόνῃ ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὕτη δὲ ἡ κυβέρνησις ἑξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ῥεπιπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἠγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπήκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ Ἐλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἐλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἐνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἦτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἐνατολήν διάδοσιν τοῦ Ἐλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὅλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἠρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρήσκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἐλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμὸν. Ἡ μὲν ἀπο-

καλυφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὁ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβοήθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προηγῆθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδήλως ἐντολὴν ἄνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλημα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐπέρχεται δεινοτάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάσις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἦττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαρατάσσονται κατ' ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενοῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθὲν. Ἄλλ' ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν ;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἷας ἤθελε συναντήσῃ δυσχερείας ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῆ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἰγύπτου, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλαι ἐπεκράτου

ἐπιχώρια διάλεκτοι, εἰς ἃς ἔδει νὰ μεταφρασθῆ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρύγματος ἀλλὰ καὶ ἐρμηνείας· ἔχρηζε γλώσσης ἐπιτηδεΐας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκευήματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἧς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῆ ἢ τοσοῦτον θαυμασία αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἢ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνότητα γλώσσης ἀλλὰ παρέσχε αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων, ἀφ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἰσως εἶπη τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ρωμαϊσμός ἤθελεν ἀναπληρώσει κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλὰ, καθὼς παρετηρήσαμεν ἤδη, ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατόρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατῆσαι τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὅποσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. Ἄν ἐχρειάσθησαν τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμός δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτήσῃ ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελεν ἀποβῆ ἔν τῷ μεταξὺ ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὅποσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσῃ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἢ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις!

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν διεσώθη, τοῦλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συμμαχίας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπηρετήσῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπήλαυσε παρ' αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστίν ἢ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν

ὄλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπασα ἡμῶν ἢ μετέπειτα κοινωνική, ἠθική, διανοητική κατάστασις, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τούτου δ' ἕνεκα ἐξεθέσαμεν ὅπως οὖν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπετείας.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους»

Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑΥΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ανταποκριθοῦν εἰς τὴν ἐκκλήσιν τῶν ὁμοεθνῶν των. Μόνον εἰς εὐπατριδῆς νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν ὅποιαν ἐξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστῆν του, ἀφοσιωθέντας ὀλοψύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατήρ του Εὐβουλος προσφέρει ὕλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστῆ του Ἀριστομένη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὕρους Λακινίου, διὰ νὰ δεηθῆ εἰς τὴν Θεᾶν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῆ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄρ' ἀεὶ κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνη ὅτι ἡ κόπωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἠθικὴ τις ὀδύνη κατατρῶγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἴδου. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἦλπιζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκώματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκευῆ, τὰ ἀντλητήρια* αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἰστία μάχης καὶ τὰ ἰστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χερίστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ

πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπεζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἔχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἐνὸς εἶδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἶπῃ καλύτερα. Ἰδού ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς θησαυροὺς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἐξηντλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ * Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ἄ ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλήσωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποθηρραμένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσει τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατήν, καὶ ὑπὸ τοιούτους ὄρους οἱ ὀπλίται Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἢ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὀκλάδων, οἱ ὁποῖοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὃ δ' Ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἔκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὠραῖόν του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέτα ; Ὁ γέρον Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολοὺς, οὔτε ἄλφита*. Ὁ δυστυχὴς Φάυλλος ἐκινδύνευσε νὰ τρελλαθῆ. . .

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγά της ἀπὸ

τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγὴν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἑλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα ὀπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὄλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσει τῇ ἀληθείᾳ νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλλαν ; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοὴν της διήλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὠχρὸν φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἓν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἀφθονον κόμην, ἡ ὁποία λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὦμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιεν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ῥόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἑνωρὶς νὰ ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρο τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ - σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τῶρα ἑλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρῶτος αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίαμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἔκπληξιν, τὴν ὁποῖαν θὰ προσενήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖόν του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασις τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἔμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὀδοιπό-

ρος μας βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἔν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἔν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῆ ὁ πρωινὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἄριστονίκη ἀναπνέει τοῦλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται τῆς εἶναι κἀθιδροί. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τῶρα εἶναι ἀνηφορικὴ, ἢ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* τῶν κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ πέλαματα τῶ ποδῶν τῆς. Θὰ φθάσῃ ἄρα γε ποτέ; Ἄλλ' ὁ Φάυλλος τότε, ἢ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνου! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά τῆς δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθουμένη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη τῆς σκορπιζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά τῆς μὲ κλαυθμηρισμοὺς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν τῆς, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνήρητο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! Ὡ! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις τῆς. Κάθεται ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῆ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἔμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν τῆς πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην τῆς τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν τῆς εἶναι φρικώδης· προστίθεται τῶρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἵτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἄρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἡμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχιδῶν πλευρῶν τῆς. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπως ὅποτε ὀμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τοῦλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει τὸ στήθος τῆς· τὸ στόμα τῆς ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν τῆς· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρῳ τῆς· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπόθυμος... Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτων.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακράν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱερούς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδούντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεῖα χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητικὴ χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἄλλως ἡ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστάτιδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾶ πρὸς τὸ Ἡραῖον ! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του ὁμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστὴν του. Ἄλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῆ ! ὦ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτῆν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξῃ μία τόσοσ ἀβρὰ κορασίς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον ! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἀργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδησιν. ὦ ! τῆ ἀληθείᾳ εἰς ὠραίαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἄχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὖρη ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὖρη νεκρὰν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφρων !

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωνα· ταχέως ὁμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾶ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἀπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γῦρο τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνηντήθῃ ὑπὸ κακοποιῶν ! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὅρμᾶ πρὸς τὸ Ἡραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον

του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποίαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἥμιονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῆ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κἄν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἴγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινὰ χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκίῳφωσ τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὡσεὶ εὐλογοῦσα, ὡσεὶ προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἔλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουσι». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἢ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῆ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὄσφυν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταίαν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μετὰ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γῦρο αὐτῆς, μετὰ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μετὰ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατὰστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὅποιον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὀράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ . . . Αἱ ἱέρειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδαφιλεύουν ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἣτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκεῖοί της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλοι αἱ φίλοι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὀμιλεῖ δι' αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαῦλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν « Ἀριστονίκην » τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. Ὡ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὅποιον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαῦλλου καὶ ἐν μόνον εὔχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ « Ἀριστονίκη ». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρον Εὐβουλος. Ἡ τριήρης « Ἀριστονίκη » ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαῦλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς Θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναῦς ἐξεληθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὅταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίον μέχρι τῆς ἱερᾶς προκουμίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἔδωλιου του παραγγέλλει εἰς τὸν

κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἑννέα τῆς μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον « ρόθιον * », τὴν εἰρεσίαν * τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα μόλις τὸ κύμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιοῦτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσιά * τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἄλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπῇ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἦρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζόμενας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶ ἡ ναὺς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν * ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὀλονὲν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονὲν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιάι. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιάν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀναψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς « Ἀριστονίκης », ὅπως ὁδηγῇ καὶ σῶζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὁδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκεῖνας ἀκτᾶς.

« Ναυτικὰ Διηγήματα »

Κωνσταντῖνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ὠραῖες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, ποὺ σᾶς τῶγραφεν ἡ Μοῖρα
 νὰ σᾶς δοξάσῃ ἐνὸς Ὀμήρου ἢ λύρα,
 ἢ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε !

Περνάει, χαμωθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιὰτ' εἶν' αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
 γυναῖκα, ποὺ τὸ φθόνο ἀποστομώνει
 κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾷ, μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νὰ τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα - μέρα·
 ὑπομονετικὴ καὶ χρυσοσχέρα
 μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ θεμέλα ὡς τὴ στέγη
 τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
 Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της γνώμη
 τὸ διαφεντεύει. Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολάει ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά της·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνὴ της κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, ποὺ λησμονεῖ καὶ τ' ὄνομά της.

Κόρη γλυκειά, τῆς μάννας της ἐλπίδα
 καὶ τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι.
 γυναῖκα - εὐτυχισμένος ποὺ τὴν πάρῃ·
 μητέρα - τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

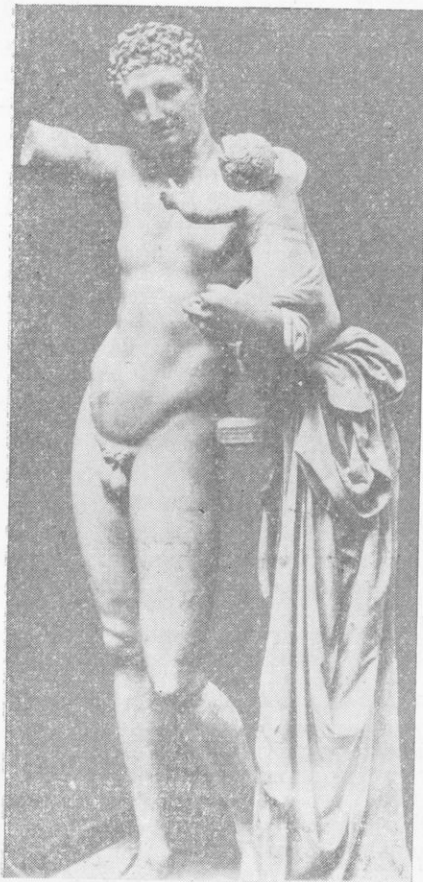
« Ἐσπερινός »

Ἰωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώριμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ Θεὸς ἔσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ ἀκκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὐξησης τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἄπο τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausanίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστάνη τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ ὄράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἄνηθρὸν καὶ ἄβρὸν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλῆς

Μίσητος ἀκονίτιο
 ἔκλεψεν ἀπὸ τὴν
 Λαοβίου Δα-λφία
 ἔκλεψεν ἀπὸ τὴν
 ἔκλεψεν ἀπὸ τὴν

δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάξει ὄλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη μὲ τὴν μητρικὴν τῆς στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον (1) — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων * χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξύ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὄνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Χρῖστος Τσουντας

94-62

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στήλαι τοῦ Δεξιλέω καὶ τῆς Ἥγησους)

Α'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω * εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἵππέα ἐπελάυνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μὲ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ φανερῶνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποίαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἣτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δὲ, τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιάν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξιλέω ἔφερε εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μὲ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῆ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητῆς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὕστερότερον, τὸ λέγει

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

ή επιγραφή, ή όποία είναι χαραγμένη εις τό κάτω άκρον τής στήλης, τό έμαρτύρει δέ και ό τόπος, όπου ή στήλη έστέκετο. Ό καλλιτέχνης όμως, όστις έλάξευσεν αυτήν, απέφυγε νά παραστήση τόν Δεξίλειων τραυματιζόμενον ή άποθνήσκοντα. Αυτός ήθελε νά παραδώση εις

τούς μεταγενεστέρους εικόνα του ώραίου εφήβου, όχι κατά τās στιγμάς τής αδυναμίας του, άλλ' ισχυρού και άκμαίου ως ήμιθέου ήρωος, μόνον δέ δια τής ελαφρώς θλιβεράς εκφράσεως, τήν όποίαν προσέδωκεν εις τό πρόσωπον αυτού, ύπηνίχθη τό ένδοξον τέλος του.

Β'.

Ἡ Ἥγησώ εἰκονίζεται καθήμενη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη

ἀνοικτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρά γυνὴ ἐν περιδέρειον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῆ μὲ προσοχὴν.⁽¹⁾ Τὸ βλέμμα τῆς ὁμοῦ

1. Τὸ περιδέρειον τῆς Ἥγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, διότι ὅπως τὰ ἡνία τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξιλέω, ἦτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

δὲν εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὠραῖον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέριον εἶναι σύμβολον ὄλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθῶνων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἑγησὼ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξιλεω εὕρωμεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν συγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἑγησὼ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἄλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὄδυμους. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἢ ἐγκαρτέρησις δ' αὐτῆ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνας τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ'.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ἄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἐν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπη. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμη ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἀντί ὅμως νά παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατῆς, βλέπων τὸν Δεξίλεων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησῶ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαράς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προῶρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἧτις ἔρρει μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλειότερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφῆν.

Χρῖστος Τσοῦντας

10-4-62.

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμὲ μὲ λὲν Δεξίλεω, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας
 πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
 Σὲ λίγο θάνατος ὀρμάει κι ἀλύπητα καὶ μένα
 μὲ παίρνει ἀπὸ τὴν γῆν αὐτὴν, μὲ φέρνει σ' ἄλλον κόσμο.
 Δὲν μ' ἔρριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη.
 Μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
 στὰ μαρμαρένια Ἥλύσια, στὰ Ἥλύσια τῆς Τέχνης.
 Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἢ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
 καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
 Κι ἐγὼ ἐδῶ ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
 καὶ τῆς πατρίδος τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
 ὦ, χάρι, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
 Στὰ μαρμαρένια Ἥλύσια, στὰ Ἥλύσια τῆς Τέχνης !

« Ὑμνος τῆς Ἀθηνᾶς »

Κωστῆς Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ἦχι ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
 Οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
 Τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιές παρθένες,
 Ὅλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλειωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
 Ἄλλὰ οἱ λευκὲς τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ' τὸν Ἄδη ἀγάλι
 Ξεφύγαν καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια
 Ἐδῶ πὺν ζοῦσαν, φώλιασαν, καὶ ζοῦν μαζὶ μας πάλι.

Ἦ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
 Κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πὺν κάτου σὲ μιὰ κόχη,
 Στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς πῆγε νὰ πιῆ μιὰ στάλα
 Ἀπ' τὸ νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
 Τοῦ γυιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γυιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἀθῶο τὸ χέρι.
 Εἶν' ἀνοιξι· κι ἀκούει κοντὰ τὴ λεύκα πὺν ἔχει ἀρχίσει
 Νὰ τραγουδάη στ' ὀλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιός, στὸ κυπαρίσσι πλάι,
 Αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου
 Γιὰ κοίτα! ἀνέβη στ' ἄτι του καὶ πάει κι ὅλο πάει
 Στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνειρου.

« Σκιᾶς »

Λάμπρος Πορφύρας

10-1-69

9. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἠλλάσσειν αὐξανο-
 μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτερος ἑορτασμός
 ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
 μενα. Ἄλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἤτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιομνημόνευτον ἑορτήν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρτίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπίας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὅποιον παρτίθετο καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἑορτῆ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύη ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἑορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐχαίαι* καθ' ἐκάστην καὶ συνεστίασις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκῆς αὗται ἑορταὶ ἦσαν μεταμφίεσις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅπως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον.

Είναι πολύ περιέργον ότι όχι μόνον η Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μάλιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτὰς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ἰδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινε εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον κατ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἓν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐλέλεγο Γοτθικόν.* Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπεθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλείστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «Γοτθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπίαι τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννῆτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παίξαι τὸ Γοτθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μετὰ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δῆμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὅταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν» κτυ-

πῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἕξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ « Γοτθικά » καὶ οἱ κράτται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέλος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες « τούλ, τούλ ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαίστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος « τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς « τούλ, τούλ » τρέχοντες ἕξέρχονται ».

Τὰ « Γοτθικά », τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα : « Γαύζας, βόνας, βακιδίας ». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρῶνουν τὰ Γοτθικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων : « Ἄητ-τήτῳ Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότη, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας ».

Τοῦτο τὸ « Γοτθικόν » ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τῆς Δωδεκαημέρου εἰς τὸ Βυζάντιον Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβῶδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμᾶται ζωὴν καὶ χαρὰν. Ὁ « Περιούσιος λαὸς » διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαραδότων, « ἐκ μακρᾶς συνηθείας » εἰδωλοατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἢ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία. †

† Ἐφημερὶς « Ἔθνος » 2 Ἰανουαρίου 1937

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

20-10-61

10. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

“Όπως αί πολυπαθείς ιστορικά τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ιδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ’ ὅμοιον τρόπον καί ὁ κοινωνικός βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρνούμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καί ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καί ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν’ ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καί ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καί τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνῆς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας, ἦσαν δὲ ὡς καί σήμερον ποικίλων ἐθνικοτήτων. Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, παλαιοὶ κάτοικοι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι, Σλάβοι, Ἀρμένιοι. Ξένοι πολλοί, μάλιστα Φράγκοι διέμενον εἰς τὴν πόλιν. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καί ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καί τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθαναν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ τὰ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρέλαμβάνον καί τὰ μετέφερον μακρὰν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαιναν ἐμπορεύματα καί ἀπ’ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καί συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καί ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἄλλ’ ἡ πανηγυρίς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καί τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦταν τὰ Παναθηναῖα τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθη-

νῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἄπειραι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἠδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς : πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὅμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρῆχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἀλλοῦ τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθοῦζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλούτη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκον ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν : εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκεδάζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὕλικὴν ταύτην εὐμαρείαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατασκευτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμοὺς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦταν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, « ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία », ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μὲ θαυμαστὴν μελωδίαν ἠδυφῶνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς

ἤχους τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἀρχοντας, οἵτινες ἐφόρου ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ἐπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαρὰ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μεταξὺ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθηναίᾳ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μὲν ὀφθαλμῶν ὑπερτέραν, ἐξηγουεῖσιν τὰ ἥθη καὶ λεπτὸν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν τῶν μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγοθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὄρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἥθη καὶ τὴν μὲν ὀφθαλμῶν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου ἢ ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Ἀυτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ Ἀυτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειννίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλο-

θρήσκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαίτερος δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατα-
νυκτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον,
αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ
βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολι-
τισμοῦ ὑπερμέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν μνημείων τῆς
τέχνης, τῆς λάμπειος ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζη-
τήσεων, ἐν μέσῳ « τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρί-
των », ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν
ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσι οἱ
παλαιοί, καὶ παρεῖχεν « ἀνεκκλάητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν
χαράν ». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους
ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα τῶν, « ἐκοίμιζε
τὰς λύπας », ἦτο « κοινὴ παρηγορία », ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς « παρά-
δεισος εὐδαιμονίας ».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ
αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη
ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὄλην τὴν λάμπην τοῦ
δύοντος Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περι-
συγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου Ἑλληνισμοῦ
καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας
Ἑλλάδος πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκ-
πνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου
Ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθα-
νάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα
ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη »

Ἄδαμάντιος Ἄδαμαντίου

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων
φόρων ἤμποροῦμεν θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη
ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον με-
σαιωνικόν. Ἄχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου εἰμὴ ἔκ τινων με-

ρικών πληροφοριών, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλέων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρεי τεκμήριόν τι περὶ τῆς ὅλης ἐτησίας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς εἶχεν ἡμερησίαν πρόσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόφφ,* ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτησίων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὄχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὁ τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδειότητα, ἦν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιορίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἠλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Ἡ εἶδησις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἠνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἠδύναντο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὁποῖα εὔρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῶ τῶν λόγῳ συνεβουλεύθησαν πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἔρμηνείαν ταύτην καὶ ἐν ἐλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὴν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἴπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπέδθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέ-

ρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικὴν τοῦ νομίσματος ἀξίαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας τὰ 640 ἐκείνα ἑκατομμύρια ἦθελον ἔχει σήμερον ἀξίαν ἴσην πρὸς 3.000. Τοιοῦτους ἐτησίους πόρους δὲν ἔχουσιν οὔτε ἡ Ἀγγλία, οὔτε ἡ Γαλλία, οὔτε ἡ Βόρειος Ἀμερική ἐν αὐτοῖς τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθη ἡ κοινὴ εὐπορία καὶ τοσοῦτον ἐτελειώθη ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις. Πλὴν τούτου ἡ πληροφορία, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ὠρίσαμεν τὸ ποσὸν ἐκεῖνο, ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος. Ἄλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ κράτος δὲν εἶχε, πολλοῦ γε δεῖ, τὴν ἕκτασιν τῆς 9 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος. Τὸ πλεῖστον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἡ κάτω Ἰταλία εἶχε κυριευθῆ ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, αἱ σταυροφορίαι εἶχον ἐπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αἵτινες δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ ἐπενεργήσωσιν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δημοσίων προσόδων καί, τὸ σπουδαιότερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ ἰδρυθεῖσαι ἀποικίαι τῶν Ἑνετῶν, τῶν Γενουαίων καὶ τῶν Πισατῶν ἔλαβον τοσαῦτα προνόμια ἀσυδοσίας ἢ ἐλαττώσεως φόρων, ὥστε καὶ ὡς ἐκ τούτου περιωρίσθησαν ἀναγκαίως αἱ δημόσιαι τοῦ κράτους εἰσπράξεις καὶ μάλιστα αἱ τελωνιακαί. Ἐὰν λοιπὸν ἠθέλομεν παραδεχθῆ ὅτι ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι, ὅτε τοσαῦτα ἐπῆλθον ἀφορμαὶ μειώσεως εἰσπράξεων, αὗται συνεποσοῦντο εἰς 600 καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ ἐν τῇ 9 καὶ τῇ 10 εἰσοδήματα ἦσαν ἀσυγκρίτως πλείοτερα, ἐξ οὗ ὁμως καθίσταται ὅλως ἀκατάληπτον τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο φαινόμενον.

Τὸ μᾶλλον πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ Φράγκοι περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν εἰσοδημάτων συνεβουλευθήσαν τὰ λογιστικὰ βιβλία οὐχὶ τῶν τελευταίων χρόνων ἀλλὰ τῶν ἀρχαιοτέρων. Τοῦτο δὲ εἶναι τόσῳ μᾶλλον πιθανόν, ὅσῳ οἱ κατακτηταὶ ἐκείνοι ἠξίουσαν νὰ ἀνακτήσωσιν ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ὅλην τὴν Συρίαν. Ἄλλὰ καὶ τούτου τεθέντος, ὅτι δηλαδὴ τὸ ποσὸν τῶν 640 ἑκατομμυρίων ἦτο τὸ ἐτήσιον εἰσοδήμα τοῦ κράτους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς 9 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον ἐκ πρώτης ὄψεως πῶς τὸ κράτος τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἔχη ὅποτεδήποτε πόρους πλείονας τῶν πόρων, ὅσους ἔχουσιν οἱ ἡγέται τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.

Ἐν τούτοις πᾶσαι αἱ μερικαὶ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ἔχομεν

περί τῶν πόρων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐπιτρέπουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὀλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἄν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὶν Τουδέλα* περὶ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα παρεῖχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνη ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθουμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς βασιλευούσης, βεβαίωσεν ὅτι, καθ' ὅσον ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἑκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλειῶν, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐμπορίων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρῶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετсенέγων, Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθημέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνη ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000, μάλιστα ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἄλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνη πλουσία καὶ ἐμπορικὴ. Ἐκ τοῦ ἐπισημοῦ καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς νὰ ἰδρῦσωσιν ἀποικίας ἐμπορικὰς, συναγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἀδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐλών, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὐβοία, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἀβυδος, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄμπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἐνετοὶ ἰδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικὰς. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000

περίπου δραχμῶν, ἤτοι περί τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ νομίσματος· πλείοτερα δηλαδή τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθηναὶ καὶ αἱ Θῆβαι ἦσαν πόλεις τοσοῦτο πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἠδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἤττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μωρέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περί τὴν Νίκαιαν τμῆμα τῆς μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἓν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαρην καὶ τὸν Βατάτσην, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικᾶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον αὐτοτελεῖς, ἀπάσας δὲ φημιζόμενας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἑλλάδος καλούμενος, ἵδρυσεν κράτος, τὸ ὅποιον κατώρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἠνωμέναι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατώρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα ; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῆ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἠδυνήθησαν νὰ ἀποταμιεύσωσι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπῆρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν ; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσοῦ καὶ 3000 ἀργύρου, ἤτοι περί τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν

συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δὲ τεθέντος, δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομίαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἐτήσια εἰσπράξεις ἦσαν τοσαῦται, ὅποίας ἀνωτέρω ὑπελογίσαμεν αὐτάς.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο ποσὸν τῶν ἐτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἢ Ἀγγλία, ἢ ἡ Γαλλία, ἢ ἡ Γερμανία, ἢ ἡ Βόρειος Ἀμερική, κατ' ἰδίαν ἐκάστη λαμβανομένη, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πᾶσαι ὁμοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὐταὶ καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Τῶ ὄντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἶχεν ὁ κόσμος χρεῖαν, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεργοῦντο ἢ παρήγοντο. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλλινα παντὸς εἴδους ὑφάσματα, τῶν ὁποίων τοσοῦτο λαμπρὰ δειγμάτων εἶδομεν ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δαηλίδος, καὶ τὰ ὅποια ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσᾶ, τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χάλκινα, τὰ πηλινὰ, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἶον ἐξ ὄνυχος, ἐξ ἀλαβάστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἐξ ὑέλου καὶ πάσης ἄλλης ὕλης παντοειδῆ σκευή, τὰ ὅποια ἐκόσμουσαν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἢ ἐχρησίμευον εἰς τὰς κοινοτέρας χρεῖας τῶν εὐπορούντων ὅπως οὖν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἢ τουλάχιστον τὰ πλεῖστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροὴν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ

πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται μυθώδη ἀλλὰ μὴ ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τ. Δ'

Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

4-11-61

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοὶ, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀνάρτται, ἐξέχοντα πολ- λάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλήθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὅποια νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένον νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἔκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἔκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέμματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβολώμενος, αἵτινες σημαίνουν: ἠσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ί ζ ω.*

Ἡ ἀσβολή τότε ἐλέγετο καὶ μοῦτζα (: μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν τότε σημερινῶν ρῆμα μοῦτζῶνω ἢ μοῦτζουρῶνω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μοῦτζωμένος, ἦτοι κατησχυμμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ μοῦτζουρώσης, ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλης, ἔννοια σου κι ἐγὼ σὲ βάρω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μοῦτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαιγομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μοῦτζα καὶ τὸ ρῆμα μοῦτζῶνω.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῆ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον: βγῆκε ἀσπροπρόσωπος.

* *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἀλλοπίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων τῶν, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασιάνους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὁμως καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηνουῦντο τὴν πίστιν τῶν.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώδης φράσις: τοῦ ἀλλὰξαν τὴν πίστιν στὸ ξύλο.

* *

Οἱ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώτατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λουθίαν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ρωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γαληνὸς καλεῖ οἶκουσ καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον θερμανθῆ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἔκα-

λείτο ψυχρολούσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὐχώρουσι οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὁσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὕρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οἴουδήποτε λόγον, σεισμὸν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομήν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδῃσιν, δὲν προὐχώρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις του διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρὸν δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἕνα τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

Βυζαντινὸν Βίος καὶ Πολιτισμὸς, τ. Ε', 1952

Φαίδων Κονζουλῆς

Βυζαντινὸν ποίημα

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, πού σφάλησεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Ἐπιγραφή

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, σπαράζοντας
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε καὶ θέριεψε καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος
κι ἔγιν' ὁ ἕνας μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος.

Καί πέταξε στὰ πέρατα καί φώλιασεν,
 ὅπου σκεπή τὸν κρύβει :
 Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιὰ καί σ' ἄρχοντα
 καί σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
 καλόγερος τεχνίτης,
 ἢ καλομάννα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
 στ' ἀνήμπορο παιδί της.

Στὸν ἀργαλειό της καθιστὴ μερόνυχτα
 τὸν ὕφαν' ἢ βοσκούλα,
 περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
 στὸ δαχτυλίδι βοῦλλα.

Κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
 τῆς Παναγιάς καντήλι
 κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
 γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσαρα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα
 βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
 κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκησι ὁ Δικέφαλος
 στὸ δουλωμένο Γένος.

Ξάφνου μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος.
 « Ὡς πότε παλληκάρια! »
 Καί μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
 ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη Ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) 'Ο Διγενής

(Μεσσαρά τῆς Κρήτης)

'Ο δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτανε ὁ Διγενής, πού τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἔζησε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔρριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια*, καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντὰ στὶς Καμάρες εἶναι ἡ σέλλα τοῦ Διγενῆ· καὶ αὐτὴ εἶναι ἕνα αὐλάκι στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, πού ἐγινε ἀπὸ τὸ βᾶρος του, πού καβαλλίκευε τὸ βουνό καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιά του, ἕνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί ὄντας ἐδιψοῦσε, ἐπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἕνα του πόδι καὶ τᾶλλο στ' ἀντικρινό βουνό, κι ἔσκυβε κι ἔπιπε νερό ἀπὸ τὸ ποτάμι, ὁπότερχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένεια του ἔφραζε τὸ ποτάμι κι ἐξεχείλιζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμπο τῆς Μεσσαρᾶς.

'Ὀντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ' ἕνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἄλλὰ τὸ σῶμά του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲν χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἀπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸ ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἐπτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν καὶ τὸχωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. 'Ο Διγενής αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἴπουν γιὰ κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενῆ. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λὲν πῶς ὁ Διγενής τὰ ἔρριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρὸ του δάκτυλο ἀπὸ ἕνα μέρος εἰς ἕνα ἄλλο, πού ἦτον ὦρες μακριά, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίπτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὁπού λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εὐρίσκονται εἰς τὴν Κύπρον τὰ ὀνομάζουν τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

« Παραδόσεις »

Ν. Γ. Πολίτης

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλλα πάει ὁ Χάροντας
 τὸ Διγενῆ στὸν Ἔαδη
 κι ἄλλους μαζί...Κλαίει, δέρνεται
 τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
 δεμένους τὰ καπούλια,
 τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
 τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰν νὰ μὴν τὸν πάτησε
 τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
 ὁ Ἄκρίτας μόνο ἀτάραχτα
 κοιτάει τὸν καβαλλάρη.

—Ὁ Ἄκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
 δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια.
 Μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἔνοιωσες
 στὰ μαρμαρένια ἄλώνια.

Εἶμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
 ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
 Στὴν Ἐφτάλοφην ἔφερα
 τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
 μονάχα ξαποσταίνω.
 Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
 καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

«Ἰαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι.»

Κωστής Παλαμᾶς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

21.3.63

Οί σημερινοί γονεῖς, πού σφίγγουν τὰ παιδάκια των στήν ἀγκαλιά των καί λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νά γνωρίζουν καλά τήν μαύρην αὐτήν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νά μή παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικούς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νά διδαχθοῦν νά φονεύουν τοὺς ἀδελφούς των...

Ἡ ἀρπαγή εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νά μή παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καί ἀπό ἕνα παιδί ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καί ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νά εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καί ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεῖς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθετικὸν τὸ ὑγιές καί τάνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνου καί ἄλλων ἐπαιρναν ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ « τυχερά ». Δηλαδή μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἕνα σπίτι καί ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καί τοὺς ἱερεῖς νά τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. Ἄλλοίμονον εἰς ἐκείνους πού παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς « ἐνθυμήσεις »* ἀναγινώσκομεν :

« Εἰς τοὺς ζξα΄, Ἰουλίου πρῶτη (= 1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα... »

« Εἰς τοὺς ζξε΄ Ἰουνίου 1η΄ (= 18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευῆ, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά... »

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθοῦντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια πού περιμένει τὸν ζωγράφον της, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καί εἰς πενιχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἑπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, πού τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ των. Μὲ ἐκπληξίν του ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρὶς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

« Ὁ Ἀναδρομάρης »

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μὲ τὸ κακὸν ὀπδοκάμες, μὲ τὸ κακὸ πού κάνεις!
 Στέρνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπᾶδες
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτισάρους.
 Κλαῖν οἱ μαννάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γυιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἑπέρου, 1880, σ. 3 Π. Ἀραβαντιῶς

— Ἄσπρε σταυραῖτὲ καὶ μπίρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ πού λείπεις ;
 — Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιά ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἓναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἐννιά δεμένα,
 κι ἡ μαννούλα τους κοντὰ παρακαλῶντας :
 « Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δὸς μου ἓνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις !... »

Μωρατικά Τραγούδια, 1944, σ. 22

Γ. Ταρσούλη

17/3/62
1815 / 1817 / 1870000
1817 / 1870000
780000
07.25.1725

18. ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ

Εἰς τὸ Μανιάκι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἐκ τῶν τριακοσίων μαχητῶν δὲν ἀπέμεινεν οὔτε ἓνας ζωντανός. Ὁ ἥλιος, προβάλλων ἀπὸ τὰς χιόνας τῶν βουνῶν, τοὺς ἐξαίρετισεν, ὀρθίους ὄλους, ἐφώτισε τὰς λευκάς των φουστανέλλας, ἐχάιδευσε τὰς μαύρας κόμας των, ἀπήσπραψεν εἰς τοὺς φλογερούς των ὀφθαλμούς, κατωπτρίσθη εἰς τὸν χάλυβα τῶν σπαθιῶν των, ἐχρύσωσε τῶν ἀρμάτων των τὰς λαβὰς. Καὶ τώρα, δύνων ἐκεῖ κάτω μέσα εἰς τὸ πέλαγος, τοὺς ἀποχαιρετίζει λυπημένους, νεκροὺς σκορπισμένους ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα, καὶ χάνεται ἀργὰ ἀργὰ, ὡς μέγα κλειόμενον ἐρυθρὸν ὄμμα, ὅπερ σβῆνον θέλει ἀκόμη νὰ ρίψη τελευταῖον βλέμμα πρὸς τοὺς γενναίους. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἄσιτοι καὶ ἄποτοι, ἐπάλαισαν πρὸς τὴν θύελλαν τῶν σφαιρῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν χάλαζαν τῶν βομβῶν, κατήσχυαν τὴν βροχὴν τῶν μύδρων, ἐχλεύασαν τὴν ὄρμην τῆς ρομφαίας καὶ τῆς λόγχης τὴν βίαν. Καὶ ἀφοῦ ἔφαγαν τὴν μπαρούτην μὲ τὴν χούφταν, ἀφοῦ καὶ τὸ ἔσχατον σπυρὶ τοὺς ἐσώθη μέσα εἰς τὶς παλάσκες των, ἀφοῦ ἐπραγίσθη καὶ τοῦ τελευταίου ὄπλου των ἡ κάννη, ἀφοῦ καὶ τὸ ὕστατον γιγατάνι ἔσπασε μέσα εἰς τὸ χέρι των, ἔπεσαν χαμαί· ἄψυχοι ναί, ἠττημένοι ὄχι! Κι ἐν τῷ μέσῳ των, ὁ Παπαφλέσσας, πρῶτος ἀρχίσας τὴν σφαγὴν καὶ τελευταῖος σταματήσας, πελιδνός, ξαπλωμένος, μὲ πλατεῖαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, κρατεῖ ἀκόμα τὸ θραυσμένον τμῆμα, αἰμοστάζον μὲ σφικτὰ τὰ δάκτυλα ἐν σπασμῷ λύσεως. Καὶ ὁ Αἰγύπτιος ἀνέρχεται, ἐν καλπασμῷ ἵππων καὶ κλαγγῇ ζιφῶν, ἐν ἤχῳ τυμπάνων καὶ σαλπίγγων βοῆ, ἐνῶ τὰ μπαϊράκια του, ἀναπεπταμένα, φρίσσουν εἰς τὸν ἄνεμον τῆς ἐσπέρας καὶ τὰ μισοφέγγαρα ἀστράπτουν ἐπὶ τοῦ καθαροῦ ὀρίζοντος τῆς δύσεως. Μυρμηκιᾶ, ἀνὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰ πρηνῆ, ὁ συρφετός, καὶ βαρὺ ἀκούεται τὸ βῆμά του. Ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐκ τοῦ λύθρου γῆς, οἱ Ἀραβες βαδίζουν ἐπιμόχθως, τῶν ἀλόγων τὰ πέταλα γλιστροῦν. Ἄλλ' ἢ χαρὰ ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ νίκῃ εἶναι τόση, τόση εἶναι ἡ μετὰ τὸν φόβον ἡδονή, ὥστε φέρει αὐτοὺς ταχεῖς πρὸς τὸν ἀνήφορον, ταχεῖς φέρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μάχην. Ἦδη ὁ ἀρχηγός των ἐφθασεν εἰς τὴν ὄφρυν τοῦ λόφου, ἀνέβη, κι ἐπ' αὐτῆς ἐστάθη, περιέφερε τὸ βλέμμα, ἐκοίταξε τὸ κοκκινίσαν ἔδαφος, ὅπερ πίνει λαιμάργως τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων, ἐπεσκόπησε τὸν ἀνερχόμενον στρατόν, εἶδε

κύκλω τούς πεσόντας. Καί μ' άνοικτόν τὸ ὄμμα, ἔκπληκτον, ἀναμετρῶ τούς ὑψηλοὺς κορμούς των, τὰ εὐρέα στέρνα των, καί τούς βραχίονάς των τούς νευρώδεις, τὰς ὠραίας των μορφάς, τὰ μέτωπά των τὰ ἀγέρωχα. Καί ἐπὶ τὴν τραχεῖαν ὄψιν του, ὡς νέφος τι διέρχεται, τὸ βλέμμα του θολοῦται ἑλαφρῶς, ἀδιόρατος παλμὸς συσπᾶ τὰ χεῖλη του.

— Κρίμα νὰ χαθοῦν τέτοιοι λεβέντες!

Καί βλέπει γῦρο, βλέπει θαυμάζων, βλέπει ἀπορῶν, ὡσάν νὰ μὴ πιστεῦη ὅτι ἐχάθησαν τοιοῦτοι ἄνδρες, ὅτι κοίτονται ἀναίσθητοι, καί δὲν κοιμῶνται μόνον, διὰ νὰ ξυπνήσουν πάλιν φοβερῶτεροι, πῶς καί ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ὑπῆρξεν ἰσχυρότερος αὐτῶν.

— Ποῖος εἶναι ὁ Παπαφλέσσας;

Οἱ ὀδηγοὶ του ἔσπευσαν, προσέδραμον, ἔδειξαν τὸ πτώμα, λάσιον, διάβροχον, περιρρεόμενον ἐκ τοῦ ἰδρώτος τοῦ ἀγῶνος, καταρρακωμένα τὰ φορέματα, μαῦρον ἀπὸ τὸν καπνόν.

— Σηκῶστέ τον, μωρέ· πάρτε τον!!... Πάρτε τον, πλύντε τον. Πλύντε τὸ παλληκάρι!...

Δύο ἄνδρες ἔλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν μασχαλῶν, τὸν ἤγειραν, τὸν ἔστησαν ἐπάνω εἰς τούς πόδας του καί ἐβάδισαν πρὸς παραρρέουσαν πηγῆν. Ἐκεῖ τοῦ ἔπλυναν τὰς χεῖρας καί τὸ πρόσωπον, ἐξέτριψαν τὸν πηλόν καί τὸν ἰδρῶτα, τὸν ἐκαθάρισαν ἐκ τοῦ κοριοτοῦ καί τῆς ἀσβόλης, τοῦ καπνοῦ καί τοῦ ἰχώρος, τὸν ἐσπόγγισαν, διευθέτησαν τὰ ξεσχισμένα του ἐνδύματα καί ἐγύρισαν ὀπίσω φέροντές τον.

— Στήστέ τον ἐκεῖ ἀποκάτω!

Οἱ ἄνδρες, κρατοῦντες ἐκατέρωθεν αὐτόν, ὤδευσαν πρὸς τὸ δειχθὲν δένδρον, τὸν ἀπέθηκαν παρὰ τὴν ρίζαν του, τὸν ὑψωσαν καί τὸν ἀκούμβησαν, τὸν ἐστερέωσαν ἐπὶ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, τὸν ἰσορρόπησαν ὡσανεὶ ζῶντα. Ἐπειτα ἐτραβήχθησαν, ἀπεμακρύνθησαν καί τὸν ἀφήκαν μόνον βασταζόμενον διὰ τῆς ἰδίας του δυνάμεως. Τὸ πτώμα ἐναπέμεινεν ἀκίνητον, εὐθύ, στηρίζον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τὴν ράχιν, τὸν θώρακα προτεταμένον, καί κρεμασμένα τὰ χέρια, μὲ ἀναπόσπαστον τὸ τμήμα τοῦ σπασμένου χατζαριοῦ, τὰ σκέλη διεστώτα, ὑψηλὰ τὴν κεφαλῆν. Τότε ὁ Ἰμπραίμης πλησιάζει βραδέως πρὸς τὸ δένδρον, ἴσταται καί προσβλέπει σιγηλὸς ἐπὶ μακρὸν τὸ ἄπνουν πτώμα τοῦ ἀντιπάλου καί ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἦτις

ἀνέτελλε τὴν ὥραν ἐκείνην αἱματόχρους, ὥσει βαφεῖσα καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ λύθρου τοῦ χυθέντος αἵματος κατὰ τὴν μάχην, ὑπὸ τοὺς σειομένους κλάδους, οἷτινες ἀνέφρισσον πενθίμως, φιλεῖ παρατεταμένον φίλημα τὸν ὄρθιον νεκρόν.

Μιχαὴλ Μητσάκης

7-5-62

19. Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ἦταν ἔρημιὰ κείνη τὴ νύκτα στὴν παραλία. Εἶχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνει ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε σταθῆ πέρα στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰν νᾶτανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνος. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμά της. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόστασι, εἶχανε σαρωθῆ καὶ μόνον σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευθῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλι, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινὰ καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐρχόντανε φωνὲς ὀργάνου καὶ τραγοῦδια.

Καθισμένοι στὴν ταρατσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλοῦσανε. Στηριγμένοι στὸ πεζούλι τῆς ταρατσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὀργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γέρο Φουλαρᾶ νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε, στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πὼς ἡ γριά, ἡ μάννα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύκτα μεταμορφωμένη σὲ νυκτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπίτια ἐκείνων, ποὺ τὰ διηγούνται.

Ἦτανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφοξάδελφα, γαμβροί, κουνιάδοι. Ἀλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίσθηκε. Καὶ οὔτε ἓνας πιὰ δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰν νὰ εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεπτὰ, δεκαοκτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιὰ καλά

δὲν ἐπῆγε κείνο τὸ σπίτι!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριον! Λοιπὸν... Ὁ καπετὰν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸν χαμὸ τοῦ γιουῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσῃ τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν — καὶ αὐτὸ ἦτανε μιὰ αἰτία, ποὺ ξέσπασε στὴν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἡ ἐπανάστασι — τὰ βουνὰ γεμίσανε ἀπὸ πολεμιστῆς καὶ κάθε τόσο ἀκούσανε ὁ κρότος τοῦ τουφεκιοῦ. Καὶ ἀρχίσανε πάλι οἱ νύκτες νὰ φωτίζωνται συχνά, ἀπὸ πυρκαϊῆς χωριῶν, ἐλαιῶνων!... Ἄ! ὁ πόλεμος εἶναι κακός, κακός! Ἄλλὰ ὅταν πρόκειται γιὰ ἐλευθερία, ὄλα, ὄλα, στάκτη νὰ γίνονται, στάκτη!... Καὶ δὲν ὑπῆρχε ἔλεος σὲ κανέναν αἰχμάλωτο!

Ἐνα πρωὶ ὁ καπετὰν Ἀντώνακας, συγγενῆς τοῦ Γρίζα καὶ ξακουστὸς πολέμαρχος, ἀνέβηκε πάνω στὸ σπίτι τοῦ καπετὰν Γρίζα. Τὰ ξημερώματα εἶχε ἔλθει στὸ χωριὸ μ' ἓνα σωρὸ αἰχμαλώτους.

Ἡ γριά τοῦ Γρίζα καθότανε, μὲ τρεῖς ἄλλες γυναῖκες σκοτωμένον στὸν πόλεμο, κοντὰ στὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε πέρα τὴν ἀγριεμμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλῆς σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ εὐθὺς τὰ χεῖλη των κλεινόντανε πάλι καὶ ὁ νοῦς των βυθιζότανε στὴ λύπη. Ἔτσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετὰν Ἀντώνακας μὲ βγαλμένο τὸ σκοῦφό του χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ αὐτός.

Μιλῆσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτὸς γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὴν ἐλευθερία, καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τὸ κεφάλι χωρὶς λέξι νὰ ποῦνε. Ὁ καπετὰν Ἀντώνακας στεκότανε ὄρθιος καὶ φαινότανε κάποια στενοχώρια νὰ τὸν βασάνιζε πολὺ. Ἐβηξε, ξανάβηξε, καὶ τὸ μέτωπό του βράχηκε ἀπὸ ἰδρῶτα. Ἐπὶ τέλους ὄρθωσε τὸ κορμί του καὶ εἶπε στὴ γριά πῶς κάτι θέλει νὰ τῆς πῆ.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καὶ φύγανε σὰν ἀκούσανε ἔτσι, καὶ ὁ καπετὰν Ἀντώνακας ἀρχίνησε νὰ τῆς λήῃ γιατί εἶχε πάει ἐκεῖ. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ εἶχανε φέρει, ἦτανε κάποιος ποὺ ἔμοιαζε πολὺ, μὰ πολὺ, ἀπ' τὸ σόι των, ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Γρίζα, καὶ προπάντων μὲ τὸ παιδί τὸ χαμένο!... Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ Ἀντώνακας, νὰ τοῦ πάρῃ λόγια, ἀλλὰ ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε τούρκικα. Ἐκανε πῶς δὲν ἤξερε τάχα ἄλλη γλῶσσα.

‘Η γριά εἶχε γίνει κίτρινη κίτρινη καὶ ἔτρεμε ὄλη, ἀλλὰ κρατήθηκε :

— Παιδί δικό μου !... παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος !... Τί λές ; Μουρλάθηκες, καπετὰν Ἀντώννακα ;

Κάνει ὁ καπετὰν Ἀντώννακας νὰ τῆς πῆ τί ἄλλο ἤθελε, μὰ ποῦ ν’ ἀκούση αὐτή ! Δέ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἀντώννακας ὅμως, ἀντὶ νὰ φύγη, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστὴς ὁ ἄγριος, ποῦ δέ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνει ἐκεῖ καλὸς καὶ γλυκὸς σὰν ἅγια γυναῖκα. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔπταιε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὁμοιότης, ποῦ εἶχεν ὁ αἰχμάλωτος μὲ τὸ παιδί ποῦ χάθηκε, καὶ ὅτι κι’ αὐτουνοῦ ἦτανε ἀνίψι καὶ γι’ αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μὴν πάρη στὴν ψυχὴ του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῆ νὰ τὸν δῆ.

— Γιὰ κοίτα καὶ σύ. Μάννα εἶσαι !... Κι ἂν εἶναι νὰ τὸν ἀφήσω νὰ φύγη. Ξέρω γὼ πῶς... Κι ἄς πάη ὅπου ὁ Θεὸς τὸν φωτίση !... Θέλει Τοῦρκος νὰ μένη, θέλει Ἑβραῖος νὰ γενῆ !...

Ἔτσι τῆς μίλησε. ✓

Τὸ μέρος ποῦ εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στὸ σπίτι τῆς, σ’ ἓνα χαμηλὸ σπιτάκι, ἔρημο, τοῦ Ἀντώννακα. Καὶ ἀπὸ μιὰ πορτοῦλα, ποῦ συγκοινωνοῦσε τὸ σπίτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ Ἀντώννακα, μπήκανε στὴ μάνδρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, ποῦ μέσα ἦτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὅμως πλησιάσανε, ἡ γριά δὲν θέλησε νὰ μπῆ μέσα.

— Κάλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— Ὅπως θέλεις ! τῆς εἶπε ὁ Ἀντώννακας.

Ἦτανε ἓνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφρακτο, μὲ κάγκελα.

Ἡ γριά ζύγωσε κίτρινη κίτρινη καὶ κοίταξε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἦτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι κατὰ γῆς. Τὰ μάτια τῆς γριάς στηλωθήκανε σ’ ἓνα αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχροινὸ καὶ μὲ σμικτὰ φρύδια, ποῦ τῆς θύμιζε τὴ μορφή τοῦ ἀνδρός τῆς, ὅταν ἦτανε νέος. Αὐτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ξαφνικὰ ὅμως σήκωσε τὸ κεφάλι, καὶ τὰ μάτια του πέσανε στὸ παράθυρο, ποῦ στεκότανε ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχθῆ σὰν νὰ ἤθελε νὰ φύγη, μὰ τὸ σχοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔρριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνο τὰ μάτια

πάλι στο παράθυρο, όπου αντίκρυσε τὰ σκοτεινά μάτια τῆς γριάς καὶ τὴ χλωμιασμένη μορφή της.

—Ἐ ; τῆς ἔκανε ὁ καπετὰν Ἀντώννακας.

Ἡ γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἀπ' ἐκεῖ ἀπ' τὴ θέσι της, τοῦ λέει :

— Τί λές, καπετὰν Ἀντώννακα ;... Παιδί δικό μου, στοῦ εἶπα, Τοῦρκος δὲ γίνεται !... Παιδί τοῦ Γρίζα !... Ἐκεῖνο πάει, χάθηκε !...

Καὶ ἀφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετὰν Ἀντώννακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία :

—Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἔμένα ;... Μιὰ καὶ ἡ μάγνα τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἕκατὸ φορές, χίλιες ἔχω γώ !...

Ἡ γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στοῦ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καὶ ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφή ἑνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

Ἄκουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλῆς στοῦ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρου στοῦ κορμί της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλή, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓνα καιρό, στὶς εὐτυχισμένες μέρες.

Ἐνα μοιρολόι θλιβερὸ θλιβερὸ ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῇ...

Δὲν ἔκλαιε τὸν ἄνδρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δυὸ της παιδιὰ πού μαζί εἶχανε βρῆ τὸ θάνατο. Ἐκλαιε γιὰ μιὰ ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, πού δὲν ἦτανε δικός της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ μικρὸ, ἔπειτα παιδί χαριτωμένο, καὶ ὕστερα λεβέντη νὰ στολιζῆ τὸ σπίτι, καὶ πολλὰ του λόγια, πού θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νοιώσῃ τὴ φωτιά τοῦ πόνου πιὸ βαθιά !...

Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούσθηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεἶπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος !...

Ὁλος ὁ τόπος γῦρο γῦρο ἀντιλάλησε τὴν ἐκδίκησι πού γινότανε !

“Όταν όμως ζητήσανε τή γριά τοῦ Γρίζα, τή βρήκανε ἀκίνητη, νεκρή ἐπάνω στοῦ χῶμα.

Καί τήν ἱστορία αὐτὴ ὅλοι τήν ξέρουνε στὸν τόπο, ὅλοι, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ τήν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυκτοπούλι καὶ φωνάζει τὴ νύκτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!...

Δημοσθένης Βουτυράς

1-11-62

20. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στὸ βιβλίο του μὲ τὸν τίτλο « Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα » ὁ Ἴων Δραγοῦμης περιγράφει περιστατικὰ ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπὸ τὸ 1902 ὁ Δραγοῦμης εἶχε διορισθῆ στὸ Τουρκικὸ Προξενεῖο Μοναστηριοῦ, καὶ τὸ 1904 ἐφονεύθη ὁ Παῦλος Μελάς. Στὸ πῦθ κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπὶ κεφαλῆς ἑθελοντῶν ἐπέρασε τὰ σύνορα, ἐμπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ ἄρχισε τὴν ἐθνικὴ του δρᾶσι.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναῖκά του :

« Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὄλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω ».

Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά του. « Κλαίω ἀκόμη καμμιὰ φορά, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχήσ, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποῖαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω ». Καὶ πάλι ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μὲ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλληκάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας.¹ Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποὺ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βᾶσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναζαν

1. Μὲ αὐτὸ τὸ ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

« ζήτω! ». Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ ¹ νὰ πάγη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄνδρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. √

Πῆγαν ἔτσι ὡς τῆ γραμμῆ κι ἐκεῖ περίμεναν τῆ νύκτα· ἄμα ἦλθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεμματιές θεοσκοτεινά, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωὶ βρέθηκαν ἀντίκρου σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τῆ νύκτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμᾶτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρεي τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, καὶ ἄλλους μὲ τὸ καλὸ ἄλλους μὲ τὸ κακὸ τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄνδρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὄλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεμματιές, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάκτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φρικτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἄν τὴν δημοσιὰ πού πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τῆ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἓνός Βλάχου στάνη νὰ γιατρευθῆ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τῆ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλές ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδίωσαν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνον συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο - Ἀντρούλης γυρίζει καὶ λέγει : « Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾷ ».

Ἄρα, ὅτι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἕνας βοσκὸς πού πῆραν γιὰ ὁδηγὸ, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδί ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦλθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα πού μάζευαν μαζὶ δαδί σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῆ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἀγνωστούς τόπους.

“Ολη τὴ νύκτα περπατοῦν στὸ βουνό, καὶ ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ἐφθασαν στὴν κορυφή, ἔπесαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν, μ' ἓνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρεύσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤυραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύκτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾷ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λειψῇ τὸ θάρρος. « Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλιῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου ». Μερικὲς φορές κόντευσαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. “Άλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν. ”

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Υστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦλθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρια. “Υστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίξῃ, ἐκείνη ποὺ μ' ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει καὶ τὴ φεγγοβολὴ τῆς ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

“Ερχονται ἀπὸ τὰ χωριά ἄνδρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλωσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξι τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νοιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλληκάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε, κι' ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν κι ἓνα σκύλο νὰ κτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. « Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω », γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

άλλων ανθρώπων κρίματα, αλλά και σωστή να ήταν ή τιμωρία και δίκια, τού φαίνονταν άσχημη, γιατί δεν ήξερε αν είχε δικαίωμα αυτός να τιμωρήσει· για τέτοια δουλειά δεν ήταν καμωμένος· δεν ήταν δήμιος. Και όμως είπε : Για την Πατρίδα μου και αυτό θα τὸ κάμω. ↘

Στή ράχη ενός βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης¹ μετὰ ἐννιά παλληκάρια του ποὺ ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριό, ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη, οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρεύσουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὠδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἕνα δάσος ἀπὸ ὄξυες κοντὰ στὸ χωριό του. Τυλίχθηκαν στὶς κάπες τους ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατὰ. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ με πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί σὰ λάσπη γενομένο ἀπὸ τὴ βροχὴ, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιά ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιὰ ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' ὅτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. "Εκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰν σωτῆρες. ↘

Φεύγουν νύκτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῆ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναῖκά του ὁ Παῦλος : « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου, ἐὰν εἶχον δικαίωμα νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπήντων ὄχι, ὄχι !... Μὰ τὴν ἀλήθειαν πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη. "Αλλὰ κείνη τὴ φορά δὲν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ Παλληκάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἕνα στίτι μαζί με τοὺς δημογέροντας. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χριστιανὸς στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς

1. Δημουλὶὸς Ζήσης, ὄπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριάς, ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων. Ὁ Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναῖκα του ὅτι ἦταν συμπαθέστατος καὶ σώφρων.

λέγει γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Πατριάρχη, γιὰ τὴν Πατρίδα, καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὅστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψιν, καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῆ καὶ νὰ ἐκτελεσθῆ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρίαν γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανοιώσουν. Καί, ἀγάλλι ἀγάλλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμὴν, τοὺς συμβούλευσε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τὴ φρικτὴ δουλειάν, ποῦ ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουσι πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάμματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ, ἔδωσε στοὺς δημογέροντας χρήματα νὰ μοιρασθοῦν στὴ πτωχολογοῖάν τοῦ χωριοῦ καὶ ἱατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὠρμήνευε τοὺς χωριανούς, καὶ φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὄπλα σ' ἐκείνους ποὺμποροῦσαν νὰ τὰ βασιτάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειάν, καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάσθηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδοήντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλυτώσουν, κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι ποὺ ἄκουαν τί γίνονταν τριγῦρό τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἰων Δραγούμης

1. Εὐθύμιος Κακούδης, ἀπὸ τὴν Κεζάνη

21. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
 στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλληκάρι.
 Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
 σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
 καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
 σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
 Πλατεῖα τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνει
 ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
 Ἰερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατεῖα τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
 σὰν πιὸ κοντά !

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

18/3/62

22. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
 ὄλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμα-
 κρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμáει τὸ παλληκάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύκτα,
 ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, πού τὸν ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ
 χάθηκε, καὶ ζῆ ; Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὠρὴ Λάμπη ;
 — Ζεστή κουλλούρα, ὦρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χερά-
 κια μου, κι ἡ μάννα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς.
 μιὰ ψίχα, καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...
 — Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση ; Ἔρχομαι ἄγὼ καὶ σοῦ κρατῶ
 τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἴστωσα ! Καὶ δός μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδελφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ
 μάθῃ τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε
 πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός τῆς
 παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πεινὰ του ἄκουε τῆ
 θριεμμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἕνα βόλι ἤλθε καὶ πέτυχε κατά-
στηθα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα
πλημμύριζε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

— Ἐφαγες, Νάση ;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεῦτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἕνα πῆδημα
τὸ παλληκάρι βρέθηκε κοντά τῆς. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι, κι ἦσυχον
καθὼς εἶχε τραβηχθῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμον.

Ἄμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

Γιάννης Βλαχογιάννης

19-3-62

23. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνον του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν
ὄμως δὲν ξεμολογιοῦταν τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού
τοὺς ξέρασε τὸ κῦμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο
ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρισκανε κάποια παρηγοριά στὰ
κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἀλλοῦ τὸ νοῦ του.
Ὅλημερὶς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὀλονυχτὶς ὁ
πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριον πόλεμον.

Κάποτε, ἕνα βράδυ, γύρισε στὸ σπῆτι κτυπημένος σὰν ἀπὸ και-
νούργια συμφορά.

— Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἤυρε ! Ὁ θεὸς μ' ὠργίστηκε !

Ἐκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιὰ κι ἐγγόνια τὸν τριγύ-
ρισαν. Ὁ γέρος κτύπησε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναξε. Πάει πιά !

Ἐκλαυσε, κι ὕστερα σώπησε, βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε
καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ
χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος
ἔδειξε πιὸ ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε.
Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμά του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε
τ' ἄρματα του, σὰ γιὰ πόλεμον. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ. Κάποτε νύκτωσε έξω από τὸ Σούλι. Καὶ μπήκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπάρχει κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση, ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σὰς ἤῤα κι ὅλους σας !

Ἄπόκρισι καμμιὰ !... Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του... Νάτος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἄνοιγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοικτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γῦρο. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπρὴ τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι, τὸ πτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλή. Τρεῖς Ἀρβανῖτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἴσαστε σεῖς ; ρωτᾶει ὁ γέρος ἤσυχα.

Δὲν συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθός, καὶ φοβερός σὰ σκιαχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανῖτες :

— Ὠρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά ; Τὸ Σούλι ψέμματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε ! Τὸ Σούλι ζῆ !

Κι ὡς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

Γιάννης Βλαχογιάννης

24. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

- Ἔλες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσούλι,
 ὅλη τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 κ' ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
 Μὸν πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ στὴ μεσούλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμὰ μου,
 σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
 — Κόρη, γιὰ ρίξε τ' ἄρματα, γλύτωσε τὴ ζωὴ σου.
 — Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια ;
 — Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Δημοτικὸ

25. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

— Εἴμαστε ἄνδρες ἐμεῖς· ὅ,τι καὶ νὰ εἶπῃς, εἴμαστε ἄνδρες ! εἶπε ὁ ὑποναύκληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας ! σοῦ λέει ὁ ἄλλος· δὲν εἶναι παίξε-γέλασε. Ἔχουμε τὰ κακὰ μας — δὲ λέω· πήραμε δρόμο στραβό, μὰ δὲν εἴμαστε καὶ γιὰ πέταμμα. Καὶ νὰ εἴμαστε γιὰ πέταμμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέλουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριεύσουμε καὶ θὰ δοξασθοῦμε, ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ κουτσουρεύσης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζεματίσης τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσῃς τὰ κλαδιά. Ὁ λέων, λέων λέγεται, ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσῃς τὴ χαιτή, ἂν τοῦ κόψῃς τὴν οὐρά, ἂν τοῦ βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξερριζώσης τὰ δόντια. Φθάνει τὸ βρούχημά του νὰ σὲ πάη ριπιτί. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ' ἡ τύχη μας νὰ εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριὲς καὶ θάλασσες, σὲ νότο καὶ βοριᾶ, σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι, θὰ τὸ ἴδῃς γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κονδύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄνδρες, σοῦ λέω !

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς καὶ ἀβασίλευτος — ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιος δὲν ἔχει μάτια,

ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαραυγὴ· ἔθνικὴ χαραυγὴ, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὄλων, ὄχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γυρὸ μας! Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριᾶς σκουτουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριὰ τὰ κύματα κτυπᾶνε τὸ καρᾶβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει ἄπωνα, ὅσο νὰ κάμη τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῆ ἀχόρταγος ρούφουλας στὸν παράνομο κόσμο.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἑρακλεία. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπεσε. Ἔχεις ἀρρώστεια; πῆγαινε νὰ γιαιτρευθῆς. Ἔχεις πονόματο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντεύσης κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης εἶσαι; Διγενῆς ἔγινες. Ἡ κολυμβήθρα τοῦ Σιλῶαμ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμβήθρα σωματικὴ, κολυμβήθρα ψυχικὴ, ἔθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγία-Σοφιάς, τὸ προσκυνητᾶρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε· ποδᾶρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδαλος μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμά της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πῶς θὰ γυρίση πάλι μιὰ μέρα θεριεμμένος ἐκδικητής. Καὶ ὁ κατακτητής, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὺ πουλᾶρι, ποὺ τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἄβρᾶ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιᾶς, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γυιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίση τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλῆρες φεύγουν καὶ γαλῆρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτό μας τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψι, τὴ

σοφία, τὰ ἱερά μας. Ἡ Βενετιά τὰ δέχεται περίχαρη, στολιζέται καὶ καμαρώνει σὰν ξιππασμένη καὶ ἄμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα τῆς—ἱστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμβήθρα, ποὺ τόσοι βαπτισθῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαπτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιὰ. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολιζει τὸν Ἅγιο Πέτρο τῆς· στήνει στοὺς πύργους τῆς τὸ Ρωλόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποὺ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννησι· στήνει στὶς πλατεῖές τῆς τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράστασι.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἄλλοῦ τὰ πᾶνε, στὴ Δύσι τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερεύσουν καὶ κείνης τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν καὶ κείνης τὰ χῶματα.

Ἡ Ἁγιατράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἢ πολῦτιμη, ποὺ τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρὸ ζαφεῖρι στὴ χρυσῇ σφενδόνα του· ἢ πλάκα ποὺ ἄκουσε τόσα νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω τῆς ὁ Φῶτιος, δὲν πάει νὰ κλεισθῇ σκλάβα στὰ δολερὰ τείχη, στ' ἀρπακτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι· δὲν πάει. Ἄνοιξε ἢ καρῖνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἢ Ἁγιατράπεζα στὰ νερὰ τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ τῆς, ὅπως φεύγει ἢ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη ἀπὸ κάτω τῆς. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω τῆς ἄγρυπνο, ὅπως μάννας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονακριβοῦ παιδιοῦ τῆς.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἐκεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθετα χρῖσμα σωματικὸ, χρῖσμα ψυχικὸ, ἐθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ! Ὅπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἢ σωτηρία τοῦ Χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ καὶ ἢ δικὴ μας ἀπολύτρωσι. Ἡ χαράυγῃ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατεῖλη· ναί, ἐκεῖ θ' ἀνατεῖλη. Προβαίνει ὀλοένα ἢ Ἁγιατράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιᾶσῃ τὴ στεριά. Ἄργα ἢ γρήγορα θὰ τὴν πιᾶσῃ τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ, ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριᾶ, χαρούμενος ὁ ἥλιος θὰ μυρώσῃ τοὺς δούλους, καμπάνα θὰ σημάνη σὲ κάθε μιναρὲ

καὶ τὰ τζαμιά θὰ ἠχολογήσουν τὴ χριστιανική, τὴν ἐθνική μας λειτουργία. Καὶ τότε πάλι ἡ Χρυσόπορτα θὰ στολίση Ἑλλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θὰ πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξες, τὰ ἱερά μας. Θὰ πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμβήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρωλόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θὰ μείνη πάλι πτωχὴ καὶ ταπεινὴ ψαρούδισσα ἡ Βενετιά, καὶ ἡ Πόλη μας θὰ γίνη καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως πρὶν τὴν μαράνη τοῦ Βενετσάνου τὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριεύσουμε καὶ θὰ δοξασθοῦμε πάλι. Εἴμαστε ἄνδρες ἐμεῖς· μωρ' εἴμαστε Ἕλληνες !... »

Καὶ ὀρθὸς τώρα ἔρριξε τὰ μάτια φλογερά στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραήλ, ὑμνῶντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑποναύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὄχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἦταν ὁ Ἑλληνισμὸς ὀλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστι στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

« Λόγια τῆς Πλώρης »

28.3.68

Ἀνδρέας Καρζαβίτσας

26. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τώρ' ἀποσταμένος θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστέρεψ' ἡ καρδιά μου, βρύση τὸ αἷμα τὸ ἄχυσα, σταλαματιὰ δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο, νὰ ἴναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νὰ ἴναι ἀνθούς γεμάτο, καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἀπ' τὸ μνημά μου τί δέντρο θὰ φυτρώση !
Κι ἂν ξεφυτρώση πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω
θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε,
νὰ τραγουδοῦν τὰ νιατὰ μου καὶ τὴν παλληκαριά μου.
Κι ἂν κυπαρίσσι ὁμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλά μου νὰ παίρνουν
νὰ πλένουν τὲς λαβρωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἐφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρείαά μου.
Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ με κλάψτε.
Τ' ἀνδρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτ' ἐδῶ τριγῦρό μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχὴ μου.

Κι ἐν' ἀπὸ σᾶς τὰ νιώτερο ἄς ἀνεβῆ τὴ ράχη,
ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξιο μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξη
«Ὁ Γέρο Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πάει».

Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θε νὰ βογγύξη ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾷ δροσᾶτο,
θὰ ξεψυχήσει, θὰ σβηστῆ, θὰ ρίξη τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοὴ ἄθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τήνε μάθη ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούση ὁ Πίνδος
καὶ λειώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἐτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰν νὰ ἴτανε ζαρκάδι,
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει :
«Ὁ Γέρο - Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο - Δῆμος πάει».

Κι ἐκεῖ πού ἀντιβοοῦσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη τ' ἄξιο τὸ καριοφίλι
βροντᾷ, μουγκρίζει σὰν θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἄκουσ' ὁ Δῆμος τὴ βοή μὲς στὸν βαθὺ τὸν ὕπνο,
τ' ἀχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἔκουσ' ὁ Δῆμος τῆ βοή μέσ στον βαθύ τόν ὕπνο,
 τ' ἄχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
 ὁ Γέρο - Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο - Δῆμος πάει.
 Τ' ἀνδρειωμένου ἢ ψυχῆ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
 μέ τῆ βοή τοῦ τουφεκιοῦ στα σύγνεφ' ἀπαντιέται,
 ἀδερφικά ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηῶνται, πᾶνε.

Ἄριστοτέλης Βαλαωρίδης

21-3-62
27. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α'.

« Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν » ! Τὸν εἶδα ! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὴν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελλίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλευομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβές αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχίσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμῆ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὠραίαν αὐλήν.

Ἡ Ἁγία Σοφία ! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας ! Φακὸς θολόμορφος ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἢ βαρυτάτη χρυσῆ ἡμισέληνος, ἢ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθιμένη. Ἡ Ἁγία Σοφία. Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνημα μῖς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β'.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεῦτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μα-

κροί, μὲ τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὥραίας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεῖς ἐννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετάλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων... Οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν.

Ὅποῖον θάμβος, ὅποῖον μεγαλεῖον, ὅποια ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὀλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακκουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραιοί κίονες, μὲ κόρμους ὀλοὺς μονολίθους, μὲ τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταῦτοχρόνως ὀρώμενα θαμβῶνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἰλιγγιᾷ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Ἴρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγκεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνώτιζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεισαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νὰ ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νὰ ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβωνος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὁμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ ποῦ ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσοῦν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῆς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ῥητὸν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στοργγύλους πίνακας μὲ τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμῆτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσᾶς τῶν Χερουβείμ καὶ τῶν Σεραφεῖμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασινὰς ἱεράς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοὰς. Ἐξέρχεσαι.

Γ'.

Μ' ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθημαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατεῖᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτήριο, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνημα, πολυσχιδῆς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

6-11-61
28. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει, οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης εισήλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὄσφυν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὤμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

‘Ο Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. ‘Ο Παπαδογιάννης ὅμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ’ ἀγᾶ, τὰ καινούρια ζαμάνια;

‘Ο Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἦλθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρὸς σας. “Ο,τι σᾶς περάσει κάμετέ το.

— Μὰ τὸ ’λπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενέ; ’Εγὼ νὰ σοῦ πῶ τὸ ’λπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. ’Αλλ’ ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράγματα.

— Εἶναι ἄλλα; Δὲ φθάνουν αὐτὰ ποῦ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἔπειτα στηλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκιτρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνωσ :

— Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκόλα ! Τ’ ἀκοῦς ;

— Τώρα π’ ἄρχισε καὶ κόβγει κι’ ἡ Ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα ’ν’ εὐκόλα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποῦ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε δὲ θὰ σᾶς πληρώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδιάμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμπιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοί σας ἀπὸ τῆ σκάσι σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι, ποῦ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον, εἶχαν ἐκμανῆ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν, οἵτινες

εύρισκοντο άπ' έξω, συνεκράτουν τούς έξωργισμένους. Καί ό Παπαδογιάννης όμως είχε διαρκώς τό χέρι εις τήν λαβήν τής πιστόλας καί μόνος του ήτο ίκανός νά έμπνεύση φόβον, διότι ήτο γνωστή ή άφοβία καί ή τόλμη του.

— Η Κρήτη, άγαδάκια μου, θα γενή 'Ελλάδα ! ειπε μετ' όλιγον καί τό προκλητικόν του μειδιάμα ανεφάνη.

Τότε ό Φεζομουσταφάς ήγήρθη διά μιās καί με στεναγμόν άνθρώπου πνιγομένου ειπεν :

— 'Αλλάχ ! 'Αλλάχ ! καί δε βαστώ μπλιό νά τόν άκούω. Καί ώρμησεν έξω.

'Αλλ' ό Παπαδογιάννης τόν ήκολούθησε καί όταν τόν έφθασε πρό του τζαμιού, του ειπε :

— Θυμάσαι, Μουσταφά, εινα σου'πα στα 77, όντέν έμαλλώσαμε για τό σώχωρο ; ... Σου'πα πώς θα παίξω καμπάνα στη γειτονιά σου. Τό λοιπός έτοιμάσου νά τήν άκούσης. Η γιώρα έφταξε.

'Ο πατέρας του Παπαδογιάννη ήτο παπαός, ό δε «μπαμπαός» του Φεζομουσταφά ένας άπό τούς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ό όποιος, έκτός άλλων Χριστιανών, ειχε φονεύσει πρό του 21 καί δύο άδελφούς του παπαά καί θείους του Παπαδογιάννη.

'Ο Μεχμέτ 'Αλής τής Αιγύπτου, ό όποιος ειχε τότε υπό τήν κυριαρχίαν του τήν Κρήτην, περιώρισεν όλιγον τούς Τούρκους καί έδωσε κάποιαν άνεσιν εις τούς Χριστιανούς. Ουτοι δε έπωφελήθησαν τήν ενθάρρυνσιν εκείνην πρωτίστως διά ν' άναστηλώσουν τούς κώδωνας εις τούς ναούς των, οί όποιοι ειχαν καθαιρεθί άμα οί Τούρκοι κατέλαβαν τήν Κρήτην καί άντικατεστάθησαν με ξύλινα σήμαντρα. Τότε ό πατέρας του Παπαδογιάννη έφρόντισε νά προμηθευθί διά τήν εκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, έως ου άγορασθί καμπάνα. 'Αλλ' ένα δειλινόν ένψ έκάλει δι' αυτου εις τόν έσπερινόν τούς ένορίτας του, διέβαινεν ό Φέζος καί του έφώναξεν :

— Είνα τό κτυπός, μωρέ, αυτό τό σιδερικό ;

— Έχομε τήν άδεια του Μουσταφά πασα καί του ζαμπίτη, άπήνησεν ό παπαός.

— Μά τή δική μου τήν άδεια, μωρέ, δέν τήν έπήρες.

Καί με τούς τελευταίους λόγους ώρμησε κατά του παπαά καί τόν έμαχαίρωσε καί ό παπαός εκινδύνευσε ν' άποθάνη.

'Ο γιός του ό Παπαδογιάννης τά εγνώριζεν όλα αυτά καί έμί-

σει ὄλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιανιτσαρίου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἠγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανοί, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτόνευαν, καὶ ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τούρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγῶναι ἔτι μᾶλλον τὸ μίσός του, τὸ ὅποῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἱκανοποιηθῆ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικούντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν Μουσταφᾶν καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιάς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κείνα πού κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς πού μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδᾶ κτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ σι' αὐτί σου κοντά !

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς :

Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Εἰς τὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

— Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

— Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν ἁγίων πού ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπὴ μας νὰ

τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸ ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν ἐπάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

— Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδᾶ εὐθύς.

— Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθη. Πρέπει πρώτα νὰ ρίψωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ἔτσι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπᾶς καὶ μερικοὶ γέροντες τοὺς ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἔπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν :

— Ὅσα ζητήση ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λεοντᾶρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὄπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλα καὶ σκευὴ, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιούσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψωθῆ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἐφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἕξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμοσύνης μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγῆσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην

ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ του. ✓

Ἰωάννης Κονδυλάκης

29. Κ Ρ Η Τ Η

Ἄπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη !
 Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσοῦ σοῦ πλέκουν στέμμα
 κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτην,
 σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιρβάνας

γ-1φ-61

30. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς Πρωτοψάλτην)

Ἐκ Μοντελλίου 11 Ἰουλίου 1786

Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἄδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω, καὶ τετράκις ἐμποδίσθη ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν, καὶ ἀφήκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν «θέσιν μου» ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλείονων σοφῶν, ἰατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψαριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οί διδάσκαλοί μου, όμοθυμαδόν άπαντες, με έκαμαν (δακρύω πάλιν.) τὰ πλέον λαμπρά έγκώμια. Εύρηκαν τήν « θέσιν » μου γραμμένην με μέθοδον, πλήρη από παρατηρήσεις ώραίας, στολισμένην με πολλήν φιλολογίαν, έν ένί λόγω, άδελφέ μου, είναι άδύνατον να σε περιγράψω τὰ όσα είπαν οί κριταί μου. Άπ' αυτούς λοιπόν τούς επάινους ό φόβος μετεβλήθη εις θάρρος, τó θάρρος εις τόλμην, καί, αν ή συνέλευσις παρετεινετο άκόμη όλίγον, ίσως ή τόλμη εις άναισχυντίαν. Άπεκρίθην εις τὰς έρωτήσεις των με σαφήναιαν, άνσκεύασα τὰς άντιρρήσεις των. Είχα γράψει ότι πολλά νομιζόμενα τών νεωτέρων εύρήματα τὰ ήξευρεν ό Ίπποκράτης πρό δύο χιλιάδων έτών. Έδιαφέντευσα τήν τιμήν τών προγόνων μου, έτίμησα τó γένος, τούς φίλους καί τόν Πρωτοφάλτην μου. Όλη ή συνέλευσις έμεινεν εύχαριστημένη.

Έγώ μόνον δέν είμαι έντελώς εύτυχής. Τó γλυκύτερον, έλεγεν ό Έπαμεινώνδας, (μετά τήν έν Λεύκτροις μάχην), άφ' όσα με συνέβησαν εις τήν ζωήν μου, ήτο τó να νικήσω τούς Λακεδαιμονίους ζώντος έτι του πατρός καί τής μητρός μου. Αυτήν τήν χαράν με έστέρησεν ή Πρόνοια. Πολλά τούς έλύπησα καί τούς δύο. Καί ίσως ό σημερινός μου θρίαμβος ήθελεν εξαλείψει τὰ τραύματα τής καρδιάς των.

Βιβλία δέν έχω. Ένδυμάτων στερούμαι. Η τροφή μου είναι άθλία. Η κατοικία μου άθλιεστέρα, διότι, δια να έχω μίαν εύρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει να έξοδεύσω είκοσι γρόσια παραπάνω τόν χρόνον. Όλα αυτά, άδελφέ μου, κωλύματα, καί κωλύματα μεγάλα τής σπουδής. Τί να κάμω, τί να είπω ; Ούτως ήθέλησεν ή Πρόνοια. Γεννηθήτω τó θέλημα του Θεού. Με κατοφαινεται όμως να εύρίσκωμαι εις τήν πηγήν καί να μην έχω ανθρωπον, όταν ταραχθή τó ύδωρ, να με λούση, να με ποτίση, να με χορτάση από έπιστήμην. Όθεν έχω ό ταλαίπωρος να μείνω καθώς ήμην αυτού άμαθής, άμαθέστατος, όνος καθαρός. Άλλά περισσότερο λυπούμαι τήν λογιστήτά σου, όστις, νομίζω με σοφόν, με εκθειάζεις, έπειτα έχεις να ψευσθής καί να κατηγορηθής από τούς φίλους σου, όταν με ίδής άσυγκρίτως ύποδεέστερον άφ' ό,τι με νομίζεις.

Ός τόσον έγώ είμαι εύχαριστημένος καί δοξάζω εκ βάθους ψυχής τόν δοτήρα παντός αγαθού, όστις μεταξύ πολλών δεινών, τὰ όποία συνεχώρησε να πάθω επί ζωής μου, μ' έκαμε καί μεγάλας

εὐεργεσίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως, ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἓνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὄχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὔρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμοὺς εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχη ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφήνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικάς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίδως ὑπόχρεως. Ἐκτη εὐεργεσία... Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμῶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ ;

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

20-3-62

31. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησιά. Ὁ παπᾶς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὠραία Πύλη κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, καὶ διπλῆ χαρὰ ζωγραφί-

ζονταν στο πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δέν θυμόνταν κανείς νά ἔχη ἰδίῃ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπαῆς τὸ τελευταῖό του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε :

— Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νά εἴμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νά μᾶς φέρη καλά τ' ἀδέλφια μας, πού πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράσι τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα κι ὅλο τὸ χωριό, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαυσαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόνταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάστασι, πού νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδος.

Ὁ παπαῆς ξαναμπῆκε στὸ Ἱερό γιὰ νά ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία καὶ τὸ χωριό ἄρχισε νά βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες—φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τίς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τίς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιά.

Πρῶτος - πρῶτος βγήκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γέρο - Λιόλιος, γέρος μ' ἑβδομηταπέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατῶντας μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἄκουμβῶντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χονδρὴ πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἐρχόνταν δυὸ παιδιά του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαρανταπέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμμένα ἐγγόνια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιά καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμμιά εἰκοσαριά ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γέρο - προεστοῦ, πού δέν ἦτανε στὴν ἐκκλησιά, δυὸ ἦταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἓνα ἦταν ἐθελουτῆς στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσέ μπροστὰ ὁ γέρο - προεστὸς, σὰν σερτάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τὸ χωριὸ κοντά του, μὲ τὰ κερὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύκτα βαθεῖα κι ὁ Αὐγερινὸς δέν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιά, ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, πού τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δέν θ' ἄργοῦσε νά βγῆ.

'Ανάμεσα ἀπ' τὴν ἐκκλησιά καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἓνα μεγάλο δενδρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἕκαμαν ἓνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἐνα φιλὸ ἀεράκι, ποὺ τραβοῦσε ἀπ' τὸ χωριό, ἔφερε τὴ μοσχομουρουδιά τῶν ἀρνιῶν, ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλὲς τῶν σπιτιῶν.

— Τὰ μάθατε ;

— Τί καινούργια ;

— Ἄληθινὰ πῶς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους ;

— Ὅλο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τούρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

— Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύκτες πόλεμο...

— Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνῃ ποτὲ μὲ τὰ παλληκάρια ποὺ βγάζεις !... Ἐσὺ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσὺ καὶ τώρα !

— Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτας ;

— Δυὸ. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείσθηκε στὴν Ἄρτας κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πῆρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τούρκοι βάρεσαν μ' ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἄρτας, γιὰ νὰ κλείσουν τὸν Σέχο μέσα στὸ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὄπου φύγη - φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέχοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια.

— Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τούρκοι ;

— Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας ;

— Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες !

— Σὰν τί ἀνθρώποι νὰ ἴναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος ;

— Ὁ ἓνας μιὰ πιθαμὴ ἀνθρωπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσῃς ἀπὸ τὰ μουστάκια του !

— Χαρὰ στὶς μάννες ποὺ τοὺς ἕκαμαν !

Ὁ γέρο - προσετός, ποὺ εἶχε σταθῆ κι ἀφουγκράζονταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε :

— Ὡρὲ παιδιὰ ! Ποιὸς σᾶς τὶς ἔφερε αὐτὲς τὶς κουβέντες ; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιὰ μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάσῃ ὁ Θεὸς !...

— Είναι αλήθεια, μπάρμπα, αυτά που λέμε! Είναι αλήθεια!
 Ήταν κάτι Τσαμήδες στην Άρτα και με την καταστροφή των Τούρκων πέρασαν κι αυτοί δώθε χωρίς διαβατήρια και τράβηξαν για τα χωριά τους!

— Τους είδες με τα μάτια σου έσύ; τόν ρώτησε ο γέρο - προεστός με δυσπιστία.

— Τους είδα και μίλησα μαζί τους και μου τὰ είπαν όλα!

— Ποιά μέρα φύγαν από την Άρτα οί Τσαμήδες;

— Τη Μεγάλη Παρασκευή. Ήλθαν απ' τα Λακκοχώρια, πέρασαν από τον Καλαμά ψες τὸ σουρούπωμα και τράβηξαν νύκτα για τα χωριά τους...

— Ωρέ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γέρο προεστός πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρά του. Ἡ Πασχαλιὰ θέλει ἀρνιά, ὁ Ἄι - Γιώργης κατσικία, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευθεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα, για νὰ ρίψουμε και νὰ χαιρετίσουμε τὴ λευθεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὠρὲ παιδιὰ, και νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίψουμε και νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευθεριά μας;

— Ἄμ τί ρωτᾶς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἓνας. Δὲν μᾶς τὰ ἴμασαν ὅλα τ' ἄρματα οί Τοῦρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ωρέ, δὲν ἔχει κανένας ἓνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; Ξαναρώτησε.

— Ἄμ τώρα, γέρο - μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἓνας, θὰ πλακώσουν γκράδες* και βελονωτὰ* ὅσα θέλεις! Ὁρεξὶ νὰ ἴχης νὰ τουφεκᾶς. Τουφέκια και φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἐγὼ τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; Ἐχει, ὠρέ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο για μιὰ φορά, και τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἐνα ἀρνὶ διαλεκτὸ δίνω για ἓνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά και τοῦ λέει:

— Δίν'ς τ' ἀρνὶ;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γέρο - Τόλαινα;

— Μὰ τὸ ξύλο πῶχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους για νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι εἶναι;

— Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη!...

Κι ἡ γριά ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ μακαρίτη της.

— Ἄφησε τὰ κλάμματα, γριά, καὶ σῦρε νὰ μοῦ φέρῃς τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ' ἄρνι...

— Ὅλο τὸ χωριὸ ἦταν τρελλὸ ἀπ' τὴ χαρὰ του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πὼς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαΐδια, πού δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν καλὰ - καλὰ τί θὰ εἶπῃ λευθεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

— Ἐγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας ! Ἐγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας !

— Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευθεριάς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

— Τέτοιο καλὸ δὲν μπορούσε νὰ ρθῆ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

— Δοξασμένος νὰ ᾿ναι ὁ Κύριος !

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριὸ, καὶ κάθε φαμίλια πήγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλὲς τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριῆς τῶν ἀρνιῶν, πού στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

Ὅταν ὁ γερο - προεστὸς ἔφτασε στὸ σπίτι του, βρῆκε στὴν αὐλόθυρα τὴ γριά μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένῃ. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχθηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρῃ.

— Τ' ἄρνι πρῶτα ! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

— Μωρὲ ἕνα ἄρνι μονάχα γυρεύεις, κουτή ; τῆς λέει ὁ προεστὸς. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα !

Καὶ σὰν νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντησι τῆς γριάς, ἔκραξε ἕνα ἐγγόνι του, πού εἶχε ἀνεβῆ στὸ σπίτι :

— Ὠρὲ Κίτσο ! Κίτσο ὦρὲ !

— Ὠρισε, παπποῦ ! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλληκάρι ὡς δεκατεσσάρων - δεκαπέντε χρονῶν.

— Νὰ πεταχθῆς, ὦρὲ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψῃς δεκαπέντε ὡς εἴκοσι ἄρνια καλὰ. Γρήγορα ! Ἀκόμα ἐδῶ εἶσαι !...

Τὸ παιδί λάκκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ὁ γερο - προεστὸς, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς του, φώναξε τὸ διαλαλητὴ τοῦ χωριοῦ :

—'Ωωωωρὲ Νάσο ! Νάσο ὦρεεε !

—'Εφθασα, μπάρμπα, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνὴ ἐκεῖ γῦρο ἀπὸ τὰ σπίτια.

— Νὰ βγῆς, ὦρέ, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσης στὸ χωριὸ πῶς ὅποιος δὲν ἔχει ἀρνί, νὰ ρηῖ στὸ σπίτι μου νὰ πάρῃ !...

Ἡ γριά ὅμως, μ' ὅλα αὐτὰ πού γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια καὶ δὲν τὸ ἔδινε πρὶν τῆς φέρουν πρῶτα τ' ἀρνί.

— Δὲν τὸ δίνω ἀκόμα, ἔλεγε· θέλω τ' ἀρνὶ πρῶτα !

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ξεχύθηκε σ' ὅλο τὸ χωριὸ σὰν δυνατὸς βοριᾶς κι ὅσοι δὲν εἶχαν ἀρνὶ ἔτρεξαν στὸ σπίτι τοῦ προεστοῦ. Ἐτρεξαν ἀκόμα κι ἐκεῖνοι πού εἶχαν, ὄχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἰδοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νὰ σου, ἔφθασε κι ὁ Κίτσοσ μ' ἓνα κοπάδι ἀρνιά.

— Τὸ καλύτερο τῆς γριάς ! φώναξε ὁ προεστὸς, καὶ στὴ στιγμή ὁ πιστικός, πού ἐρχόταν μαζί μὲ τὸν Κίτσο, ἄρπαξε ἀπ' τὸ λαιμὸ ἓνα λάγιο* ἀρνί, μὲ μιὰ βουੱλλα ἄσπρη στὸ μέτωπο σὰν τὸν αὐγερινὸ, πού ἦταν μιὰ ὄργανιὰ βγαλμένος ἐκεῖνη τὴν ὥρα.

Ἡ γριά μὲ τὸ ἓνα χέρι ἄρπαξε τ' ἀρνὶ καὶ μὲ τ' ἄλλο τρεμάμενο ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμμα τὸ τάξιμο. Ὅστερ' ἀπὸ τὴν γριά πῆραν ἀπὸ ἓνα ἀρνὶ ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστὸς, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἶπε στὴ γριά :

— Γεμᾶτο εἶναι, ὦρή ;

— Γεμᾶτο ! ὅπως τὸ ἔχει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

— Μωρέ, εἶν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρῃ φωτιὰ καὶ ντροπιασθῶ !

Σηκώνει τὸ λύκο καὶ λέει :

— Χριστὸς Ἄνέστη, ὦρ' ἀδέλφια. Χριστὸς Ἄνέστη. ! Καλῶς μᾶς ἦλθ' ἡ λευθεριά !

Τὸ παλιοτούφεκο βρόντηξε κι ἐτράνταξε τὸ χωριὸ καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάσθηκε κάτω κι ὁ προεστὸς ἄψυχος !

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

« Πασχαλινὰ Διηγήματα »

Χρῆστος Χρηστοβασίλης

32. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

1. Ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
πουλί - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
— Ἀνοιχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἢ κυρὰ μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.
2. Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιὰ σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε
καὶ τὰ κερὰ ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνὰ του φύλλα.

« Ἡμερολόγιον Σκόκου », 1915

Στέφανος Δάφνης

33. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιῆς προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴν θαυματουργὴ εἰκόνα, πού μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδος στὶς ψυχές, πού ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησί της μεσ' στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κ' ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτον αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοσι λέει πὼς ἡ Ἁγία Ἐλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνεύρεσι τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴν μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγη στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῆ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐόδωσι τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομηθῆ ἐκκλησία στὴν χάρι της. Σὰν γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολι, ἐξέφρασε τὸν μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα, τὸ γυιὸ της. Δὲν πρόφθασε ὅμως νὰ ἰδῆ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιατί σὲ λίγο πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τῶχε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. Ένα πρωί — καθώς μάς λείει ή παράδοσι — οί Παριανοί είδαν με μεγάλη έκπληξι τους ένα βασιλικό καράβι νά μπαίνει στον κόλπο τής Παροικιάς και νά ρίχνη τήν άγκυρά του με τις χρυσές άλυσίδες στα ήσυχα νερά. Δέν ήταν συνηθισμένοι σε τέτοιου είδους θαλασσι- νές επισκέψεις.

Τά κουρσάρικα καράβια τους ήταν πιο πολύ γνωστά. Τοῦτο έδω όμως ήταν σαν εκείνο, που λέν τά παραμύθια, με τά χρυσά κατάρτια, με τά φουσκωμένα σαν τά πτερά τών ξωτικών πουλιών πανιά. Η ση- μαία με τό δικέφαλο άετό άνέμιζε περήφανα στην κορυφή, επάνω στ' άλμπουρα*, κι ένας χρυσός σταυρός λαμποκοπούσε πάνωθέ τους, κάτω άπό τό γαλάζιο τ' ουρανού. Ήταν άπό εκείνα τά τρικάρτα βυζαντινά καράβια, που τά ώνόμαζαν «δρόμωνες» και που έκτελού- σαν τις αυτοκρατορικές άποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι άρχοντες, σταλμένοι άπό τόν Αυτοκράτορα, κατέβηκαν στη στεριά κι άρχισαν νά έρευνούν τόν τόπο σύμφωνα με τις ύποδείξεις του μεγάλου βασι- λιᾶ τους και στα μέρη, που του είχε περιγράψει ή μητέρα του. Οί Παριανοί κοιτούσαν θαμβωμένοι κι άναρωτούσαν ό ένας τόν άλλον τί πρόκειται νά συμβή. Κανείς τους δέν έγνώριζε τό μυστικό. Μόνο ένας γέρων πάπᾶς, που έμενε σ' ένα μικρό εκκλησιάκι, τό σημερινό παρεκκλήσιο του 'Αγίου Νικολάου, μέσα στην Καταπολιανή... Σ' αυτόν ή 'Αγία 'Ελένη είχ' έξομολογηθῆ τό τάμμα της.

Έτσι άρχισε νά κτίζεται ή Καταπολιανή, για νά συνεχισθῆ και τελειώση στα χρόνια του 'Ιουστινιανού.

Η παραπάνω παράδοσι δικαιολογείται, γιατί ένα μέρος τής εκ- κλησίας, τό παρεκκλήσιο του 'Αγίου Νικολάου, άνήκει πραγματικά σε προγενέστερη εποχή, στον τέταρτο αιώνα, και διατηρεῖ άκόμη ζωηρό τό σύνδεσμό του με τήν αρχαιότητα, γιατί οί κολώνες του προέρχονται άπό αρχαίους έλληνικούς ναούς, τό δε σχήμα του ήταν κλασσικό, τύπου παλαιοχριστιανικής βασιλικῆς. Όταν έκτίσθηκε ό μεγάλος ναός, τό παρεκκλήσιο του 'Αγίου Νικολάου πέρασε άπό μερικές αρχιτεκτονικές μεταρρυθμίσεις, ώστε νά συνδεθῆ όργανικά με τόν κύριο ναό.

Τά σχέδια για τό μεγάλο κτίσιμο τής Καταπολιανῆς χαράχθη- καν άπό σπουδαίους μηχανικούς του Βυζαντίου, που μαθήτευσαν σε μεγάλους άρχιτέκτονας, σ' αυτούς που έκτισαν τό μεγαλόурηγμα τών αίωνων, τήν 'Αγία Σοφία, καθώς και τους 'Αγίους 'Αποστόλους

τῆς Πόλης, μὲ τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερὴ ἀρχιτεκτονικὴ συγγένειά.

Ὅλοι ἐβάλλθησαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τοὺς. Μαστοροῦδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστᾶδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητῆς ὀνομαστοί, ἦλθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι μὲ πίστι, μὲ γνῶσι ἀνώτερη, μὲ ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστά μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τ' ἀριστουργηματικὰ τοὺς ἀγάλματα - ἀνάμεσά τοὺς κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* - τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀνεπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τᾶβγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάγχχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν μὲ λυχνάρια - γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη - τὰ εὔρισκαν ἔτοιμα. Τὰ περισσότερα τᾶπαρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν, ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτώματα σὲ μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλι. Κι ἄλλα πολὺχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, μὲ σκαλιστὲς φλέβες καὶ μὲ παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωσι τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικόν, «ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοῖχος ἐνδεδυμένος μὲ ροῦχᾶ βυσινιά καὶ μὲ πορφυρᾶ ὑφάσματα. Καὶ τόσῃ ἐπιτηδειότητᾳ καὶ σπουδῇ ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὅπου ἐπέτυχε νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τὸρνευμα δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχη φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσεν «ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις θεμελιωθεὶς ναὸς» κι ἐγένεν «ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν», ἡ φήμη τῆς ὁμορφιᾶς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιᾶδες κι ἄρχοντες πῆγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλῶντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἄσπρα νησιὰ »

Ἀθηνᾶ Ταρσούλη

11/3/62

34. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΡΕΙΑΣ

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε, φεύγοντας την τουρ-
κική καταδίωξη, να εγκαταλείψει την Πελοπόννησο και να ζήσει στη
Ζάκυνθο από το 1806 έως 1831.

Ο Άλῆ πασοῦς στέλνει, αὐτὸ τὸν καιρὸ, ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ
γραμματικὸ τοῦ Μάνθο Οἰκονόμου : Νὰ προσκαλέση τὸν Κολοκο-
τρώνη νὰ πάη στὰ Γιάννενα, νὰ πάρη στὴν αὐλή του ὅποια θέσι
θέλει. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲ δέχθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ « μεγάλο θε-
ρίο » τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἄλῆ. Ὁ πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ
σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι' αὐτὴν, θέριεψε κάθε μέρα
πιὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθὺ σήκωνε τὰ
μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μωριᾶ καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας :

Ἄχ δὲ θὰ ξανάλθῃ τὸ σεφὲρι* ; Δὲ θ' ἀντιλαλήσῃ πάλι στίς
ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ Κολοκοτρωναϊκό ;

Ἐπαιρνε πολλὰς φορὰς τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ
χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦδειχνε μακριὰ τὰ
βουνὰ τοῦ Μωριᾶ μὲ τίς στακτογάλαζες κορυφὰς στὴν ψιλὴ γάζα τῆς
πάχνης :

— Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦλεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενεάζει
τώρα κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τίς στιγμὲς καὶ τὴ
σιωπηλὴ, βαθεῖα συγκίνησί τους :

— Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις ;

— Βλέπω τὴ θάλασσα πλατειὰ καὶ τὸ Μωριὰν ἀλάργα,
μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι*.

Δὲν ἀπελπίζοταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ
ἢ πίστι του ἦταν ἀσάλευτη πὼς μιὰ μέρα θ' ἄστραπτε σ' αὐτὰ τὰ
βουνὰ ἢ λευθεριά. Μὰ πῶς ; Σ' αὐτὴν τὴν ἐρώτησι, ποῦταν γεμάτη
ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκρισι ἓνα πρωὶ τοῦ 1818.

Ὁ Ἄναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς, ποῦχαν ἀνέβει στὴν
Πετρούπολι, εἶχε γυρίσει τώρα, μαζί μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δη-
μητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλ-
μένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν Ὑδρα κι ἀγνώ-
ριστοι μένανε στὸ σπῆτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη,
ποῦ ἦταν δάσκαλος στὸ Ὑδραϊκὸ σχολεῖο. Τὸ πρῶτο, ποῦ σκέ-

φθηκε, ἦταν νὰ μπάσουν στή Φιλική τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦστειλαν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτός, πού εἶχε μπάσει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῆ καὶ γύριζε μυστικά τὴν Ἑλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπτάνησα, τὸν καιρὸ πού ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦχε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ξαφνιάσθηκε ὁμως, ἄμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἓνα ἐξοχικὸ περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νὰ τοῦ κἀνῆ τὸ συνηθισμένον ψάρεμμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

— Πές μου τὰ ὅλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια πού προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνίας συνωμοσίας, πού νὰ ἐνώνῃ πολιτικούς κ' ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὄπλαρχηγούς καὶ προεστοὺς, μιᾶς συνωμοσίας, πού θὰ κτυποῦσε ἀπ' ὀλοῦθε καὶ μ' ὅλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο, μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρευσε στή στιγμή νὰ ὀρκισθῆ.

— Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἷμά μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο, τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τὶς μύριες ὁμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικιές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἓνα ἐκκλησάκι : Ὁ Ἁγίου - Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμμιά σχέσι μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονται ἡ οἰκογένεια, πού τῶκτισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαπτίσει ὅσα παιδιὰ εἶχε ἀποκτήσει στή Ζάκυνθο. Στους ἴκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθῆσει σταυροπόδι πολλὲς φορές νὰ κλαῦσουν τὶς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τὶς πορτοκαλιές καὶ τὶς κιτριές του εἶχαν στρωθῆ ἐπίσημες ἀνοιξιὰτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρή, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἄρνι. Σὲ τοῦτο τὸ ἐκκλησάκι, πού εἶχε δεθῆ τόσο μὲ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογενείας του, τῆς ξενιτειᾶς του καὶ τῶν πόθων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώση, μπροστά του, τὸ μεγάλο ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπᾶς ἦταν δικός τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυξ στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ - πασᾶ. Εἶχε φιλεύσει στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιά του, ὁ πασᾶς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοκτῶ χρόνια καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλυτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὠρkiζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἀρχεῖο.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευθερωτῆς τῶν ραγιαδῶν, νὰ δώση τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς ιδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαυλώνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά - μιὰ ξαναγυρίζουν τὶς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, ποῦναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νᾶναι μπροστὰ ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιαδῶν καὶ νὰ ὀρκίζωνται μαζί του. Ἀνήσυχτοι πτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιά, ποὺ γυρεύουν ἀνοικτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κρᾶξουν σὲ συναγεμῶ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφυλλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ, βαθεῖα καὶ καταναυκτικὴ. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἑλαφρὸς, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορά, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάζῃ, νὰ συγυρίζῃ τ' ἄρματα του. Κατεβαίνει στὸ κατώι καὶ ἐξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλλα. Δὲν εἶναι ἦσυχος πιά.

«Ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ», τ. Β'

Σπύρος Μελάς

1816 Ἰφρὺντὸν τῶν Νηροῦν/Ἰφρὺντὸν
1816 Ἰφρὺντὸν τῶν Φιλικῶν (Κ. Π. Ρ. 1)

Βρανούση, Σπύρος

Ἰστικὸ ἀρχεῖο

6 Κουφῶ

35. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ

ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β'

20-10-61
(22 Νοεμβρίου 1940)1821
1413

368
32

400*Πρὸς τὰς Ἐνόπλους δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.*

Εἶμαι εὐτυχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἤμπορῶ μεθ' ὑπερφηφανείας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀγὼν ἱερὸς καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἡ ὁποία ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅ,τι ὠραιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον ἔχει ὁ πολιτισμὸς, ἀλλὰ τὰ ἥρωικά μας στρατεύματα μετέφεραν τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἡ νίκη ἔστρεψε τὰ ὄπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἐφ' ἧς ὁμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος σύσσωμον, ὡς εἰς ἄνθρωπος, ὠρθώθη ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διετυμpanίσθη εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὕλικου παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἠθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὕλικὸς παράγων εἶναι ἐργαλεῖον βάνουσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἐνοπλιοὶ δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἥρωικὸς στρατὸς μας, τὸ ἐνδοξὸν ναυτικὸν καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμη, ὅταν ἡ Πατρίς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰς ἐστίας μας ἀγωνιζώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν, πού οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπαν ὄχι μόνον εἰς

ήμας, ἀλλὰ εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ διδάγμα πού κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὄντοτης εἶναι ἀξία οὐσιαστική, διότι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι στέλεχος ἄβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι' αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι' αὐτὸ νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Ὅσαιδῆποτε καὶ ὅποιαιδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὅποιον ἔχει ἀποδυθῆ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ὅσαοδῆποτε δοκιμασίας καὶ ἂν γνωρίσῃ, ἕνα εἶναι γεγονός, πού δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ: ἡ τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀλόκληρος ὁ ἄμαχος λαὸς τῆς, πού τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχυρῶτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαὸς ἱκανὸς νὰ διεκδικῆ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἕνα ὄνομα ἢ ἕνα τίτλον, ἂν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιοματικῶς τὸν κατέχει.

Ἀγάλλεται σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ δικάιά μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιήσεώς των καὶ ὅτι νῖκαι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὄπλα μας. Χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ἰδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημμυρίζει τὰς ψυχάς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἥρωικά μας στρατεύματα καὶ ὑπερηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλὴν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τείχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὅποια συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἥρωικά αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν Μου καὶ εὐχομαι τὸ ἴδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικά νὰ θερμαίνουσι τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἰδική μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἰδικόν μας.

« Νέον Κράτος », τ. Δ', 1940

23-10-61
36. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

1. Μπρὸς στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράννων ποὺ ἐρήμωσι σκορπίζουσι,
ἔθνη, — μικρὰ ἢ μεγάλα, — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουσι.
2. Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιά σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.
3. Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων
στροφὲς ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.
4. ὦ, χαῖρε, χαῖρε, Ἑλλάδα δοξασμένη
στὰ Μεσολόγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

« Κασταλία Κρήνη »

Σωτήρης Σκίπης

37. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

1. Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαίρησε μὲ συμπάρα ἑνὸς παλιοῦ —
ἑνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἠπειρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιῦ.
2. Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τὸ ἴψαχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῆ
ποιὰ χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
— Γειά σας, προγόνου μου ἱεροί.

3. Καί χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἡπείρου,
καί σὲ φωλιές αἰτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' ἄυλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.
4. Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἔνθεη εἰκόνα σου
καί ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !
- « Κασταλία Κρήνη » Σωτήρης Σκέπης

38. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139-147)

1. (139) Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει. . .
Πλὴν τί βλέπω ; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἢ θεά.
2. (140) Κοιτάζει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
τρῆς φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπιν
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :
3. (141) «Παλληκάρια μου ! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.
4. (142) Ἄπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμι ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μὶὰ μένει
ποὺ τὶς δάφνες σᾶς μαδεῖ·

5. (143) Μία, πού ὅταν ὠσάν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπό τή νίκη
ἄχ! τόν νοῦν σας τυραννεῖ.
6. (144) Ἡ Διχόνοια πού βαστάει
ἕνα σκῆπτρο ἤ δολερή·
καθενός χαμογελάει,
πάρ'το, λέγοντας, καί σύ.
7. (145) Κεῖο τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.
8. (146) Ἀπό στόμα ὁπού φθονάει,
παλληκάρια, ἄς μὴν ἴπωθῆ,
πὼς τὸ χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.
9. (147) Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
Ἐὰν μισοῦνται ἀναμεσό τους
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά.

« Ἀπαντα »

Διονύσιος Σολωμός

- 1. (143) Μία από την ομάδα είναι η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση. Η ομάδα αυτή αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.
- 2. (144) Η Διεύθυνση του Σχολείου έχει αποφασίσει να οργανώσει μια ομάδα μαθητών που θα εκπαιδεύονται με τη μέθοδο της μελέτης των κειμένων. Η ομάδα αυτή θα αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.
- 3. (145) Κάθε μαθητής που θα είναι μέλος της ομάδας θα πρέπει να έχει επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση. Η ομάδα αυτή θα αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.
- 4. (146) Από ομάδα που θα είναι η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση. Η ομάδα αυτή θα αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.
- 5. (147) Μία από την ομάδα είναι η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση. Η ομάδα αυτή θα αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.
- 6. (148) Εάν η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση είναι η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση. Η ομάδα αυτή θα αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.
- 7. (149) Η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση είναι η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση. Η ομάδα αυτή θα αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.
- 8. (150) Η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση είναι η ομάδα των μαθητών που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση. Η ομάδα αυτή θα αποτελείται από τους μαθητές που έχουν επιτύχει τα καλύτερα αποτελέσματα στην εξέταση.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΕΝΟΣ

Εάν πάλι στην Αμερική
βγαίνει ο κού του τίτου, ο
καθημερινή και Κυριακή!

Στην Αγγλία να γράφει τίτλους
Κατά τον τίτλο ο τίτλος
κατά τον τίτλο ο τίτλος

Εάν πάλι στην Αμερική
βγαίνει ο κού του τίτου, ο
καθημερινή και Κυριακή!

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Εάν πάλι στην Αμερική
βγαίνει ο κού του τίτου, ο

Εάν πάλι στην Αμερική
βγαίνει ο κού του τίτου, ο
Εάν πάλι στην Αμερική

Εάν πάλι στην Αμερική
βγαίνει ο κού του τίτου, ο
Εάν πάλι στην Αμερική

«Εάν πάλι στην Αμερική, ο κού του τίτου, ο καθημερινή και Κυριακή»

2. Η ΔΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ - ΑΝΕΣΤΗ

Την περίεργη ζωή του κού του τίτου ο Άντιστος στην Ιαπωνία, ζωή παραδομένη, κορονοϊογενή ζωή. Και όλα και πάλι τη μάστιγα την ψυχή του κού του τίτου, που άδεια έπαιζε και κέρδιζε για...

1. ΞΕΝΙΤΕΜΜΕΝΟΣ

1. Σάν πῆγε στὴν Ἀμερική
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω,
καθημερινὴ καὶ Κυριακὴ !
2. Σάν ἄρχιζε νὰ γράφῃ γράμμα
— « Καλὴ μου μάννα κι ἀδελφὴ » —
ἐκεῖ τὸν ἔπιανε τὸ κλάμμα.
3. Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλῆς*.
4. Τὰ πλοῦτῃ του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καὶ ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσά.
5. Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἴσια.
Ἢ μάννα του ; Ἢ ἀδελφὴ ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.
6. Ἦς ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιά
— κι ἄς ἦταν καὶ στ' ὄνειρό του —
θὰ ἴδινε ὀλόκληρο τὸ βιό του.

« Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά », Δ' (1947) σ. 9 *Ζαχαρίας Παπαντωνίου*

16-12-61

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ - ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτειά, ζωὴ παραδαρμένη, παραδοσασκιμένη ζωὴ. Ὅχι δὲ καὶ πῶς τὴ μάδησε τὴν ψυχὴ του ἢ πτώχεια, πού μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινό-

τανε. Ἀπὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχὴ του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότηρωγε ὅμως πάντα τῆς πατρίδος ὁ ἀκοίμητὸς ὁ καημὸς καὶ σὰν εἶδε κι ἀπόειδε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνοιωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφασι καὶ τράβηξε κατὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια του.

Ἀλλοιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυμέλεε κι ὄλας. Ὡστόσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσῃ ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερ' ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθ'αὐτὸ δικοὶ του ἦταν συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲν θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ - τρεῖς ἐξαδέλφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πήγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νὰ ξαναφανῆ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαῖνι πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ τὴ γύμνια του! Ἔλα ὅμως πού δὲν τὸ ἔθελε καὶ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα! Νὰ ζήσῃ στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃς στὰ ξένα ; Νὰ σὲ παραχῶσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτές σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τους χῶμα - αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος. ↓

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνῃ στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάῃ ὅμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῆ πὼς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδε, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

— Ἐπειτα εἶναι κι ἄργα. Ποιὸς θὰ μὲ πονέσῃ πιά τώρα! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βαπόρι σὲ λιμάνι, πού γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο του νησί.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι*, μαζὶ μὲ τὸ ἔχει του.

— Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ.

Ἐμένα δὲν μοῦ εἶναι καὶ πολὺν χρειάζομαι. Ὁ πρῶτος πού ἀναλάβῃ κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισεύσῃ, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γέρο - Ἀνέστης. ↓

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυκτο μέσα τηράει τὶς ὀλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ πού ἦ

Πλάσι λὲς καὶ λούζεται κάθε αὐγὴ καὶ λαμπροφορεῖται θεοφώτεινη, ὀλοκάθαρη καὶ παρθένα, πού μήτε κουρέλι, μήτε παλιόχαρτο πολιτισμοῦ δὲ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀσπρογάλαζα τὰ χαλίκια πού στρώνονται στὴν ἀκρογιαλιά· ἐκεῖ πού στὰ πρῶτα χρόνια του ὁ γέρος μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιά καὶ μ' ἀξένοιαστο τὸ νοῦ, ἐκεῖ ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος ἀπὸ τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη ἐξοχή, πού τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴ θυμοῦνται οἱ χωριανοὶ καὶ τὴ διαλέγουνε γιὰ τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὅμως, ἀνοιξὶ ἀκόμα, ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης πλανιόταν ὀλομόναχος στὴ λησμονημένη ἐκείνη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια κάθε φορὰ πού ἀγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγῦρο καὶ τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιά πάνω στὴν ἄλλη μαζευότανε στὸν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ οἱ παλιῆς οἱ ἱστορίες, τὰ παλιὰ τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα. Κάθε κῦμα ἔλεγε καὶ τὰ τραγούδαγε μὲ τὸ γλυκό του μουμουρητό, ἐκεῖ πού πλαγιασμένος τώρα στὸν ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νὰ τίς δῆ ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ νὰ τίς χύση μὲς στὴν ψυχὴ του τίς ἀνάλλαγες, τίς ἀγέραστες ὁμορφιῆς τῆς πατρίδος του.

Θά ἴλεγε πὼς ἀναστήθηκε μαζί μὲ τὸ νοῦ του καὶ τ' ἀποσταμένο κορμί του. Κι ὡς τόσο, καταπονεμένο τόσοσους χρόνους ἀπὸ τὴ βαρειά τὴν ξενιτειὰ καὶ τώρα πάλι συνταραγμένο μ' ἔξαφνης καρδιάς καρδιοκτύπια, χειροτέρευε ἀντὶ νὰ καλυτερεύση, ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ βράδυ, σὰν ἄρχισε τὸ σκοτάδι καὶ πλάκωνε, κι αὐτὸς ἀκόμη λόγιαζε, μὲ τὰ μάτια ὄνειριασμένα, τ' ἀντικρινὰ τὰ βουνὰ ἐνὸς ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μὲ τὴν ἀντιφεγγιὰ τοῦ βασιλεμμένου τοῦ ἡλίου, μόλις τότε τὸ στοχάσθηκε, πὼς ὅταν ξεπήδησε ἀπὸ τὸ καΐκι κι ἔσυρε κατὰ τὴν ἐξοχή, δὲν νοιάσθηκε μήτε ἐνὸς μερόνυκτου ψωμί νὰ πάρη μαζί του.

— Κι ἂν μείνω καὶ νηστικός μιὰ νυκτιὰ, τί πειράζει ! λέει τότε. Θὰ μὲ θρέψη τῆς πατρίδος τ' ἄερί ὡς τὸ ταχύ.

Κι ἀποκοιμήθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, μὲ τὸ νοῦ μαγεμένο ἀπὸ τίς μύριες εἰκόνας, πού τίς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἐκεῖνες τίς ὥρες.

Δέν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Τὸ κῦμα, ἐπάνω στὴ μεγαλύτερη καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τὴν ἐνανούρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

« Νησιώτικες Ἱστορίες », 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΜΟΣ

Μισεύεις γιὰ τὴν ξενιτειά καὶ μένω μοναχὴ μου·
 σῦρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σῦρε στὴν εὐχὴ μου !
 Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρinoσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
 γιὰ χάρι σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
 τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσης,
 καὶ τὸ ποτῆρι τῆς χαρῆς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσης·
 νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾷς καὶ νὰ ἴναι αὐτὸ γεμάτο
 σὰν νὰ ἴναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλά κι αὐτὸ νὰ ἴναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, ποῦ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
 δίκτυα πολλὰ κι ἰξόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
 ἢ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους της, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια
 κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
 Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
 καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζί μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
 τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνεια κρύβει
 καὶ θὰ ντραπηῆς γιὰ τὸ πτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾶσαι,
 μὲ δίχως βαρυγκόμησι συχωρεμένος νὰ ἴσαι·
 κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνη ὡς τόσο,
 καὶ πάλι θὰ ἴμαι πρόθυμη συχώρεσι νὰ δώσω·
 μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῆς, ποῦ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
 νὰ ἴναι ἡ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

« Σπασμένα Μάρμαρα », ἐκδ. Ε', σ. 61 - 62

Ἰωάννης Πολέμης

10-12-61
4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδου, κοντὰ στὰ κοτρώνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ ναουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κύμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσιμένον — νὰ τρεμοφέγγη ἐκεῖ μακρὰν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κύμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαρᾶς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἄρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδου ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεὶς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικὰ», ἢ καὶ δύο — τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγη ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκα του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῆ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεῦσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῆ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ

τὸν Γαλιῆν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγήθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομήν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν, κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ, ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινεν ἡμέρα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῆ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μετὰ τὴν βάρκαν, τόσοσιν τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, « ἔξεπλατίσθησαν », τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὀλονέν. Ἦτο ἀφθαστον. Τέλος ἐγένετο ἀφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοῦς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μετὰ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυροὺς.

Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὄχι.

— Καὶ τί εἶναι ;

— Εἶναι...

Ὁ Γαλιῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτὴν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομήν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσοσιν τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγένετο ἀφαντον. Τί ἄρα ἦτο ;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μετὰ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκκογιος, ἀνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μετὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μετὰ πολλὰς γραιὰς σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἑκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Λουλουδῶς, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἠτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θῆραμά των. Ὁ Λίμπτος ὁ Κόκκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ρᾶσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο - τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκοντο οἱ δύο φίλοι.

— Για ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά ; τοὺς φώναξεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε* — καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὠνεῖρυσσε καὶ σκάπτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό ;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκκογιαν νὰ κατεβῆ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῆ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπτος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε :

— Ἀμ' ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροῦσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ ποὺ λὲς πῶς βλέπεις ;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπέιθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγηῆται.

— Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μαννοῦ* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάννα τῆς Γκαβολογινας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῆ πολλὰ πρωτινά, παλαιικὰ πράγματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα :

« Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ὁμορφίαν της — ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ — μαζί μὲ τὸν πατέρα της τὸν γερο - Θεριᾶ — ἑλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα — ὅπου ἐκνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχειά, μὲ τὴν ἀσημένια σαγίττα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάη στὸ σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους,

τὴν ἡμέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, θά ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῆ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἔμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἄερα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῆ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανωθῆ.

Ἐφθασε ἡ μέρα πού ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερό πρόσωπο, χωρὶς πόνου, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στῆ Σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνί, γιὰ νὰ τὸ κοιμήσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνώττά τους στὸ παχνί κι ἐφυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρές τους, ἓνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῆ τὸν Ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ πτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελούδια πού ἔψαλλαν : Δ ὄ ξ α ἔ ν ὕ ψ ἰ σ τ ο ἰ ς Θ ε ῶ ! Ἔμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικά μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμμα τὸ οὐράνιο. Νά ! τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλλα στὶς καμῆλές τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριές γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στῆ σκεπὴ τῆς Σπηλιᾶς, κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, πού παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμῆλές τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιο, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἄνοιξαν τὰ πλοῦσια τὰ δισάκκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα : χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

— Νά ! τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριο, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω ! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσαῖτο* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἀλαλαγμὸ τὰ κάστρα τῶν βερβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆσει

μέ ἀκράτητην ὄρμη, ἐπάνω στοῦ μούστωμα* καί στή μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μέ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπὶκράναν τὸ κύμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς διελύθησαν στὸν ἀέρα, κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεσε πίσω στή γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στοῦ θρόνου τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καί τὸ βασιλόπουλο, ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ Σπίθα, φωτιά τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του, ποὺ εἶχε δώσει στή Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πὼς τὸ Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινε ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου, ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλειωσε, σβῆσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροῖσκιωτοὶ στὰ χρόνια μας ».

Περιοδικὸν « Ἐστία », 1906

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

11-1-62

5. Η ΣΤΑΧΟΜΑΖΩΧΤΡΑ

Μεγάλην ἐξέφρασεν ἔκπληξιν ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1878, τὴν θειά - Ἀχτίτσα, φοροῦσαν καινουργῆ μανδήλαν καὶ τὸν Γέρο καὶ τὴν Πατρώνα μέ καθαρά ὑποκαμισάκια καὶ μέ νέα πέδιλα.

Τοῦτο δὲ διότι ἦτο γνωστότατον ὅτι ἡ θειά - Ἀχτίτσα εἶχεν ἰδῆ τὴν προῖκα τῆς κόρης τῆς πωλουμένην ἐπὶ δημοπρασίας πρὸς πληρωμὴν τῶν χρεῶν ἀναξίου γαμβροῦ, διότι ἦτο ἔρημος καὶ χήρα, καὶ διότι ἀνέτρεφε τὰ δύο ὄρφανὰ ἐγγονάκια τῆς μετερχομένη ποικίλα ἐπαγγέλματα. Ἦτον (ὅς εἶναι μοναχὴ τῆς) ἀπ' ἐκείνας, ποὺ δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα. Ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ᾤκτειρε τὰς στερήσεις τῆς γραίας καὶ τῶν δύο ὄρφανῶν· ἀλλὰ μήπως ἦτο καὶ αὐτὴ πλουσία, διὰ νὰ ἔλθῃ αὐτοῖς ἀρωγὸς καὶ παρήγορος ;

Εὐτυχὴς ὁ μακαρίτης ὁ μπάρμπα - Μιχαλῖος, ὅστις προηγῆθη εἰς τὸν τάφον τῆς συμβίας Ἀχτίτσας, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὰ δεινὰ τὰ ἐπι-

κείμενα αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἦτο καλῆς ψυχῆς, — ἄς εἶχε ζωή! — ὁ συχωρεμένος. Τὰ δύο παιδιὰ « τὰ ἀδιαφόρετα * », ὁ Γεώργης καὶ ὁ Βασίλης, ἐπνίγησαν βυθισθείσης τῆς βρατσέρας * τῶν τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 1864. Ἡ βρατσέρα ἐκείνη ἀπωλέσθη αὐτανδρος, — τί φρίκη! τί καημός! Τέτοια τρομάρα καμμιάς καλῆς χριστιανῆς νὰ μὴν τῆς μέλλῃ.

Ὁ τρίτος ὁ γυιὸς τῆς ἐξενιτεύθη καὶ εὕρισκετο, ἔλεγαν, εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πέτρα ἔρριξε πίσω του. Μήπως τὸν εἶδε; Μήπως τὸν ἤκουσεν; Ἄλλοι πάλιν πατριῶτες εἶπαν, ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς ἐκεῖνα τὰ χῶματα, κι ἐπῆρε, λέει, μιὰ Φράγκα, μιὰ Ἐγγλεζοπούλα, ἕνα ἐξωτικό, ποὺ δὲν ἤξευρε νὰ μιλήσῃ ρωμαίικα. Μὴ χειρότερα! Τί νὰ πῆ κανεῖς! Ἦμπορεῖ νὰ καταρασθῆ τὸ παιδί του, τὰ σωθικά του, τὰ σπλάγχνα του;

Ἡ κόρη τῆς ἀπέθανεν εἰς τὸν δεύτερον τοκετόν, ἀφεῖσα αὐτῇ τὰ δύο ὄρφανὰ κληρονομίαν. Ὁ πατεριασμένος τοὺς ἐζοῦσε ἀκόμα, μὰ τί νοικοκύρης! Τὸ πρόκοψε, ἀλήθεια! Χαρτοπαίκτης, μέθυσος καὶ μεῖστος ἀρετὰς ἀκόμη.

Τί νὰ κάμῃ, ἔβαλε τὰ δυνατὰ τῆς κι ἐπροσπαθοῦσε ὅπως - ὅπως νὰ ζήσῃ τὰ δύο ὄρφανὰ. Τί ἀξιολύπητα, τὰ καημένα! Κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐβοτάνιζεν, ἀργολογοῦσεν, ἐμάζωνεν ἐλιές, ἐξενοδοῦλεν. Ἐμάζωνε κούμαρα καὶ τὰ ἔβγαζε ρακί. Μερικὰ στέμφυλα * ἀπ' ἐδῶ, κάμποσα βότσια ἀραβοσίτου ἀπ' ἐκεῖ, ὅλα τὰ ἐχρησιμοποιοῖε. Εἶτα, κατὰ Ὀκτώβριον, ἅμα ἦνοιγαν τὰ ἐλαιοτριβεῖα, ἔπαιρνε ἕνα εἶδος πῆχυν, ἐν πενηντάρι ἐκ λευκοσιδήρου, μίαν στάμναν μικράν, κι ἐγύριζεν εἰς τὰ ποτόκια *, ὅπου κατεστάλαζον αἱ ὑποστάθμαι τοῦ ἐλαίου κι ἐμάζωνε τὴν μοῦργα. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ὠκονόμει ὅλον τὸ ἐνιαύσιον ἐλαιον τοῦ λυχαρίου τῆς.

Ἀλλὰ τὸ πρῶτιστον εἰσόδημα τῆς θεῖα - Ἀχτίτσας προήρχετο ἐκ τοῦ σταχομαζώματος. Τὸν Ἰούνιον, κατ' ἔτος, ἐπεβιβάζετο εἰς πλοῖον, ἔπλεεν ὑπερπόντιος καὶ διεπεραιούτο εἰς Εὐβοίαν. Περιεφρόνησε τὸ ὄνειδιστικὸν ἐπίθετον τῆς «καραιβωμένης», ὅπερ ἐσφενδόνιζον ἄλλα γυναῖκα κατ' αὐτῆς, διότι ὄνειδος ἀκόμη ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ πλῆ γυνὴ εἰς τὰ πελάγη. Ἐκεῖ, μετ' ἄλλων πτωχῶν γυναικῶν, ἠσχολεῖτο συλλέγουσα τοὺς στάχους, τοὺς πίπτοντας ἀπὸ τῶν δραγμάτων τῶν θεριστῶν, ἀπὸ τῶν φορτωμάτων καὶ κάρρων. Κατ' ἔτος οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰ χωριατόπουλα, ἔριπτον κατὰ πρόσωπον αὐτῶν

τὸ σκῶμμα : « Νά! οἱ φ'στάνες! μᾶς ἦρθαν πάλι οἱ φ'στάνες! ». Ἄλλ' αὕτη ἔκυπτεν ὑπομονητικῆ, σιωπηλῆ, συνέλεγε τὰ ψιχία ἐκεῖνα τῆς πλουσίας συγκομιδῆς τοῦ τόπου, ἀπήρτιζε τρεῖς ἢ τέσσαρας σάκκους, ὀλόκληρον ἑνιαυσίαν ἐσοδεῖαν δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὰ δύο ὄρφανά, τὰ ὅποια εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἓν τῶ μεταξὺ εἰς τὰς φροντίδας τῆς Ζερμπινιώσ, καὶ ἀποπλέουσα ἐπέστρεφεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον χωρίον της.

Πλὴν ἐφέτος, δηλ. τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀφορία εἶχε μαστίσει τὴν Εὐβοίαν. Ἀφορία εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς μικρᾶς νήσου, ὅπου κατῶκει ἡ θειά - Ἀχτίτσα. Ἀφορία εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ εἰς τοὺς ἀραβοσίτους, ἀφορία σχεδὸν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κούμαρα, ἀφορία πάνταχοῦ.

Εἶτα, ἐπειδὴ οὐδὲν κακὸν ἔρχεται μόνον, βαρὺς χειμῶν ἐνέσκηψεν εἰς τὰ βορειότερα ἐκεῖνα μέρη. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, χωρὶς σχεδὸν νὰ πνεύση νότος καὶ νὰ πέση βροχή, ἤρχισε νὰ χιονίζη. Μόλις ἔπαυεν εἰς νιφετὸς καὶ ἤρχιζεν ἄλλος. Ἐνίστε ἔπνεε ξηρὸς βορρᾶς, σφίγγων ἔτι μᾶλλον τὰ χιόνια, τὰ ὅποια δὲν ἔλειωναν εἰς τὰ βουνά. « Ἐπερίμεναν ἄλλα ».

Ἡ γραῖα μόλις εἶχε προλάβει νὰ μεταφέρη ἐπὶ τῶν ὤμων της, ἀπὸ τῶν φαράγγων καὶ δρυμῶν, ἀγκαλίδας τινὰς ξηρῶν ξύλων, ὅσαι μόλις θὰ ἤρκουν διὰ δύο ἑβδομάδας ἢ τρεῖς, καὶ βαρὺς ὁ χειμῶν ἐπέπεσε. Περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου, μόλις ἐπῆλθεν μικρὰ διακοπὴ καὶ δειλαί τινες ἀκτίνες ἡλίου ἐπεφάνησαν, ἐπιχρυσούσαι τὰς ὑψηλοτέρας στέγας, ἡ θειά - Ἀχτίτσα ἔτρεξεν εἰς τὰ « ὀρμάνια* », ἵνα προλάβη καὶ εἰσκομίσῃ καυσόξυλά τινα. Τὴν ἐπαύριον ὁ χειμῶν κατέσκηψεν ἀγριώτερος. Μέχρι τῶν Χριστουγέννων οὐδεμία ἡμέρα εὐδίας, οὐδεμία γωνία οὐρανοῦ ὀρατὴ, οὐδεμία ἀκτὶς ἡλίου.

Κραταῖος καὶ βαρὺνπος βορρᾶς, « χιονιστής », ἐφύσα κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀγίας ἡμέρας. Αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν κατάφορτοι ἐκ σκληρυνθείσης χιόνος. Τὰ συνήθη παίγνια τῶν ὀδῶν καὶ τὰ χιονοβολήματα ἔπαυσαν. Ὁ χειμῶν ἐκεῖνος δὲν ἦτο φιλοπαίγμων. Ἀπὸ τῶν κεράμων τῶν στεγῶν ἐκρέμαντο ὡς ὄριμοι καρποὶ σπιθαιμαῖα κρύσταλλα, τὰ ὅποια οἱ μάγκαὶ τῆς γειτονιάς δὲν εἶχον πλέον ὄρεξιν νὰ τρώγουν.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 23 ὁ Γέρος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸ σχολεῖον περιχαρῆς, διότι ἀπὸ τῆς αὐρίου ἔπαυον τὰ μαθήματα. Πρὶν ξεκρεμάσῃ

τὸν « φύλακα » ἀπὸ τῆς μασχάλης του, ὁ Γέρος, πεινασμένος, ἤνοιξε τὸ δουλάπι, ἀλλ' οὐδὲ ψωμὸν ἄρτου εὔρεν ἐκεῖ. Ἡ γραῖα εἶχεν ἐξέλθει, ἴσως πρὸς ζήτησιν ἄρτου. Ἡ ἀτυχῆς Πατρῶνα ἐκάθητο ζαρωμένη πλησίον τῆς ἐστίας, ἀλλ' ἡ ἐστία ἦτο σβεστή. Ἐσκάλιζε τὴν στάκτην, νομίζουσα ἐν τῇ παιδικῇ ἀφελείᾳ της (ἦτο μόλις τετραετὲς τὸ πτωχὸν κοράσιον), ὅτι ἡ ἐστία ἔχει πάντοτε τὴν ιδιότητα νὰ θερμαίνη, καὶ ἄς μὴ καίη. Ἄλλ' ἡ στάκτη ἦτο ὑγρὰ. Σταλαγμαὶ ὕδατος, ἐκ χιόνος τακείσης ἴσως διὰ τινος λαθραίας καὶ παροδικῆς ἀκτίνος ἡλίου, εἶχον ρέυσει διὰ τῆς καπνοδόχου. Ὁ Γέρος, ὅστις ἦτο ἐπτεατῆς μόλις, ἔτοιμος νὰ κλαύσῃ, διότι δὲν εὔρισκε ψυχίον τι πρὸς κορεσμὸν τῆς πείνης του, ἤνοιξε τὸ μόνον παράθυρον, ἔχον τριῶν σπιθαμῶν μῆκος. Ὁ οἰκίσκος ὄλος, χθαμαλός, ἡμιφάντωντος, μὲ εἶδος σοφᾶ, εἶχεν ὕψος δύο ἴσως ὀργυιῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς ὀροφῆς.

Ὁ Γέρος ἀνεβίβασε σκαμνίον τι ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἐρείσματος τοῦ παραθύρου, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ σκαμνίου, ἐστηρίχθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ τοῦ παραθυροφύλλου, ἀνοικτοῦ, ἐστυλώθη μετὰ τόλμης πρὸς τὴν ὀροφήν, ἀνέτεινε τὴν δεξιάν καὶ ἀπέσπασεν ἐν κρύσταλλον ἐκ τῶν κοσμοῦντων τοὺς « σταλαμοὺς » τῆς στέγης. Ἦρχισε νὰ τὸ ἐκμυζᾷ βραδέως καὶ ἡδονικῶς, καὶ ἔβιδε καὶ εἰς τὴν Πατρῶναν νὰ φάγη. Ἐπείνων τὰ κακόμοιρα.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον φέρουσα πρᾶγμα τι τυλιγμένον εἰς τὸν κόλπον της. Ὁ Γέρος, ὅστις ἐγνώριζεν ἐκ τῆς παιδικῆς του πείρας, ὅτι ποτὲ ἄνευ αἰτίας δὲν ἐφούσκωναν οἱ κόλποι τῆς μάμμης του, ἀναπηδήσας ἔτρεξεν εἰς τὸ στήθός της, ἐνέβαλε τὴν χεῖρα καὶ ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς. Τεμάχιον ἄρτου εἶχεν « οἰκονομήσει » καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἢ καλῆ, καίτοι ὀλίγον αὐστηρά, μάμμη, τίς οἶδεν ἀντὶ ποίων ἐξευτελισμῶν καὶ διὰ πόσων ἐκλιπαρήσεων !

Καὶ τί δὲν ἠθελεν ὑποστῆ, πρὸ ποίας θυσίας ἠδύνατο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ διὰ τὴν ἀγάπην τῶν δύο τούτων παιδίων, τὰ ὅποια ἦσαν δις παιδιὰ δι' αὐτήν, καθόσον ἦσαν τέκνα τοῦ τέκνου της ! Ἐν τούτοις δὲν ἠθελε νὰ δεικνύη αὐτοῖς μεγάλην ἀδυναμίαν καὶ « ἡμερο μάτι δὲν τοὺς ἔβιδε ». Ἐκάλει τὸν ἄρρενα « Γέρον », διότι εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ἀληθοῦς Γέρου της, τοῦ μακαρίτου μπάρμπα - Μιχαλιοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τῆς ἐπόνει ν' ἀκούσῃ ἢ νὰ προφέρῃ. Τὸ ταλαίπωρον τὸ θῆλυ τὸ ἐκάλει Πατρῶναν θωπευτικῶς, καὶ ὀλίγον « σὰν ἀρχοντοξε-

πεσμένη πού ἦτον», μὴ ἀνεχομένη νὰ ἀκούη τὸ Ἀργυρώ, τὸ ὄνομα τῆς κόρης της, ὅπερ ἐδόθη ὡς κληρονομία εἰς τὸ ὄρφανόν, λεχοῦς θανούσης ἐκείνης. Πλὴν τοῦ ὑποκορισμοῦ τούτου οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιδεικτικὴν τρυφερότητα ἀπένεμεν εἰς τὰ δύο πτωχὰ πλάσματα, ἀλλὰ μᾶλλον πρακτικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν.

Ἡ ταλαίπωρος γραῖα ἔστρωσε διὰ τὰ δύο ὄρφανά, ἵνα κοιμηθῶσιν, ἀνεκλίθη καὶ αὐτὴ πλησίον των, τοῖς εἶπε νὰ φυσήσωσιν ὑποκάτω τοῦ σκεπάσματός των διὰ νὰ ζεσταθοῦν, τοῖς ὑπέσχθη, ψευδομένη, ἀλλ' ἐλπίζουσα νὰ ἐπαληθεύσῃ, ὅτι αὐρίον ὁ Χριστὸς θὰ φέρῃ ξύλα καὶ ψωμί καὶ μίαν χύτραν κοχλάζουσαν ἐπὶ τοῦ πυρός, καὶ ἔμεινεν ἄυπνος πέραν τοῦ μεσονυκτίου, ἀναλογιζομένη τὴν πικρὰν τύχην της.

Τὸ πρῶν μετὰ τὴν λειτουργίαν (ἦτο παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων) ὁ παπα - Δημήτρης, ὁ ἐνορίτης της, ἐπαρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὴν θύραν τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου.

— Καλῶς τὰ δέχθης, τῆς εἶπε μειδιῶν.

« Καλῶς τὰ δέχθη » αὐτὴ ! Καὶ ἀπὸ ποῖον ἐπερίμενεν τίποτε ;

— Ἐλαβα ἓνα γράμμα διὰ σέ, Ἀχτίτσα, προσέθηκεν ὁ ἱερεὺς τινάσων τὴν χιόνα ἀπὸ τὸ ρᾶσον καὶ τὸ σάλι του.

— Ὅριστε, δέσποτα ! Καὶ μακάρι ἔχω καὶ φωτιά, ἐψιθύρισε πρὸς ἑαυτήν, ἢ τὸ γλυκὸ καὶ τὸ ρακὶ νὰ τὸν φιλεύσω ;

Ὁ ἱερεὺς ἀνέβη τὴν τετράβαθμον κλίμακα καὶ ἐλθὼν ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ σκαμνίου. Ἠρεύνησε δὲ εἰς τὸν κόλπον του καὶ ἐξήγαγε μέγαν φάκελον μὲ πολλὰς καὶ ποικίλας σφραγίδας καὶ γραμματόσημα.

— Γράμμα, εἶπες, παπαῖ, ἐπανέλαβεν ἡ Ἀχτίτσα, μόλις τότε ἀρχίσασα νὰ ἐννοῆ τί τῆς ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ φάκελος, ὃν εἶχεν ἐξαγάγει ἀπὸ τοῦ κόλπου του, ἐφαίνετο ἀνοικτὸς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος.

— Ἀπόψε ἔφθασε τὸ βαπόρι, εἶπεν ὁ ἐφημέριος· ἐμένα μοῦ τὸ ἔφεραν τώρα, μόλις ἔβγαίνα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ ἐνθεις τὴν χεῖρα ἐσῶ τοῦ φακέλου ἐξήγαγε διπλωμένον χαρτίον.

— Τὸ γράμμα εἶναι πρὸς ἐμέ, προσέθηκεν, ἀλλὰ σὲ ἀποβλέπει.

— Ἐμένα ; ἐμένα ; ἐπανέλαβεν ἔκπληκτος ἡ γραῖα.

Ὁ παπα - Δημήτρης ἐξεδίπλωσε τὸ χαρτίον.

— Εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν πόνον σου καὶ σοῦ στέλλει μικρὰν βοήθειαν,

εἶπεν ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς. Ὁ γυιὸς σου σοῦ γράφει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν.

— Ἀπ' τὴν Ἀμερική; Ὁ Γιάννης! Ὁ Γιάννης μὲ θυμήθηκεν; ἀνέκραξε περιχαρῆς, ποιοῦσα τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἢ γραΐα. Καὶ εἶτα προσέθηκε :

— Δόξα σοι ὁ Θεός!

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλε τὰ γυαλιά του καὶ ἐδοκίμασε ν' ἀναγνώσῃ.

— Εἶναι κακογραμμένα κι ἐγὼ δυσκολεύομαι νὰ διαβάσω αὐτὲς τὶς τζίφρες πού ἔβγαλαν τώρα, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ βγάλωμεν νόημα.

Καὶ ἤρχισε μετὰ δυσκολίας καὶ σκοντάπτων συχνὰ ν' ἀναγινώσκῃ :

« Παπα - Δημήτρη, τὸ χέρι σοῦ φιλῶ. Πρῶτον ἐρωτῶ διὰ τὸ αἴσιον κλπ. κλπ. Ἐγὼ λείπω πολλὰ χρόνια καὶ δὲν ἤξεύρω αὐτοῦ τί γίνονται, οὔτε ἂν ζοῦν ἢ ἀπέθαναν. Εἶμαι εἰς μακρινὸν μέρος, πολὺ βαθιά, εἰς τὸν Παναμᾶν, καὶ δὲν ἔχω καμμίαν συγκοινωνίαν μὲ ἄλλους πατριῶτες, πού εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρὸ τριῶν χρόνων ἀντάμωσα τὸν (δεῖνα) καὶ τὸν (δεῖνα), ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔλειπαν χρόνους πολλοὺς καὶ δὲν ἤξευραν τί γίνεται εἰς τὸ σπίτι μας.

« Ἐὰν ζῆ ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα μου, εἰπέ τους νὰ μὲ συγχωρήσουν, διότι διὰ καλὸ πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς κακὸ πολλές φορές βγαίνει. Ἐγὼ ἀρρώστησα δυὸ φορές ἀπὸ κακὲς ἀσθένειες τοῦ τόπου ἐδῶ καὶ ἔκαμα πολὺν καιρὸν εἰς τὰ σπιτάλια*. Τὰ ὅ,τι εἶχα καὶ δὲν εἶχα ἐπῆγαν εἰς τὴν ἀσθένειαν καὶ μόλις ἐγλύτωσα τὴν ζωὴν μου. Εἶχα ὑπανδρευθῆ πρὸ δέκα χρόνων κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλὰ τώρα εἶμαι ἀπόρητος καὶ ἄλλο καλύτερον δὲν ζητῶ παρά νὰ πιάσω ὀλίγα χρήματα νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα, ἂν προφθάσω τοὺς γονεῖς μου νὰ μ' εὐλογήσουν. Καὶ νὰ μὴν ἔχουν παράπονον εἰς ἐμέ, διότι ἔτσι θέλει ὁ Θεὸς καὶ δὲν ἤμποροῦμε ἐμεῖς νὰ πᾶμε κόντρα. Καὶ νὰ μὴ βαρυγλωμοῦν, διότι, ἂν δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ, δὲν μπορεῖ ἄνθρωπος νὰ προκόψῃ.

«Σοῦ στέλλω ἐδῶ ἐσωκλείστως ἓνα συνάλλαγμα ἐπ' ὀνόματι σου, νὰ ὑπογράψῃς ἢ ἀγιωσύνη σου, καὶ νὰ φροντίσουν νὰ τὸ ἐξαργυρώσουν ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα, ἐὰν ζοῦν. Καὶ ἂν, ὃ μὴ γένοιτο, εἶναι ἀποθαμένοι, νὰ τὸ ἐξαργυρώσῃς ἢ ἀγιωσύνη σου, νὰ δώσῃς εἰς κανέναν ἀδελφὸ μου, ἐὰν εἶναι αὐτοῦ, ἢ εἰς κανέναν ἀνίψι μου καὶ εἰς ἄλλα πτωχά. Καὶ νὰ κρατήσῃς καὶ ἡ ἀγιωσύνη σου, ἐὰν οἱ γονεῖς

μου είναι άποθαμένοι, έν μέρος τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ διὰ τὰ σαρανταλείτουργα...»

Πολλά ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή αὐτή καί έν σπουδαῖον παρέλειπε. Δέν ανέφερε τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, δι' ὅσα ἦτο ἡ συναλλαγματοική. Ὁ παπα - Δημήτρης, παρατηρήσας τὸ πρᾶγμα, ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν, λησμονήσας, ὅτι εἶχεν ὀρίσει τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων παραπάνω, ἐνόμισε περιττὸν νὰ τὸ ἐπαναλάβη παρακατιῶν, διὸ καὶ ἔλεγε « τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ».

Ἐν τούτοις ἄφατος ἦτο ἡ χαρὰ τῆς Ἀχτίσας, λαβούσης μετὰ τόσα ἔτη εἰδήσεις περὶ τοῦ υἱοῦ της. Ὡς ὑπὸ τέφραν κοιμώμενος ἀπὸ τόσων ἐτῶν ὁ σπινθήρ τῆς μητρικῆς στοργῆς ἀνέθορεν ἐκ τῶν σπλάγχχνων εἰς τὸ πρόσωπόν της καὶ ἡ γεροντική, ρικνὴ * καὶ ἐρρυτιδωμένη ὄψις της ἠγλαίσθη μὲ ἀκτίνα νεότητος καὶ καλλονῆς.

Τὰ δύο παιδιά, ἂν καὶ δέν ἐνόουν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἰδόντα τὴν χαρὰν τῆς μάμης των, ἤρχισαν νὰ χοροπηδῶσιν. Δ

Ὁ κύρ - Μαργαρίτης δέν ἦτο ἰδίως προεξοφλητής, ἢ τοκιστής, ἢ ἔμπορος, ἦτον ὅλα αὐτὰ ὁμοῦ. Ἐνα φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπλήρωνεν, ἄλλ' ἔκαμνε - τρεῖς τέχνας.

Ἡ γραῖα - Ἀχτίσα, εἰς φοβερὰν διατελοῦσα ἔνδειαν, ἔλαβε τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ της ἀποσταλὲν γραμματίον, ἐφ' οὗ ἐφαίνοντο γράμματα κόκκινα καὶ μαῦρα, ἄλλα ἔντυπα καὶ ἄλλα χειρόγραφα, ἐξ ὧν δέν ἐνόει τίποτε οὔτε ὁ γηραιὸς ἐφημέριος, οὔτε αὐτή, καὶ μετέβη εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ κύρ - Μαργαρίτη.

Ὁ κύρ - Μαργαρίτης ἐρρόφησε δραγμαῖδα ταμβάκου, ἐτίναξε τὴν βράκαν του, ἐφ' ἧς ἐπιπτε πάντοτε μέρος ταμβάκου, κατεβίβασε μέχρι τῶν ὀφρύων τὴν σκούφιαν του, ἔβαλε τὰ γυαλιά του, καὶ ἤρχισε νὰ ἐξετάζη διὰ μακρῶν τὸ γραμματίον.

— Ἐρχεται ἀπ' τὴν Ἀμέρिका ; εἶπε. Σ' ἔθυμήθηκε, βλέπω, ὁ γυιὸς σου. Μπράβο, χαίρομαι.

Εἶτα ἐπανελάβεν :

— Ἐχει τὸν ἀριθμὸν 10, ἀλλὰ δέν ξέρομε τί εἶδους μονέδα νὰ εἶναι, δέκα σελλίνια, δέκα ρούπιες *, δέκα κολουᾶτα * ἢ δέκα...

Διεκόπη, παρ' ὀλίγον νὰ ἔλεγε « δέκα λίρες ».

— Νὰ φωνάξουμε τὸ δάσκαλο, ἐμουρμούρισεν ὁ κύρ - Μαργαρίτης· ἴσως ἐκεῖνος ξεῦρει νὰ τὸ διαβάσῃ. Τί γλῶσσα νὰ εἶναι τάχα ;

Ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος, ὅστις ἐκάθητο εἰς παράπλευρον καφενεῖον, παρακληθεὶς μετέβη εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ κύρ - Μαργαρίτη. Εἰσήλθεν, ἔλαβε τὸ γραμμάτιον, παρεκάλεσε τὸν κύρ - Μαργαρίτην νὰ τοῦ δανείσῃ τὰ γυαλιὰ του καὶ ἤρχισε νὰ συλλαβίσῃ τοὺς λατινικοὺς χαρακτῆρας.

— Πρέπει νὰ εἶναι ἀγγλικά, εἶπεν, ἐκτὸς ἂν εἶναι γερμανικά. Ἐπὶ τοῦ ἔρχεται αὐτὸ τὸ δελτάριον ;

— Ἄπ' τὴν Ἀμερική, κύρ - δάσκαλε, εἶπεν ἡ θεῖα - Ἀχτίτσα.

— Ἐπὶ τὴν Ἀμερικὴν ; τότε θὰ εἶναι ἀγγλικόν.

Καὶ ταῦτα λέγων προσεπάθει νὰ συλλαβίσῃ τὰς λέξεις : TEN POUNDS STERLING, ὡς ἔφερε χειρογράφους ἢ ἐπιταγή.

— STERLING, εἶπε STERLING θὰ σημαίη τάληρον, πιστεῦω. Ἡ λέξις φαίνεται νὰ εἶναι τῆς αὐτῆς ἐτυμολογίας, ἀπεφάνθη δογματικῶς.

Καὶ ἐπέστρεψε τὸ γραμμάτιον εἰς χεῖρας τοῦ κύρ - Μαργαρίτη.

— Αὐτὸ θὰ εἶναι, εἶπε, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐπὶ τῆς κεφαλίδος ὁ ἀριθμὸς 10, θὰ εἶναι χωρὶς ἄλλο γραμμάτιον διὰ δέκα τάληρα. Τὸ κάτω - κάτω, ὀφείλω νὰ σοῦ εἶπω, ὅτι δὲν γνωρίζω ἀπὸ χρηματιστικά. Εἰς ἄλλα ἡμεῖς ἀσχολούμεθα οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπειδὴ ἠσθάνθη ψύχος εἰς τὸ πλακόστρωτον καὶ κατάψυχρον μαγαζίον τοῦ κύρ - Μαργαρίτη, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ καφενεῖον, ἵνα θερμανθῇ.

Ὁ κύρ - Μαργαρίτης εἶχεν ἀρχίσει νὰ τρίβῃ τὰς χεῖρας καὶ κάτι ἐφαίνετο σκεπτόμενος.

— Τώρα, τί τὰ θέλεις, εἶπε στραφεὶς πρὸς τὴν γραῖαν. Οἱ καιροὶ εἶναι δύσκολοι, μεγάλα κεσάτια*. Νὰ τὸ πάρω, νὰ σοῦ τὸ ἐξαργυρώσω, ξέρω πὼς εἶναι σίγουρος ὁ παρᾶς μου, ξέρω ἂν δὲν εἶναι καὶ ψεύτικο ; Ἐπὶ κεῖ κάτω, ἀπ' τὸν χαμένον κόσμον, περιμένεις ἀλήθεια ; Ὅλες οἱ ψευτιές, οἱ καλπουζανιές*, ἀπὸ κεῖ μᾶς ἔρχονται. Γυρίζουν τόσα χρόνια οἱ σουρτούκηδες* (μὲ συγχωρεῖς, δὲν λέγω τὸν γυιό σου), ἐκεῖ ποῦ ψῆνει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί, καὶ δὲν νοιάζονται νὰ στείλουν ἕναν παρὰ, ἕνα σωστὸν παρὰ, μονάχα στέλλουν παλιόχαρτα.

Ἐφερε δύο βόλτες περὶ τὸ τεράστιον λογιστήριόν του καὶ ἐπαλέαβε.

— Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα αὐτό, νὰ σὲ χαρῶ, εἶναι δέκα τάληρα. Νὰ εἶχα δέκα τάλαρα ἐγώ, παντρευόμουν.

Εἶτα ἐξηκολούθησε :

— Μὰ τί νὰ σοῦ πῶ ; σέ λυποῦμαι πού εἶσαι καλή γυναῖκα, κι ἔχεις κι ἐκεῖνα τὰ ὀρφανά. Νὰ κρατήσω ἐγὼ ἐνάμισυ τάλαρο διὰ τοὺς κινδύνους πού τρέχω, καὶ γιὰ τὰ ὀκτώμισυ πλιά... Καὶ γιὰ νάμαστε σίγουροι, μὴ γυρεύης κολοῦατα *, νὰ σοῦ δώσω πεντόφραγκα, γιὰ νάμαστε μέσα... Ὀκτώμισυ πεντόφραγκα, λοιπόν... Ἄ! ξέχασα...

Τοῦναντίον δὲν εἶχε ξεχάσει ἅπ' ἀρχῆς τῆς συνεντεύξεως, αὐτὸ ἐσκέπτετο.

— Ὁ συχωρεμένος ὁ Μιχαλῖδς κάτι ἔκανε νὰ μοῦ δίνη, δὲν θυμοῦμαι τώρα...

Καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ λογιστήριόν του.

— Μὰ κι ἐκεῖνος ὁ τεμπεντέρης * ὁ γαμβρός σου μοῦ ἔφαγε δύο τάλαρα, θαρρῶ...

Καὶ ὠπλίσθη μὲ τὸ πελώριον κατάστιχόν του.

— Εἶναι δίκιο νὰ τὰ κρατήσω... ἐσένα, ὅσα σοῦ δώσω, θὰ σοῦ φανοῦν χάρισμα.

Ἦνοιξε τὸ κατάστιχον.

Αἱ κατάπυκνοι καὶ μυροβολοῦσαι σελίδες τοῦ καταστίχου τούτου ὠμοίαζον μὲ πίνους * ἄγρους, μὲ γῆν ἀγαθὴν. Ὅ,τι ἔσπειρέ τις ἐν αὐτῷ, ἔκαρποφόρει πολλαπλασίως. Ἦτο, ὡς νὰ ἔκοπτε τις τὰ φύλλα τοῦ δενδρυλλίου, ἐκάστοτε ὅτε ἐγίνετο ἐξόφλησις κονδυλίου τινός, ἀλλ' ἡ ρίζα ἔμενεν ὑπὸ τὴν γῆν, μέλλουσα καὶ πάλιν ν' ἀναβλαστήσῃ.

Ὁ κύρ - Μαργαρίτης εὔρε παρευθὺς τοὺς δύο λογαριασμούς.

— Ἐννιά καὶ δεκαπέντε μοῦ χρωστοῦσεν ὁ μακαρίτης ὁ ἄνδρας σου, εἶπε, καὶ τὰ δυὸ τάλαρα δανεικὰ κι ἀγύριστα τοῦ γαμβροῦ σου γίνονται...

Καὶ λαβῶν κάλαμον ἤρχισε νὰ ἐκτελῆ τὴν πρόσθεσιν πρῶτον καὶ τὴν ἀναγωγὴν τῶν ταλήρων εἰς δραχμάς, εἶτα τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τῶν δέκα γαλλικῶν ταλήρων.

— Κάνει νὰ σοῦ δίνω..., ἤρχισε νὰ λέῃ ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

Τῆ στιγμῇ ἐκεῖνη εἰσῆλθε νέον πρόσωπον.

Ἦτον ἔμπορος Συριανός, παρεπιδημῶν δι' ὑποθέσεις εἰς τὴν μικρὰν νῆσον. Ἄμα εἰσελθὼν διηυθύνθη μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ θάρρους εἰς τὸ λογιστήριον, ὅπου ἴστατο ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Τί ἔχουμε, κύρ - Μαργαρίτη ; Τ' εἶν' αὐτό ; εἶπεν, ἰδὼν πρό-

χειρον ἐπὶ τοῦ λογιστηρίου τὸ γραμματίον τῆς πτωχῆς γραίας.

Καὶ λαβὼν τοῦτο εἰς χεῖρας :

— Συναλλαγματικὴ διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, εἶπε καθαρᾶ τῇ φωνῇ, ποῦ εὐρέθη ἐδῶ ; Κάμνεις καὶ τέτοιες δουλειές, κύρ - Μαργαρίτη ;

— Γιὰ δέκα λίρες ! ἐπανέλαβεν αὐθορμήτως ἡ Ἀχτίτσα, ἀκούσασα εὐκρινῶς τὴν λέξιν.

— Ναί, διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας, εἶπε καὶ πάλιν στραφεὶς πρὸς αὐτὴν ὁ Ἑρμουπολίτης. Μήπως εἶναι δικό σου ;

— Μάλιστα.

Ἡ θειά - Ἀχτίτσα, ἐν καταφάσει ἔλεγε πάντοτε ναί, ἀλλὰ νῦν ἠπόρει καὶ αὐτή, πῶς εἶπε « μάλιστα » καὶ ποῦ εὗρε τὴν λέξιν ταύτην.

— Γιὰ δέκα ναπολεόνια * θὰ εἶναι ἴσως, εἶπε δάκνων τὰ χεῖλη ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Σοῦ λέγω διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας, ἐπανέλαβε καὶ αὐθὶς ὁ Συριανὸς ἔμπορος. Παίρνεις ἀπὸ λόγια ;

Καὶ ἔρριψε δεῦτερον μακρὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ γραμματίου.

— Εἶναι σίγουρος παρᾶς, σοῦ λέγω. Θὰ τὸ ἐξοφλήσης ἢ τὸ ἐξοφλῶ ἀμέσως ;

Καὶ ἔκαμε κίνημα διὰ νὰ ἐξαγάγῃ τὸ χρηματοφυλάκιόν του.

— Μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ κανεὶς γιὰ ἑννέα λίρες...γαλλικές, εἶπε διστάζων ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Γαλλικές ;... τὸ παίρνω ἐγὼ διὰ ἑννέα ἀγγλικές.

Καὶ στρέψας ὀπισθεν τὸ φύλλον τοῦ χάρτου, εἶδε τὴν ὑπογραφήν, ἣν εἶχε βάλει ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς, παρέβαλεν αὐτὴν μὲ τὸ ὄνομα, τὸ φερόμενον ἐν τῷ κειμένῳ, καὶ τὴν εὗρε σύμφωνον καί, ἀνοίξας τὸ χρηματοφυλάκιον, ἐμέτρησεν εἰς τὴν χεῖρα τῆς θείας - Ἀχτίτσας καὶ πρὸ τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν αὐτῆς, ἑννέα στυλιπνοτάτας ἀγγλικὰς λίρας.

Καὶ ἰδοὺ διατί ἡ πτωχὴ γραία ἐφόρει τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων καινουργῇ «ἀδολην» μανδήλαν, τὰ δὲ δύο ὄρφανὰ εἶχον καθαρὰ ὑποκαμισάκια διὰ τὰ ἰσχνὰ μέλη των καὶ θερμὴν ὑπόδησιν διὰ τοὺς παγωμένους πόδας των.

Τὰ « Ἀπαντα », τ. 3

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

243/62

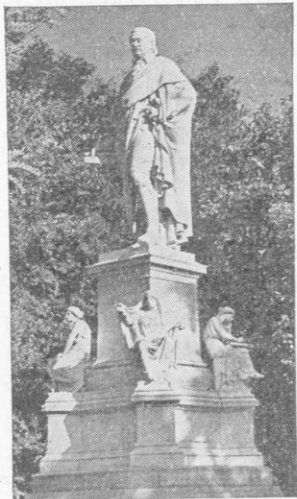
6. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγενήθη εἰς τὰ Ψαρὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου πλοίου του ἥρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) κατώρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὅπουθεν περὶς διήνυσε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετρούπολεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλιείας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐντοπιῶν Ρώσων, ἰδίως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάριον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη. ✓

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὡν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς· οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ὅμως ἔπαυσε νὰ κινῆ κατὰ τὴν παροικίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγαρίου Ἑλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἢ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπασ δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγῶν, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ λάβῃ καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαίνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἄναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδή-

λωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλέουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρὰ τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτήθεις παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἠρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποίησιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν, ἀντὶ παντὸς ἄλλου, παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῆ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἄλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὐρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωρικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλ-

λομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατειῶν φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἴσθημα καὶ ὅλος καρδιά γενόμενος, ἔσπευσε ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὀλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσε εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἡδύνατο βάλσαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβάσθῃ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῆ εἰς πραγματικὴν κοιλιάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτῆσεως αὐτῶν ὑπὸ τὴν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μομενβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμη-

*C'est une très bonne
rièss du Hérault*

θεύση ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας, νὰ οἰκονομήσῃ τροφὰς ἢ ὑποδήματα ἢ ὄπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἶπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκη καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱαματικὸν βάλαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταί· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφὰς εἰς τοὺς ἀδελφοὺς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρὰ εἰς τοὺς Ψαριανοὺς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστὸν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρὰ τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῆ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμὸς.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατῶντας ἢ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γένομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Βαρβάκης κατ' ἐναντι τοιούτων καὶ τοσοῦτων συμφορῶν; Πλὴν ἀλλ' ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνότων ἐφέισθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὦν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

« Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἤτοι τὴν 20 Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἄργει κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμών τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12 Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεως τοῦ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26 Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς τῆς θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς θρησκείας διέταξε καὶ ἕναινα τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνῆς ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὅποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνοπαῖδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισεν διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12 Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλοὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ

γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρον ἑκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέβαλλε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπθηνάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ὠκοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν »..

Σημείωσις : Ἡ Πατρὶς ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκην : Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Α' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὀστά του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολὴν, προσηρητημένην εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, παραμένει ὅμως φερέοικος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπυρπόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριο, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ « Βαρβάκειον Ἰδρυμα », τὸ ὁποῖον διαχειριζόμενον τὸ κληροδοτήμα τοῦ Βαρβάκη θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς Βαρβακείου Προτύπου Σχολῆς.

Ἡ Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12 Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

Βίοι Παράλληλοι, τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

7. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ξημερώνει. Αὐγὴ δροσάτη
 μὲ τὸ πρῶτό της πουλὶ
 λές καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
 στῆ φιλόπονη ζωή.

Πριν άχνίση κάθε άστέρι,
 με χαρούμενη καρδιά
 νέοι μισόκοποι και γέροι
 τρέξετ' όλοι στή δουλειά.

Πέρα εκείθενε οί φροντίδες
 άς πετάξουνε καθώς
 ξαφνισμένες νυκτερίδες,
 όπου άγνάντεψαν τó φώς.

Μή σάς είναι ó ξένος πλούτος
 έν' άγκάθι στήν καρδιά,
 πέστε άζήλευτα : « είναι τουτός
 έργασίας κληρονομιά ».

Σηκωθήτε, ή γή χαρίζει
 μόνον άφθονον καρπό,
 άν ό κόπος τήν ποτίζη
 μ' έναν ιδρώτα συχνό.

Σάν έσάς, άδέλφια, ιδρώνει
 και ό σοφός, που με τó νοϋ
 κάμπους άμετρους όργώνει
 για θροφή του λογισμοϋ.

Δίχως άνεσι και σχόλη
 πάντα, ως άξιος δουλευτής
 τó άνθηρό του περιβόλι
 σκάφτει, σπέρνει ό ποιητής.

Πάντα, ναι του τίμιου κόπου
 οί γλυκύτατοι καρποί
 νάναι οί μόνοι, που τάνθρώπου
 σώμα θρέφουν και ψυχή.

Έπρωτοδημοσιεύθη μετά τόν θάνατον του ποιητού εις τó περιο-
 δικόν « Κερκυραϊκή Άνθολογία », 1915.

Γεράσιμος Μαροκοάς

8. Η ΚΑΛΩΣΥΝΗ ΣΟΥ

ὦ τί μεγάλη ἡ καλωσύνη σου !
 Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
 μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
 τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σὲ σένα γίνηκε,
 νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
 πᾶς καὶ ζητᾶς ἐσὺ συχώρεσι
 γιὰ τὸ κακὸ, ποὺ σοῦχουν κάνει.

Σοῦχει γεμίσει ἡ καλωσύνη σου
 δροσιὰ τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερὰ ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θὰ διώξη τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὄργη ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρὰ τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλωσύνη σου μεγάλη—
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερὰ θὰ πέσουν πάλι.

« Κλειστὰ Βλέφαρα »

Γεώργιος Δροσίνης

9. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκἀναλα ἐκείνη
 τὴ νύκτα. Σπᾶνια νύκτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωὴ μου.
 Τί εἶχαμε φορτωμένο ; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε ; Ποῦ
 ἄλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Πράγματα καὶ τὰ δύο, ποὺ τὰ ἔκαμα τὸ λι-

γώτερο είκοσι φορές. Μά εκείνη τή βραδιά ένοιωθα τέτοιο πλάκωμα στην ψυχή, πού κινδύνευα νά λιποθυμήσω. Δέν ξέρω τί μοϋ έπταιε· θές ή γαληνεμένη θάλασσα, θές ό ξάστερος οϋρανός, θές τò τσουχτερό λιοπύρι· δέν μπορώ νά τò είπώ. Μά είχα τόσο βαρειά τήν ψυχή, πού, αν με άρπαζε κανείς νά με ρίξη στο νερό, « όχι! » δέ θά 'λεγα.

‘Ο ήλιος ήταν τώρα βασιλεμμένος. Τά χρυσοπόρφυρα συννεφάκια, πού συντρόφευαν τò βασιλεμμά του, σκάλωσαν κάπου μαϋρα σαν μεγάλες καπνιές. ‘Ο ‘Αποσπερίτης έλαμπε κρυσταλλόχοιο μεσα στα σκούρα. Φάνηκαν ψηλά οι άστερισμοί ένας - ένας. Τά νερά κάτω πήραν εκείνο τò λευκοσκότεινο χρώμα, τò κρύο και λαχταριστό του άτσαλιού. Τò ναυτόπουλο άναψε τά φανάρια· ό καπετάνιος κατέβηκε νά κοιμηθί· ό Μπούλμπερης έκατσε στο τιμόνι. ‘Ο Μπραχάμης, ό σκύλος μας, κουλλουριάστηκε στη ρίζα του άργάτη* νά ήσυχάση κι εκείνος.

‘Εγώ οϋτε νά ήσυχάσω μπορούσα. Οϋτε ύπνο, οϋτε ξύπνο. Δοκίμασα νά πιάσω κουβέντα με τόν τημωνιέρη· μά είχε τόση άνοστιά, πού έσβησε σαν φωτιά άναμμένη σε χλωρόξυλα. Πήγα νά παίξω με τò Μπραχάμη· αλλά κι εκείνος τρύπωσε άκόμα περισσότερο τò μουσούδι* στα πόδια του και βαριεστισμένος γρίνιασε, σαν νά μοϋ έλεγε : —“Αφησέ με και δέν έχω τήν όρεξί σου !

Τότε βαριεστισμένος κι εγώ πήγα και ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσις κι εκλεισα στη χούφτα τά μάτια μου. “Ηθελα νά μη βλέπω τίποτα, νά μην αισθάνωμαι πώς ζω. Και λίγο - λίγο σχεδόν τò κατώρθωσα. Κάτι ελάχιστο, σαν θαμπό κανδηλάκι, ένοιωθα νά ζή μέσα μου και γϋρο τò κορμί μου νά σμίγη και νά χωνεύη μέσα στ’ άναίσθητα σανίδια τής κουβέρτας.

Πόσο έμεινα έτσι, δέν ξέρω. Τί μοϋ ήλθε στο νοϋ κι αν μοϋ ήλθε τίποτα, δέ θυμοϋμαι. “Εξαφνα όμως άρχισα ν’ άνατριχιάζω· σαν κάποιος μαγνήτης νά έρέθισε τά νεϋρά μου, όπως ή ύγρασία άναγκάζει τά πουλιά στο φλυάρισμα. Κι εύθυς πορφυρό κύμα χύθηκε επάνω μου. Και όπως ό κοιμάμενος σε σκοτεινό δωμάτιο αυτόματα ξυπνά στο λαμπρό φώς τής ήμέρας, κι εγώ άνοιξα τά μάτια μου. Τ’ άνοιξα ή τά 'κλεισα, δέ θυμοϋμαι. Θυμοϋμαι μόνο πώς έμεινα άκίνητος. Πρώτη μου σκέπι ήταν πώς ξύπνησα στο στομάχι κάποιου ψαριού, πού ρούφηξε τò καράβι μας. Και όμως δέν ήταν στομάχι ψαριού. “Ηταν ό οϋρανός ψηλά και κάτω ή θάλασσα. Μά όλα, ψηλά και

χαμηλά, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἀβρὸ φεγγοβόλημα ὡς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλὰ κι ἔρριχνε φοβεροὺς ἀπλοκαμοὺς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσοῦρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορρόδινα καὶ γλαυκά, λὲς καὶ ἤθελε νὰ βάψη τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνούσε τὰ κρόσσα ἐμπρός, ἄπλωνε τὶς ἀραχνούφαντες δαντέλλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα προβαίνει καὶ σκεπάζει μὲ ἀφροὺς καὶ γλώσσες τὴν ἀμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργὰ καὶ φούσκωναν καὶ κυλοῦσαν πάντα σκοτεινὰ ἢ πράσινα, χρυσορρόδινα ἢ γλαυκά, καὶ σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὀλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανακλοῦσε τὰ τόσα χρώματα καὶ φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στὴν τόση λάμψη. Μὰ περισσότερο ξαφνισμένος ἦμουν ἐγώ. Δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω καὶ τί νὰ συλλογισθῶ. Ἔφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μποροῦσε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν καθένα. Ἡ Γῆ βούλεται νὰ πεθάνῃ μέσα στὰ ροδοκύματα!

Ἐξαφνα ἀνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπὸ τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νὰ προβαίνῃ ἴσκιος πελώριος. Ἡ χονδρὴ κορμοστασιά, τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Ἀγιονόρος. Τὰ δυὸ του μάτια γύριζαν φωτεινοὺς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλωτσήσουν στὴν καταστροφή. Νά τος, εἶπα, ὁ θεόσταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας! Τὸν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρουσιν στὴν ψυχὴ. Ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή πρόσμενα νὰ πέσῃ τὸ φρικτὸ κτύπημα. Πάει τώρα ἡ Γῆ μὲ τοὺς καρπούς, πάει κ' ἡ θάλασσα μὲ τὰ ξύλα τῆς! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

Ἀλλὰ δὲν ἄκουσα τὸ κτύπημα. Ὁ ἴσκιος πρόβαινε στὰ νερὰ μὲ ἄλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορότερα πρόβαινε, τόσο μικραίνει ἡ κορμοστασιά του.

Καὶ ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη στάθηκε ἀντίκρου μου. Διαμαντοστόλιστη κορώννα φοροῦσε στὸ κεφάλι καὶ τὰ πλοῦσινα μαλλιά γαλάζια χήτη* ἄπλωναν στὶς πλάτες ὡς κάτω στὰ κύματα.

Τὸ πλατύ μέτωπο, τ' ἀμυγδαλωτὰ μάτια, τὰ χεῖλη τῆς τὰ κοραλλένια ἔχουναν γῦρο κάποια λάμψι ἀθανασίας καὶ κάποια περηφάνεια βασιλική. Ἀπὸ τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἔσφιγγε τὸ κορμί ὀλόχρυσος θώρακας λεπιδωτὸς καὶ πρόβαλλε στὸ ἀριστερὸ τὴν ἀσπίδα κι ἔπαιζε στὸ δεξι τῆ Μακεδονικῆ σάρισσα.

Δὲν εἶχα συνέλθει ἀπὸ τὴν ἀπορία καὶ φωνὴ γλυκειά, ἤρεμη καὶ μαλακὴ ἄκουσα νὰ μοῦ λέη :

— Ναύτη - καλεναύτη· ζῆ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος ;

Ἐὸ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος! ψιθύρισα μὲ περισσότερὴ ἀπορία. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ζῆ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος; Δὲν ἤξερα τί ρώτημα ἦταν ἐκεῖνο καὶ τί νὰ τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνὴ ξαναδευτέρωσε :

— Ναύτη - καλεναύτη· ζῆ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος ;

— Τώρα, Κυρά μου ! ἀπάντησα χωρὶς νὰ σκεφθῶ. Τώρα βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος ! Οὔτε τὸ χῶμά του δὲ βρίσκεται στῆ γῆ.

Ἄοιμέ! κακὸ πού τὸ ἴπαθα! Ἡ χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερὸ σίχαμα. Κύκλωπας βγῆκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπτοτυμμένο τὸ μισὸ κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα - δῶθε, ἔβγαλαν γλώσσες καὶ κεντριά φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβερυστικὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στήθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιὸν εἶχα νὰ κάμω ! Δὲν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ἀδελφή, πού ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορος, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριά καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κεῖνης τὸν ἐρχομὸ ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώσῃ τὸν ἀθήρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη τῆς. Καὶ τώρα στὴν ἄκριτῆ μου ἀπόκρισι μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἕνα δασοτριχωμένο καὶ βαρὺ χέρι στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρὰ τῆς κι ἔδειξε Ὁκεανὸ τὸν μαλακὸ Πόντο.

— Ὁχι, Κυρά, φέμματα!... τρανοφώναξα μὲ λυμένα γόνατα.

Ἐκεῖνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρώτησε :

— Ναύτη - καλεναύτη· ζῆ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος ;

— Ζῆ καὶ βασιλεύει· ἀπάντησα εὐθύς. Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμον ἰυριεύει.

Ἄκουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰν νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἢ φωνὴ μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινᾶτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπιῶντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγοῦδι πολεμικό, λές καὶ γύριζε τώρα ὁ Μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορρόδινα καὶ τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκρισι στὸ ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγὰ - σιγὰ οἱ ἀκτῖνες ἄρχισαν νὰ θαμβῶνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λές κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα οὔτε Στέμμα οὔτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν στακτιά καὶ κάτωχρα· καὶ μέσα στὴν ψυχὴ μου θαμβή καὶ ξέθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδος μου.

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετᾶν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τῆ νύκτα.

« Λόγια τῆς Πλώρης »

Ἀνδρέας Καρζαβίτσας

12-1-62

10. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΩΣΥΝΗ

Ἐξὼ ἀπ' τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναίκα, πού ὠδηγοῦσε λίγα πρόβατα, σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ προσπαθῶντας νὰ σώσῃ ὅλα μαζί τὰ ζῳά της, πού καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνσι, ἔπεσε πάνω στὸ δεξι πτερό καὶ κτύπησε γερὰ τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειὰ μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσωμε στὸ χωριὸ της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ κείνη φαινόταν γιὰ ἓνα μόνο πρᾶμμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσῃ, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων, πού ταξιδεύει μαζί μας, ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνώρισμα τῆς φύλῃς μας στάθηκε ἡ καλωσύνη. Πέλαγος

αίσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ προ-
τέρημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὶς ἀνθρω-
ποθυσίες κι ὠρίσαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζωνται βόδια. Μετὰ
τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῷο, ἔτρεχε νὰ
κρυφθῆ σπῆτι τοῦ σάν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάη ἕνας ἱερωμένος νὰ
τὸν ἐξαγνίση.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεεν ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγό-
ρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώ-
νουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολώχ*. Ὅταν ὁ Γέλων τῶν Συ-
ρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδόνιους, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρή-
νης, πού τοὺς ἐπέβαλε, ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη
συνήθεια. Τέλος τὸν Χρυσοῦν Αἰῶνα ἴδρυσαν τοὺς « ἀναιμάκτους
βωμούς », γιὰ νὰ μὴ σφάζωνται οὔτε κὰν ζῷα, καὶ ψηφίσθηκαν στὴν
Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ
ἕνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως, πού στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε
νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ φοφήση.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν, οὔτε πωλοῦσαν ποτὲ τὰ
βόδια τοὺς ἅμα γενοῦσαν, ὅπως κάνουμε μεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκο-
μοῦσαν. Ἐνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ξάνθιππος στὴ
Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι, πού λέγεται ὡς
σήμερα Κυνόσουρα καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι*
τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιᾶδες, ὥστε ἕναν
Ἀγόρατο, πού 'χε σκοτώσει ἄνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ
τὸν δέχωνται σπῆτι τοὺς καὶ « ὡσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο », ὅσο
νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευθῆ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸν Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν
ἐκεينوῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μισασμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ
ἀβίωτη. Μιὰ μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρὰ νὰ πλυθῆ, ἔ-
φυγαν ἐπιδεικτικὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ
ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν
τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκάνδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς
Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν
τιμωρήσῃ ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδα-

γώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του : « Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διώρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη ».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἑλληνικόν, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμέροτητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκησι νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλεὺς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausanias, ἀνεπιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευσε κι ἔθαψε τὸν ἔχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκῶντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχῆ νὰ γιορτάσουν τὴ Σκηνοπηγία*, ὄχι μόνον δέχθηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίαι, τὰ πῆγε μόνος του ὡς τὶς πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πῶς οἱ Κορίνθιοι πολεμῶντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν « ἐκεχειρία », γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἴσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄμα γινόταν σεισμὸς σὲ μιὰ πόλι, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τὴ βοηθοῦσαν, ἐχθρὲς καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμό, ποὺ τὴν κατάστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσόν, ποιοὺς χρήματα, ποιοὺς τροφές, ποιοὺς σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς « ἱεσίας ». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφθαινε νὰ πέσῃ στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴ τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συγχωρέσῃ τὸν ἰκέτη καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδασκε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, ποὺ ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια, γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμμιά γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἀθῶα παιδιὰ της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσῃ. Ὄρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἀνεργοὶ ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροὶ νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων, ἀνοίγαν τὶς πόρ-

τες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους, γιὰ νὰ διασκεδάσουν καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελλί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξ ἴσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰν μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούργιο σπίτι καὶ τοὺς ἔρραιναι μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείρισι, ποὺ ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιὰτὶ ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ, ποὺ ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιοι, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου ;

Μέσα στὸ αἷμα τοῦ Ἕλληνοῦ ὑπάρχει πολλὴ εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιὰ εἶναι τὸ κυριώτερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτε ὁ ὕλισμὸς προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, ποὺ νὰ τὸν κἀνῃ ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἀνθρωπισμὸ του, ὁ Ἕλληνας δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχὴ.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωσι, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς...

« Τὸ Περιβόλι τῶν Θεῶν », 1944, σ. 176 - 181 Χρῆστος Ζαλοκώστας

11. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

1. Στὰ παιδικὰ μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, ποὺ ἦτανε, παρ' ἄλλος
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὀρμή.
2. Τί ὠραῖος! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλλα στὸ φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἔφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπὸ Βενέτικα φλουριά.

3. Τοῦ Καπετὰν Πασᾶ φόραε τὴν πάλα
καὶ τὸ χαρμπὶ* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλλας του δεξόζερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλλῆ τὸ θησαυρό.
4. Φουστανελλίτσα φόραε ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* Πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.
5. Ἔτσι σιαγμένοι, κι ἔχοντας στὸν ὦμο
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χυμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατειά.
6. Κι ἐγώ, λίγο ξωπίσω του, ὅλο θάμπος
στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
νὰ ἔχα φτερά, κορμάκι ἀερινό.
7. Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
στὸ τουνεζὶ* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἕνα
γενεράκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.
8. Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὄλος μὲς στὸ φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλλα
σὰν τὸν Ἄι - Γιώργη, λίγο πιὸ μικρό.
9. Ὡ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογιοῦ μας,
τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ ἔναι ὁ Τάκη - Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς...

« Συντρίμματα », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

18-11-61
12. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : Ἐνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποῦ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἕναν ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντᾶροι μας, περιέργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὅποιος ἐγνώριζε τὰ τουρκικὰ, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρῶδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῆ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὔτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποῦ λακκοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο...

Ἐκεῖνος ὠδήγηθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὁμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρεπεῖς. Ἐφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαλιότητα προσβλητικὴν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, ποῦ εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος —, διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὤρισες, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος· κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, ποῦ ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ἐκεῖνος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, ποῦ τοῦ ἔτεινε ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπόθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας,

ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κοιμισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὅμιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὀμιλῶ ὄχι καὶ τόσο καλά.

— Δὲν πειράζει... τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἔσκυψεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχάτε λίγο νερό...

Ἔπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔβλεπε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὄμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι !... Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκὴ ! Κάνει ὅμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Εἶσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

Ὁ αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὤχρον πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξύ ἓνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσάι, τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχε παραγγεῖλει ὁ στρατονόμος δι' αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς μὲ χαμηλὴν, κομμένην φωνήν, εἰς ὄχι ἄπταιστον, ἀλλ' ἄρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

(— Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου... ὄχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαφεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορὲς τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συναδέλφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν... θ' αὐτομολοῦσαν ἄρκετοί... Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακὸ χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε... Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμόν μου καὶ τὴν ἐπιβολὴν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγώ ὁ ἐχθρὸς. Ἀποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἤμουν ταγματάρχουν...)

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρη-

γορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπια τὸ τσάι του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

— Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Νὰ βγῶ μιὰ στιγμή νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἄνδρες μου, πού περιμένουν ἐδῶ ἀπ' ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

Ὁ αἰχμαλώτος ἐβγήκεν. Ὁ διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

— Ἄκουσε, μπᾶς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκέρηδες. Ὁ Ἄλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξῃ. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθναλῆ. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' ἄλώνια... Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς... Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες ὅ,τι σᾶς φωτίση ὁ Ἄλλάχ...

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβήκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

1921

Ν. Καρβούνης

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καί κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καί τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲ ὑπομονή καὶ τάξι,
μὲ τὸ ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καὶ μὲ ρόδινο μετᾶξι.

Τὸ χειμῶνα πιὰ δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν καὶ λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσᾶ του τὰ βελόνια,
καὶ ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καὶ οἱ μαγικές του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσᾶ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

« Ἀνθολογία »

Τίμος Μωραΐτης

29-3-62

74177411 2 641505

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης καὶ Πασχαλόγιορτα καὶ μιὰ ἀνοιξι γλυκεῖα καὶ φιλό-
βροχη, πού δὲν θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφὴ
καὶ ψηλὴ ράχη, ἀντίκρυ στὸ χωριό μου καὶ περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξουμε καὶ νὰ τραβήξουμε
γιὰ τὰ ξεκαλοκαιριά τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἐνωρὶς στὸν ἀρμεγῶνα καὶ ἐπερίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξουμε καὶ νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῆτι, γιατί τὸ ἤθελε ἡ
μάννα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο καὶ ἄλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια ἐβοσκοῦσαν ἀκόμη κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κ' οἱ πιστικοὶ δὲν ἐφαίνονταν, ἂν κι ἐκόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδος, ἐκυλοῦσε τὸν κατή-
φορο τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμὸς τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμαῆς,
κι ἔδινε ζωὴ σ' ὅλην ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καὶ

βουνά, από ράχες και πλαγιές, από λόγγους και χωριά, από κοπάδια και λακκίες, που έστέκονταν γύρα - γύρα.

‘Η ώρα έπερνούσε και τὰ γαλάρια δὲν έσυμμαζεύονταν, κ’ οἱ πιστικοὶ δὲν έφαινονταν.

Σὲ λίγο έφάνηκε ένας πιστικός, που έβγαινε από τὴ λακκιά, πίσω από τὴν Ἄρακαντέλλα.

— Τί γινήκατε σήμερα ; τοῦ έφώναξα.

— Τί νὰ γίνωμε, μοῦ ἀποκρίθηκε ξέκαρδα: έχασαμε τὸν Σιοῦτο - Καλέσιο !

Μοῦ έφάνηκε πὼς μ’ έκτύπησε ἀστραπή.

— ‘Ο Σιοῦτο - Καλέσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι, που σέρνει πίσω του ὄλο τὸ κοπάδι, ὁ δεύτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν έκλεψε ! Κι ἂν τὸν έκλεψαν γιὰ νὰ τὸν ἔχουν, θὰ τὸν έκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῆ ὁ Σιοῦτο-Καλέσιος.

Αὐτὸ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸν Σιοῦτο - Καλέσιο, που ἐνόμισα ἐκείνη τὴ στιγμή, ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὀλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιοῦτο - Καλέσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὄλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο έφθασε ἐπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Ἐχάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὄλα τ’ ἀνοιξιὰτικα κάλλη τοῦ Ἄπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύη μαῦρος χειμῶνας μέσα στὴν καρδιά μου.

— Τί λές, ὦρέ, τοῦ εἶπα, γιὰ τὸν Σιοῦτό μας ;

— Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; Ἄλλο που μᾶς τὸν έκλεψαν ;

Ἐρριψα ἐκείνη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, που έβροσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσχισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰν νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ έσκόρπισαν.

Μὲ ἐπῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω, σὰν μικρὸ παιδί, ἂν καὶ ἤμουν δέκα ἐπτὰ χρονῶν παλληκάρι τότε.

— Τί εἶν’ αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἓνα κριάρι ; Τὰ κοπάδια σου νᾶν’ καλά.

— Τέτοιο κριάρι ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρι ;

— 'Αχαούχααααα! ἐξεφώνησε ὁ πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγορήσῃ. Γιὰ ἓνα παλιοκρίαρο κάνεις ἔτσι ; Τὸ μοναστήρι νὰ εἶναι καλὰ κι ἀπὲ καλόγεροι ! Τὸ κοπάδι σου νὰ εἶναι καλὰ!... 'Εσεῖς νὰ εἶστε καλὰ, οἱ νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιά, καὶ βιὸ ὅσο θέλεις !

'Αλλ' ὅ,τι κι ἂν μοῦ ἔλεγε ὁ πιστικός, δὲν ἐμποροῦσε νὰ μοῦπραῦνη ἢ νὰ μοῦ μικρύνῃ τὸν πόνου μου καὶ τὴν ἐντύπωσί μου ἀπὸ τὸν χαμὸ τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ μου, ποῦ ἐστόλιζε τὰ κοπάδια μου σὰν τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνωνται ἕνας - ἕνας ὅλοι οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ' ἄρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι ἐμάζευσαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἄρμεγῶνα. Ἐνῶ πρὶν μὲ τὸν Σιοῦτο - Καλέσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια, τὸ πολὺ σ' ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύβια στὸν ἄρμεγῶνα, ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὐτὸ θὰ εἶπῃ τί ἀξίζει νὰ ἔχῃς συρτάρι* στὸ κοπάδι σου, καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο - Καλέσιο! Ἦταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι ἐφαινόταν σὰν ὄρφανό, ὅταν ἦλθαν στὸν ἄρμεγῶνα. Μοῦ ἐφαινόταν ὅτι ὅλο ἐκεῖνο τὸ κοπάδι, ποῦ ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω, μοῦ ἐζητοῦσε τὸν Σιοῦτο - Καλέσιο. Κι ἐθαρροῦσα πῶς ἄκουα νὰ μοῦ λέγῃ :

— Νὰ βρῆς τὸν Σιοῦτό μας!

Δὲν ἐμποροῦσα πιά νὰ βαστάξω κι ἐξέσπασα στὰ κλάμματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

— Τί εἶν' αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπὴ νὰ κάνῃς ἔτσι ! Δὲν χορταίνει τὸ μάτι σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσου ὅτ' εἶναι τόσοι ἄνθρωποι, ποῦ δὲν ἔχουν οὔτ' ἓνα ζωντανό!

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰν δραστήριο γιαιτρικό.

Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νὰ ἔρχεται ἓνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴν Βαλαώρα* κατ' ἐπάνω μας, σὰν φοβερὸς δράκων, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης, ποῦ ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἄρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια - ἀνάρια χονδρὲς σταλαματιῆς κι ἂν τύχαινε νὰ πέσῃ καμμιὰ ἐπάνω μας, αἰσθανόμαστε βαρὺν τὸν κτύπο τῆς. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ κ' ἡ βροχὴ

ἄρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴν Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα περίπου μακριὰ ἀπὸ μᾶς.

“Ὅταν ἐτελείωσε τ’ ἄρμεγμα, εἶπεν ὁ ἀρχιεπιστοκός!

— Βάλτε τὰ πρόβατα στὴν πλαγιά καὶ μὴν φοβᾶσθε τὴ βροχή, γιατί δὲν θὰ περάση δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

Ἐκεῖ πού ἐτοιμαζάμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, μιὰ φωνή, ἀλλὰ τί φωνή; φωνάρα! σὰν νὰ ἔβγαине ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή:

— Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει πουθενὰ ὀλόγουρα! οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς, πὼς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι. Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γῦρα καὶ δὲν θὰ ριχθοῦν δῶθε! Ἄς εἶναι καλὰ ὁ Καλαμᾶς, πού μᾶς χωρίζει, χαχαχααααααά!

Ἐξαφνίσθηκα, ἐκοίταξα καλὰ - καλὰ τὸν οὐρανό. Ἐξαφνίσθηκα καὶ οἱ ἄλλοι, πού ἄδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι. Μ’ ἐκοίταξαν οἱ πιστικοὶ κ’ οἱ ὑπηρετές καὶ τοὺς ἐκοίταζα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πὼς νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ὀμιλία τῆ μεγαλόφωνη καὶ τὴν παράξενη, πού κατέβαινε ἐπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστοκὸς ὅμως, πού ἦταν πολὺπειρος σ’ ὅλα, καὶ εἶχαν ἀσπίρσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἐπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχα:

— Αὐτὸ εἶναι ἓνα θαῦμα, πού τὸ ἔχω ἀκούσει μὲ τ’ αὐτιά μου πολλὰς φορές. Μπορεῖς ν’ ἀκούσης λόγια κι ὀμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριὰ. Καμμιά φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμβοῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ἢ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴν στέλλουν ὡς ἐκεῖ πού φθάνει ἢ οὐρά τους. Βλέπεις ἤμασταν τυχεροί. Τὸ κριάρι μας εὐρέθηκε! Εἶναι στὸ κοπάδι πού βόσκει στὴ Βαλαώρα! Τί τὸ θέλεις; Εἶν’ ἅγιο βιὸ τὸ βιό σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκολα.

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸν Σιοῦτο - Καλέσιο μας;

— Τί νὰ κάμωμε; μοῦ ἀπήντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι, πού βόσκει ἐκεῖ πέρα! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό. ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατί τὸν ἐπῆραν, γιὰ νὰ τὸν ἔχουν κι ὄχι γιὰ νὰ τὸν χαλάσουν.

Κι ἀκούοντας τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀρχιεπιστοκικοῦ, ἐξέκινησα ἐγὼ μὲ δυὸ πιστικούς μου, ἐπεράσαμε τὸ πατάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπ’ ἐκεῖ στὴ Βαλαώρα. Ἐκάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καὶ πάρα πάνω. Ἐχύμηξαν τὰ σκυλιὰ ἐπάνω μας, ἅμα μᾶς

ὠσμίσθησαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρωτήσουν τί θέλομε ἐκεῖ.

— Τί θέλομε ; τοὺς εἶπα. Τὸν Σοῦτο-Καλέσιο γρήγορα, ἢ θ' ἀρχίσωμε πόλεμο! Δὲν φεύγομε ἀπ' ἐδῶ χωρὶς τὸ κριάρι μας!

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν, ἀλλ' ἐγὼ τοὺς τὸ ἔκοψα :

— Φέρτε γρήγορα τὸ κριάρι καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τὴ φωνή σας, πού ἐλέγατε : Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει πουθενὰ ὀλόγυρα. Οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρι εἶναι ἐδῶ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γῦρο καὶ δὲ θὰ ριχθοῦν δῶθε. Ἄς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμᾶς, πού μᾶς χωρίζει. Χαχαχααααα. Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὀμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου - Καλέσιου ἐκοιτάχθησαν ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

— Γρήγορα, τοὺς εἶπα, τὸ κριάρι μας καὶ τὸ ποδοκόπι * μας ! Ἄλλοιῶτικα πιανόμαστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή.

Ἐπῆγε ἕνας τους στὸ κοπάδι, πού ἔβροσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸν Σιούτό μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμείνωμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἕνα ἀρνὶ καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χωρὶς τὸ ποδοκόπι δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπ' ἐδῶ, παλιοκλέφτες ! τοὺς εἶπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γρήγορα!

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος, πού τὸ ζητάει, ἔχει δύναμι. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμι, πού ἐχρειαζόταν, τὸ ἐπήραμε καὶ ἐγυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιούτο καὶ μ' ἕνα ἀρνὶ ποδοκόπι, πού τὸ ἔσφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ ἔφαγαν.

« Διηγῆματα τῆς Στάνης »

Χρήστος Χρηστοβασιλῆς

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μυστρά ζετυλίγεται ἕνας δρόμος καθαυτὸ χιμαιρικός : τεράστια πλατάνια ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολὺφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπauτική σκιὰ καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιὸ κοντά :

Κυριαρχεί ίσαμε τὰ μεσούρανα με τὶς γαλάζιες του κορυφές, με τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, με τοὺς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ « Μαρμάρα », ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μυστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκράϊος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἐκκεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνησι ἀνάμεσα σ' ἕνα κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή με τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή, ποὺ θὰ δρασκελίσῃ τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου. καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ Φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνει ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἐνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλον τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωσι δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : Καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοθῇ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μυστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία με τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνό, ποὺ κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμῆς τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείρακτη καὶ στὸ πείσιμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενέστερους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα, ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἐρεύνης, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴν νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει με πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο, ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωσι τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἐκκεῖ τὸ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔκτισε με βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μυστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγούς τοῦ Ταυγέτου, ἴσαμε τὸ 1449, ὁ Μυστρᾶς μένει τὸ τελευταῖον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξι τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἕνα τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοσι τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μυστρᾶς δὲν εἶναι μονάχα ἕνα τελευταῖο χαρακωμά : Εἶναι πολὺ περισσότερο ἕνα μεγάλο ἔθνικὸ κέντρο, ἕνα ἀντιστάθμισμα, ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἑθνους

Ὁ Μυστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιὰν ἀναγέννησι τοῦ Ἕθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις τοῦ στήν ἀπρόσιτη τούτη προέκτασι τοῦ Ταυγέτου κι ὅλο φρεσκάδα, πίστι καὶ πεποίθησι στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περίλαμπρη μορφή στήν ἀδιάκοπη πνευματικὴ του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πόση ζωντανὴ οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάτασι καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιῆς καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ιδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μυστρά. Οἱ Κατακουζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ' ἀπὸ τὴ νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντευσαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνη τὶς μέρες της μὲ τὴν ἐπιζήτησι τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μυστράς δημιούργησε τὴν Ὑστεροβυζαντινὴ καὶ τὴ Μεταβυζαντινὴ παράδοσι. Διατήρησε τὴν περηφάνεια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἕθνους. Ἐφερε τὴν ἐξαίσια ἀνταύγεια τῆς παλιάς βυζαντικῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίαστες παρυφές τοῦ Ταυγέτου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τὶς ἐκκλησιῆς του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ παλλόμενη τέχνη, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρά του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθησι, πὼς ἡ καρδιά τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλεισθῆ ἀνάμεσα στοὺς πολύτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὅταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στήν ἀπέραντη ρημαγμένη αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρου στοὺς Ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σὲ καταनुκτικὴ προσευχὴ στήν Παντάνασσα, ὅταν κατηγοροῖζι πρὸς τὴ Μητρόπολι, μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στήν πεποίθησι, πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓνα περασμένο κόσμο, ποὺ τέλειωσε κεῖ δὲ πέρα τὶς θλιβερῶτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἓνα κόσμο δυνατὸ, περήφανο γιὰ τὸν ἑαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, ποὺ ἓνας ἐξαφνικὸς χαλασμός τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στήν ἀκίνησιν καὶ τὴν ἱερὴ σιωπῆ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερός ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταυγέτος κ' ἡ ἀτελεύτητη σιωπῆ, παραστέκουν στὸ πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων, ποὺ συν-

ταράζουν τὸν προσκυνητή. Κάτω ἀπὸ τὶς καμάρες τῆς Παντάνασσας καὶ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἁϊ - Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μὲ τὸ ῥυθμὸ τῆς αἰωνιότητος. Τὰ λιγοστὰ κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισοκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψη μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπῶνια του τὶς βαθεῖες θλιβερὲς πηλῆγες. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοσι κ' ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατεῖα ἐπισκόπησι τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μυστρά. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλη, δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ φορὰ, ἂν ὄχι πουθενὰ ἄλλοῦ, τὸ λιγώτερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα, πού τὶς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνησι, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξάισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτησι τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάρη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις, πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νὰ ἴχῃς τούτη ἢ ἐκεῖνη τὴ γνώμη γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περιβλέπτο δὲ μπορεῖς νὰ ἴχῃς δεύτερη γνώμη!

« Μορφὲς τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς »

I. M. Παναγιωτόπουλος

11-1-62

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωσι χρυσοῦ καὶ πορφύρας, καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπὲς ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντειον ἴσκιό τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε, τοὺς ἔδινε ἀργούς καὶ πλατεῖς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνούσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει πιὸ ζοφερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια,

πού πέφτουν σχεδόν κάθετα στή θάλασσα ἀπό ἕνα ἐντυπωσιακό ὕψος καί τή γεμίζουν μ' ἕναν ἴσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακός δαίμων τῶν θαλασσοπόρων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας, ἐπιλαθοῦ τῶν οἴκαδε... » Εἶναι ἀλήθεια, σπανιώτατο νὰ στρίψῃ κανεῖς τὸ ἀκρωτήριο αὐτὸ μὲ ἄκρα μπουνάτσα*. Κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἄνεμος δὲν εἶναι ὀρμητικός, τὰ νερά ἔχουν μιὰ μυστηριώδη ἀναταραχή. Δυνατὰ ρεύματα σηκώνουν ὅλο τὸ χρόνο ἄγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τὰ κύματα δέρνουν ἀνήλεα τὶς παρυφές τῶν βράχων μ' ἕνα κολασμένο βουητό, καί κάνουν καί τὰ μεγάλα ἀκόμα σημερινὰ πλοῖα νὰ δυσκολεύονται νὰ περάσουν. Θάλεγε κανεῖς ὅτι στοῦ ἄξενο αὐτοῦ ἀκρωτηρίου κατοικεῖ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καί τρομερὸ πνεῦμα, πού οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀνακαλύψεων τὸ τοποθετοῦσαν στοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καί πού τοῦ εἶχαν δώσει τὸ ὄνομα Ἀδαμάστωρ,— τὸ κακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα πού, μόλις ἔβλεπε ἕνα καράβι, ἀνατάραζε τὰ νερά, γιὰ νὰ τὸ καταποντίσῃ...

Ὅταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του, ἦταν ἡσυχος. Βλέπαμε νὰ ξετυλίγονται τὰ βραχώδη του παράλια μὲ τὰ κοκκινωπὰ καί γκριζὰ τους χρώματα καί μὲ τὰ βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δὲ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστησι. Ἐξαφνα, στὴν παρυφῆ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βράχους, μιὰ μικρὴ καί λευκὴ ὄπτασις συγκράτησε τὴ ματιά μας καί μᾶς συγκίνησε : ἦταν ἡ ἐκκλησοῦλα τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἕνα παρατηρητήριο, γιὰ νὰ κατοπτρεύουν τὰ καράβια, πού περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στοῦ βράχο, τὸ ἐρημητήριο, ὅπου ζοῦσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ἕνας γέρος ἐρημίτης, γνωστός σ' ὅλους τοὺς ναυτικούς, πού παραπλέανε τὸ Μαλέα. Τὰ μεγάλα πλοῖα δὲν παρέλειπαν ποτὲ νὰ τὸν χαιρετήσουν μὲ τὴ σειρήνά τους, καί τὰ μικρὰ καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορὰ πού τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρὸς, γιὰ νὰ τοῦ δώσουν τροφίμα, πού ὁ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τὸ βράχο του μ' ἕνα μικρὸ πανέρι δεμένο σ' ἕνα μακρὸ σχοινί. Ὁ ἐρημίτης αὐτὸς ἦταν γνωστός σ' ὅλο τὸν κόσμον, γιατί ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες, πού εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ Μαλέα, ἔγραφαν γιὰ τὴ γραφικὴ του ὑπαρξι πάνω στοῦ ἔρημου αὐτοῦ ἀκρωτηρίου. Τώρα ὁ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει,— κ' ἡ ἔλλειψί του κάνει πιὸ ἔρημα καί πιὸ ἄγρια τὰ τρικυμισμένα αὐτὰ βράχια.

Στρίβοντας τὸ Μαλέα, παίρνουμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλεύσει, καὶ τὸ μακρὺ θερινὸ σούρουπο κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ γαλήνια νερά καὶ τὶς ἀχνὲς βουνοσειρές τῆς Λακωνίας. Πλέομε πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατὰστρωμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, ταραίζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἀπὸ παιδί ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιάς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρύσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἑνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράστανε μὲ τὸν τρόπο, ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτείες. Ἔβλεπα ἕνα τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τεῖχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρο ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔνωσε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἀπὸ τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ, ποὺ ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστὲς, οὔτε φανταζόμουν πῶς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πιστεύα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθῆ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἄλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρύσω νύκτα, μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κ' ἡ ἐντύπωσι, ποὺ μοῦ ἔκανε, ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. Ἔβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο, ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὲ μιὰ ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυκτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατὰλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰν νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσῃ καὶ νὰ χαθῆ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγοῦζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δακτυλίδι ἑνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγοῦζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνησι. Κοιτάζοντάς την, θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο, ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας...

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἓνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια, ἡ μικρὴ πολιτεία, ἡ συμμαζεμένη κάτω ἀπ' τὸ φεγγάρι μέσα στὴ σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν τῆς κ' ἡ ποτισμένη ἀπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γυρτὸς στὸ κατὰστρωμα, τὴν ἀτένιζα σὰν μιὰ ὄπτασια, — τόσο ἀνάερη κι ἀπίθανη, ποὺ δὲ θὰ ξαφνιαζόμουν, ἂν σβηνόταν ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ μάτια μου...

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιᾶς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ πτωχικὸ ξενοδοχεῖο, ὅπου μέيناμε. Παίρνοντας ὅμως κανεὶς τὸ δρόμο, ποὺ εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν ἄργεῖ ν' ἀντικρύσει, σὲ μιὰ καμπή, τὴν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, ποὺ ἀνεβαίνουν ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτὰ τὰ τείχη, ἂν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὡς τόσο ἀκόμα μιὰν ἀγέρωχη ἔκφρασι. Κυριαρχώντας πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τὶς ἐσοχὲς καὶ προεξοχὲς τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίνθου τὴν πανύψηλη κορυφὴ, ποὺ μοιάζει μὲ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἐξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασιᾶ ἓνα πολεμικὸ χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγῇ, ποὺ τὴν τριγυρίζει.

Ὅταν περάσει κανεὶς τὴ βαθεῖα καὶ χαμηλὴ καμάρα τῆς εἰσόδου, ποὺ ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη τῆς τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασιᾶ σὰν σὲ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασιᾶ, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μόλις ψυχές, κτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἓνα τόπο τόσο περιωρισμένο, ποὺ θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλι τοῦ Σπαλάτου, στὴ Δαλματία, ποὺ εἶναι κλεισμένη, ὀλόκληρη, μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰν μιὰ παρασιτικὴ βλάστησι μέσα στὴν παρυφὴ ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο, κ' οἱ δρόμοι τόσο στενοί, ποὺ μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

Ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασιᾶ, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά τῆς ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων

ἀχρήστων τειχῶν πού ἐξακολουθοῦν νά ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μομεμβασιάς, ὅπου, ὅπως λέει ἓνα βυζαντινὸ χρυσόβουλλο, ὑπῆρχαν καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυουλβία* καὶ πολιτείας εὐγένεια, καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*, καὶ πού σήμερα δὲν εἶναι παρά νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς πτωχοὺς κατοίκους τῆς, ὅλους σχεδὸν παπουτοῦδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια τῆς, πού δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωσι ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μομεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ τῆς.

Πάνω στὸ κάστρο, πού στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μομεμβασιάς. Τὰ τεῖχη κ' οἱ ἐπάλξεις, πού κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θαλάσσης τόσο ἀπὸτομα, πού φέρνουν ἴλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, πού ἡ Μομεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν Σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μωρέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον...

“Ὅλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλλό τῆς πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. “Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφρασι τοῦ κάστρου, πού τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἢ ἀκίνησια, πού τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴ νοιώθει κανεὶς σὰν μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστια σκιά τῆς,—συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφρασι τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰν νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰν νὰ μὴν εἶχε συντελεσθῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μομεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ πάνω στὸ φαντασματικὸ τῆς βράχο,—ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένισι τῶν θαλασσίων ὀριζόντων...

« Ταξίδια στὴν Ἑλλάδα »

Κώστας Οδρανῆς

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἄραιοι λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλη Ἄρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεὶ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα, διαρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδίαν αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἁρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνουφάντων ἀτμίδων, αἱ ὅποια αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων * καὶ τῶν ροδοφανῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένον ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας * ἀνθέων.

Ἀφήνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἑραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἄλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθμοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὄραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμήρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἄλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῆ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταγιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμῶσα καὶ ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὅποιοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἄλτεως καὶ ὁ ἥλιος,

θερμός τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδράς καί εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἄλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπτου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηκεῖς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλή καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυτάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρεῖκαι * μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησίδες ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν τάυτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικὴν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἴδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησίδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαφιλιῆ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρᾶ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὄλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι ὡς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης * τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἄλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῷ ἀλιέων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἡ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς * ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησίδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὁμοῖος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ περίξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαφίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστικὴ, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηθησιμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Καί ἡ μουσική τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἀνά πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαίδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἵδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει πρὸς ἐριστικὴν γραῶδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὔρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος, εἶναι καὶ ἐν στοναρίσμα*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμεινα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνία εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμιόνου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἠθέλεν ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασσονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ θυμῆρεις εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιάι, ὅτι θὰ παρενετίθετο μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεῖ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἢ τὸ αὐτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβαίνη τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεῖ ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

« Ὀδοιπορικὰ Ἐντυπώσεις », 1920, σ. 74 - 77 Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τούς άπεράντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστῆς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφικτὰ μανδηλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἔλκηθρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καμουτίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ ἄερναν πάνω στὰ στάχια. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα μὲ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ. Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχροινὸ της μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολιὰ χρυσᾶ στάχια. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερὰ καὶ τραγουδοῦν ρεμματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἰδρώνει. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἴσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλοῦσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τὰ γιγάντεια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια ποὺ σᾶς πωλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν καὶ ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρὺς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφιάς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενικὴ. Ἐπικὴ, ζῆ ἀκόμα τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψι τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριὰ ποὺ ἀποτύπωσε καὶ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι κτισμένο πάνω στὶς πετρενιες μασέλλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσοῦρανα σὰν ἓνα μνημεῖο γοτθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι κτισμένη ἡ αἰτοφωλιὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωσις ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο

πολέμου φοβερό, πού στέκεται ἐκεῖ ψηλά μὲ τὶς ἄπειρες στοῦς καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλίσσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἕνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασιλίσσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας, πού σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ, εἶναι ἐξαίσιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων πού τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρδεῖες ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζί μὲ τσαμπιὰ νυκτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἵπποτων, ἀπὸ τὰ κυνηγετικὰ κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδυάζη, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλτρα*, κάτι σὰν θρόισμα ἀπὸ πτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾶ τόσο καταθλιπτικὰ τὸ στήθος ἑνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὕτῃ τὴν ἐντύπωσι μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοθτικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαροπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γῦρο στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι * τῆς πετρένιας δαντέλλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένῃ. Εἶναι πύργοι βαρεῖς καὶ πένθιμοι, πού κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντεύσουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, πού τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γέμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογγᾷ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιὰ μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος * πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκεῖᾶς Δυσδαιμόνας *, πού τῆς ἔχει σφραγίσει κιάλας ἢ μοῖρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἄθῳα ἄρνια τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοθτικὲς ἐκκλησίαι, ἀφειμένες στὴ μοῖρά τους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ

Κατοχή, είναι πελώρια έργα πετρώνια, που ο χρόνος και οι πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγά-σιγά. Μερικά ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀββαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα και σ' αὐτὸ τὸ χάλι που βρίσκονται. Ἄλλα πάλι — κι αὐτὰ εἶναι κείνα που οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιὰ — διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη και στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἁγιά - Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες της. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό της, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμᾶνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ τὴ νηστεία και τὴν κούρασι τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Καὶ κεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρώνια κοσμήματα και οἱ γρυπόμορφες ρουνιές*, και ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς « Παναγίας τῶν Παρισίων ». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θὰ ἔπρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἕνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰν γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγήκε κάποτε ἕνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα, και ἀπὸ κεῖ ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ — Ἄλλάχ !

Ἔνας ὁ Θεὸς και ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμουδιστὴ, μελαγχολικὴ, πάνω στὴ μυρμηγκιὰ τῶν ἀνθρώπων που σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στὸς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, που ἔχασε τὸ Θεό του και τούρκευσε.

« Ἀπ' τὴν Ἑλλάδα », 1954

Στρατῆς Μουριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφηκε μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωσι (1945), ὅταν γιορτάσθηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτησι τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες και τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένο πιά στὸν ἔθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμοὺς ἀκατά-

λυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχῆ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Ἐὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἔθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἕνα ἕνα τὰ παλληκάρια, ποὺ ἔπεςαν. Κ' ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντεύσουμε τὰ πέλαγα. Εἶν' ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὐκολα θὰ μπορέσουμε νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς μορφές τοῦ Χώρου καὶ τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασύ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἢ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἢ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες, κι ἡ Κάσος, κάτω, στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησὶ κι ἕνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας, ποὺ δίνει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς κτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκᾶδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα...Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νὰ οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νὰ ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου*, ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη, ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζί τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νὰ καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπιεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὑδρίες καὶ ληκύθους* — ἐξαισίας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβοο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θαλάσσης. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβροὺς τρόπους

τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὰὶ σμιλεῦν κομψοὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλωσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλάσμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμές τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή, ποὺ ὠδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλησιάκια, ποὺ θεωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτασπρα, λησμονημένα στὴν ἐρημικὴν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ μου – καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Ρωμιοσύνης. Νὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο, ποὺ προίκισεν ἡ θερμὴ πίστις τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικὰ τέρατα καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κνηγνημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφές τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμὲς τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, ποὺ κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πολυταράχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσῃς. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιά μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὄρμους καὶ τὰ ἐπίκαιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλληκάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προστατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσοι εἶναι γεμάτοι κινδύνους. Πειρατὰὶ καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὴν Ταρσό κι ἀπὸ τὴν Τρίπολι, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καὶ τὴν Κρήτη, Πισᾶτες, Γενοβέζοι, Βενετσιᾶνοι... Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τὰ νησιά.

Νὰ καὶ οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούργιου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης, τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαρειές πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακαμῆς, Σγουρὸς* τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς*, ἀποστάτης μ' ἑλληνικὴ καρδιά.

Ἐξοστὲρα οἱ Ἰππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσοι τῶν νη-

σιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλέοι καὶ ὕβρισται, στρατιῶτες καὶ πειραταὶ γεμᾶτοι ἀπόκοτῖα, καυχήθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι* τῆς Χριστιανοσύνης. Ἦταν ὤμοι καὶ ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θείου. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχειᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννῖτες ἀπομακρύνονται γιὰ νὰ ζητήσουν ἄσυλο στὴ Μάλτα, ἕνα ἕνα τὰ νησιὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύκτα αἰῶνων !

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θaumάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένος, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμὸ του, σμιλεῦει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτὸ του Δίκαιο, αὐτὴ, τραχειὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸν δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρὰ σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετᾶσι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα:

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῆ στοῦ караβιοῦ τὴν πλώρη, ἢ στεριὰ
θά 'ναι ὁ ποθεινὸς τάφος·

Βοηθάτέ με νὰ σηκωθῶ, βοηθάτέ με νὰ κάτσω
καί φέρτε καί τὴ χάρτα μου καί τ' ἄργυρὸ κουμπάσσιο,
νὰ κομπασσάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμιῶνα.
Θωρεῖτε κείνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχιασμένον,
ἐκεῖ νὰ πά' ν' ἀράξετε νὰ χῶσετε κι ἐμένα.
Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
νὰ μὲ χτυπᾶ ἢ θάλασσα, νὰ ἔχω χαρὰ μεγάλη.

Χαρά σου κι ἂν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λι-
μιῶνα νὰ βρῆς τὴ στοργικὴ ταφή. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσης
ὁ νόμος. Ὅσο καί νὰ βιγλίζουνε ἀποβραδὶς καί μέρα οἱ γνωστικοὶ
γέροι τοῦ νησιοῦ, ἄσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ
ἀνθὸς τῆς νιότης σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τὶς αὐ-
λές, στὸ Μισίρι* στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλὰ
παραπονιάρου», νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου.
Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βε-
νετσιάνων καί τοῦ Καπουδᾶν - πασᾶ οἱ σκλάβοι, μένουν δεμένοι στὸ
κουπί·

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καί τὸ καράβι ἐστάθη.

Ἐξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαίνει ἀγέρωχες οἱ μοννάδες.

Ὅλες οἱ μάννες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
μὰ μιὰ μαννούλα ἐνὸς παδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
πετροβολάει τὴ θάλασσα καί τροχαλαίει τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ κανδήλι
στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ τοῦ φῶς γειμίζει ἀπὸ γαλήνη
τὸ πτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἁγίων. Δὲν ἔχουν
τίποτε τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς,
ποῦ σὲ κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καί καλωσύνη εἶναι
γεμάτα τὰ μάτια τους καί μοιάζουν σὰν νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ —
τόσο λιγοστή! — καί στὸ πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ.
Ἄν τὸ θεῖο μποροῦσε νὰ ἔχη ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη
μοῖρα τῶν ἁγίων, ποῦ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστές οί χαρές. Λιτή και αύστηρή ή γλώσσα τῆς 'Αγάπης, φειδωλά τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα 'Εκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλά τὸν ἔρωτα και τὸν πόθο. Αὐστηρή και τῆς τάβλας ή ξεφάντωσι κι οί χαροκόποι χαρά δὲν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἄρμονικά, τολμηρά, τὰ πηδήματα, ἱστοροῦν κόσμοις ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τις μορφές τῆς Ζωῆς : τραγούδι τῆς ἀγάπης και τοῦ πόθου, τῆς ξενιτειᾶς και τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οί μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά και τὰ ὄνειρα. 'Αθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στους ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τις ἐποχές και γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμοσύνης.

'Υπερήφανη Ρωμοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν 'Ιππότη, κάτω ἀπὸ τὸν 'Ασιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν 'Ιταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφη, δημιουργεῖς, με τοῦ 'Ακρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τις μορφές τῆς ζωῆς σου. Και περιμένεις...

Δὲν θὰ περιμένῃς πιά. 'Εκεῖ κάτω, στὰ ἀνοικτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πάει νὰ βασιλεύσῃ. 'Απὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ή ζεστή ἀνάσα τῆς βρασιμένης πίσσας. Βαρεῖες σκοῦνες*, κομπὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἔξωτικές πολιτείες, τὰ προσμένουν οί ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκείες οί ἀπαλὲς γραμμὲς τους κι ή ἀνθρώπινη λαλιά ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἄνθρώπους (δὲν σμίγουν πιά σήμερα οί ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς και τῆς τέχνης. 'Ακριβὴ πρραμμάτεια — θὰ φέρουν και θὰ πᾶρουν ιδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα! 'Επάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν 'Ανατολή με τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν « 'Εκλογὴ », Αὐγούστος 1956

Διον. Α. Ζαζωνθηνός

27-5-62
8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ἐκεῖ ποὺ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ * Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἤϋρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλὸς, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἐγινε θαυμάσιος, ὅπως ἠδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεταί ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῶρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴ του τὴν ποίησιν ἐνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ζῆσμα τοῦ Ὀδυσσεύς μὲ τόσην ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνη αὐτὴ ἡ περιγραφὴ θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλλοὺς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσην δύναμιν ἠμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιοι, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποῖαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῆ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραϊαν πρωϊάν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεϊὰν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φοράν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμη ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρηκτικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχη μαντεύει κανεὶς ὅτι ζῆ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὄλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μιὰ ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἠπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἕνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν ἠπειρον, νὰ

φιλοτεχνήση κάτι κομψόν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἱκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἱκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι ὄρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἠπειρωτικόν καὶ ἀλβανικόν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατῶρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἀγριὸν κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτύς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυστῖναι σκύβουν ἕως τὸ κύμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἀφρόν.

Ἀπὸ τὴν νήσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήνητησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σῶζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἕλληνας ἀρχηγός, δὲν ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκητὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου, Κερκυραῖος φιλάρχαιος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἔγινεν εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κράζουσιν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιοι ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνικὴ, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν, ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρέωγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρῦνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εις τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

“Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεὶς ὅτι θ’ ἀφήσουν τὰς στέγας των ν’ ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνες των, πού ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπαῖδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπαῖδες ἰδιοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα πού στεφανώνουν μερικὰς θύρας, οἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλαι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποῖας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλᾶνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδυ - βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους πού φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδα, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἵπποταὶ πού ἐπεβιβάσθησαν ἕνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὄγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους.”

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἶθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἢ περίφημος Ἴόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἢ Κέρκυρα.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἢ ὁποῖα ἀπολήγει εἰς τὰ ψολαῖα βενετικὰ τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δεῖξη ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδα των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θέα ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἢ θέα ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἄλλ’ ἢ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτήριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, πού τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου

Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖον του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπιγκτὴς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὕψωσεν ἓνα εἰς τὸν περίφημον ναύαρχον Σούλεμπουργ, « ζῶντος αὐτοῦ », διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνου, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑψοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναύσκος ὀλόκληρος, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μέτλανδ, τοῦ Ἄγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴονιον σύστημα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τῆς Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θεάν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρῦτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησίᾳ τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδίκον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισσέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ἔλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκατέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον πού παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ἡ ἑπιτομή τῶν μνημείων
27706/67

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, πού τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῶ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη στολισμένη με βυζαντινούς σταυρούς πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐτὴν σώζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔφαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιόπολεως, μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μετὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἔμ. Θεοτόκης.*

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὠραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἕνα « Χριστὸν πάσχοντα », τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, πού ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσο ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πίναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, πού με ἐβύθισε εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὤκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐκκληφθῆ ὡς ἑνὸς πελώριος ὄφιν γλιστρῶν μέσα εἰς

τὴν πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἐνας λευκὸς ὄγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἢ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπέισα, διὰ τὴν εὐρυνομήν τὸ ὄροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμη ἐλαίων. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἐσπερινοῦ.

Ἄριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἢ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῆς κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μίαν ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ἄλλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ αἱ μυρωμέναί πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρας φύσεως, ὅλα συνηθοροῖσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς διὰ τὴν δεῖξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους τῆς ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μίαν βαρεῖαν μεσαιωνίζουσα θύρα κυλιέται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄρα γε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μίαν θεῖαν ἐμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασιλίσσαν, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγείται ὅτι ἕνας Ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὄρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερχομένη εἰς τὸ Γαστούρι, ἕνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἕνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Κοὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμ-

πνευσιν, πρέπει να δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λα-
τρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν
να τὸν διαπερᾶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος
ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου
γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς
ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας
των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρι-
σμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην, καὶ ὅταν
ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Ἁγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι
κάποτε ἓνας ἀνθρώπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα,
εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενε ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγιστον, οὔτε ἑπαυλὶς ἀπλή τὸ «Ἀχιλλεῖον». Εἶναι
μία ὑψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν,
ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλ-
λωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως,
δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος
εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν
Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν
ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

« Ἑλληνικὴ Δημιουργία » τεύχος 111

Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῆ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἠλιχοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὠδῆ,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἀπὸ ἓνα ψῆλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχὴ τους,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι τῆς καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή τῆς.

Καί με νεραϊδοπήρε ἡ χάρι ἡ θρυλική
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χώματά της·
προτοῦ νὰ με φιλήσῃ ἡ Μοῦσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχαίδειπεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν ἀπ' ἔμπρός μου· ὁμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τόπε ποθητέ,
τοῦ Φώσκολου ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

« Περᾶσματα καὶ Χαιρετισμοὶ »

Κωστῆς Παλαμᾶς

10-11-62

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'.

Ὁρες ὥρες κάθουμαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸ
καὶ ζῶ δίχως τὴ Λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου μὲ μα-
ραζώνει σὰ μιὰ γλυκεῖα ἀρρώστεια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλο-
βαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξι. Ἡ θάλασσα... θάλασσα...
Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ μὲ πολλὰ « σ »,
τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζουμαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύ-
ματά της τὰ καλοκαιρινά, πού ξεσέρνουνται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ
ἄμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξι. Κι ἡ λέξι
εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλῃς τ' αὐτί σου στὸ ἀνοιγμά του,
ἀκοῦς τὶς φωνές τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα
στοὺς γύρους του, νὰ ῥχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιλᾷ ἡ ψυχὴ
τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐ-
ρανοῦ, πού κατεβαίνει ἕνα γῦρο ὀλοῦθε κι ἀκκουμπᾷ στέρεα κι ἀκί-
νητα πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖο ἕνα σπῖνο πού
ἀσφυχτιοῦσε κάτω ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ κα-
θηγητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο λίγο τὸν ἀέρα μὲ μιὰν ἀεραντλία.
Ἔτσι νοιώθω καὶ γὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτω τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν
βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύη, νὰ

λουφάζη, και νά χυμάη κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὄλα τὰ χρώματα. 'Ο ἀγέρας αὐτοῦ κάτω, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεῦσί του και τὴ μυρωδιά του.

Ἔχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησί τους μοῦ ρίχνει ἀστραψιές, ρόδινο και χρυσὸ φῶς μέσα στὴν ψυχή. 'Ο ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερὰ ἀτλαζένιες ρόμπτες μὲ τριανταφυλλιές οὔρες. Φεύγει περπατῶντας πὰ' στὰ κύματα μὲ χρυσᾶ πασοῦμια.

'Ο οὐρανὸς βρέχει κυκλάμια. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνὲς τοῦφες πάνω στὶς κορφὲς τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα ἶστο ῥηχὸ πάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα - ἕνα, γεμᾶτα ὑποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπακερίτσες πού τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους και τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμὲς τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινὴ πρασινάδα και τὸ βρῦο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουνε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ βιαστικὰ μὲ τὰ δύο τους πειρουνάκια, ἅ μὲ τό 'να, ἅ μὲ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη φύγη, ὄλα μαζωμένα στὶς τρῦπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὀμορφιά τους και θαμμαζοῦνε τὸν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντειος βαθιά, ὡς κάτω μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νὰ 'ναι τὰ θεμέλια τους. Ἐνας μαραγκὸς βαραίει μὲ τὴ ματσόλα μιὰ χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστὸ μαδέρι. 'Ο ἀχὸς πέφτει σὰ βιτσιὰ στὰ νερά. 'Ο ταρσανᾶς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι και βρασμένο κατράμι.

Ἐνα δίχτυ εἶναι ῥιγμένο στὰ ρηχὰ, κι οἱ φελλοὶ του στέκουνται ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφὲς τῆς Ἀνατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβῶντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ' τὴ θάλασσα.

Β'.

Ὁ ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στὶς βίλλες ἀνάβουν σὰν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γύρο τριγύρο μιὰν οὐγία ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

Ἔχω τόσα ἠλιοβασιλέμματα Λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς Λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησί της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο περπατᾷ πάνου στὰ νερὰ μὲ χρυσᾶ πασουμάκια.

« Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ »

Στρατῆς Μυριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένης ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ' αἰώνων Ἑλληνισμόν.

Τὸ πετροχελιδόνον, ποῦ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προναοῦ ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροβολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾷ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδόνον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοί της καὶ χρυσόβουλλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριά εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, πού ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἐπὶ ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ της.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ αἰετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι πού ἐφύτρωσε κατόπι, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοττα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἄρματωλός, καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὅμως πού φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφῶνης τὸν μῦθον.

« Παλαιὰ Ἀθήναι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

12. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΗΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιालοῦ ξανθὴ κάθετα κόρη
 κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντήλι,
 μαντήλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι*.
 Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά της ὅλα,
 κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
 τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
 κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
 τὸ χάραγμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
 καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
 ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
 τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
 χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὀρμάνια*,
 κεντάει τὲς λαγκαδιές μὲ πράσινο μετᾶσι.
 Στους ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
 καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ὄμορφο κεντίδι
 φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γροικᾶς τραγούδια,
 βελάσματα βραχνὰ καὶ ἠχοὺς ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
 μὲ καλαμιές χρυσές. Ἐνας ψαρᾶς στὴν ἄκρη
 πεζόβολον * κρατεῖ καὶ δόλωμα ἐτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν με σμαραγδένιο νῆμα
 ὀλόγυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
 ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
 με δάφνες, με μυρτιές καὶ με δασιὰ πλατάνια,
 με ἀηδόνια, με φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
 τὸν φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τὸν μύρο, τῆς μυρτιάς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαινεῖς,
 πῶς τὸν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πῶς νοιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριάς μουρμούρι.
 Στὴν ἀκροποταμιὰν ἀλάφι ζωγραφίζει
 πού σκύφτει τὰ νερὰ νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
 καὶ ξάφνου σαΐτια στὴν πλάτη τὸ λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει με πόνου τὴν πληγὴ του,
 πάσχει ν' ἀπαλλαχθῆ, δὲν δύνεται τὸ μαῦρο,
 κι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γῦρα
 βοήθεια λὲς ζητάει.

Ἐόλουρα ἀπὸ τὸν κάμπο
 πλήθος μικρὰ χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
 με ὀλόχρυσά σπαρτά, με θημωνιές, με ἄλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ με κίτρινα σταφύλια,
 κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελλοῦδια
 πού μπαίνουν με πλεχτὰ καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικὸ σ' ἓνα χωριὸ πλουμίζει
 με νύφην, με γαμπρό, με φλάμπουρα*, με ψίκι*.
 Δράκους ἀλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεράιδες,
 κεντάει κι ἓναν γιαλὸ με ζαφειρένια πλάτια·
 στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριά τῆς
 ὀλόφαντη ἱστορεῖ ἀπὸ ἔμορφιὰν καὶ νιότη
 καὶ πλοῦτον καὶ ἀρχοντιά, καὶ στὰ λευκὰ τῆς χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντήλι,
 μαντήλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι.
 Ἀνάρια τὸ κεντάει κι ὄλο τοῦ λέει τραγοῦδια.

« Τραγοῦδια τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης »

Κώστας Κρυστάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μέσ' στοῦ βουνό τὸ πέρα,
 πού πότε - πότε ἀνάβεται καὶ πότε - πότε σβηέται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιά καὶ μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
 σὲ γούπατο, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γροικιέται
 μέσ' στὴ μαυρίλα τὴν πυκνή. Κι' ἀπὸ τὲς στάνες γῦρα
 οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριά ἀπὸ κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλη φωτιά, στρώνονται ἀράδα ἀράδα,
 καὶ μέσ' στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιά τοῦ κέδρου
 καθένας λέει τὰ λόγια του.

- Κι' ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καὶ μολογάει πὼς ἀγαπάει ἀπὸ καιρὸ μιὰ κόρη...
- * Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογάει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτᾶτα,
 γι' ἀρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καὶ παίρνει ἕνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
- * Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνη τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλατόνι.
- * Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
- * Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνάει στὰ κόθρα μέσα.
- * Ἄλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καὶ κλώθει τ' ἀρνοπόκι.
- * Ἄλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
- * Ἄλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
- * Ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκα
 καὶ ψένει ἀπὸ ἡμερόδεντρο βαλάνι καὶ μοιράζει.
- * Ἄλλος θυμάται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ « λάγιο ἀρνὶ » μαθαίνει.
- * Ἄλλος τὸν ὄμορφο βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
 θυμάται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦλεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογάει καὶ οἱ γῦρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ἕνας ἀπ' ὅλους πιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 ποὺ γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωὴ, κι ὅλο τοὺς ὀρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρων,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

« Ἀπαντα »

Κώστας Κρυστάλλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Ὄταν ἀνθίζ' ἡ ἀγράμπελη κι ἀπλώνη τὰ κλαδιά της
 στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδενδρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
 στὰ ρέμματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
 κι ἀγέραν, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάσι πέρα ὡς πέρα
 γιομίζη ἀπὸ μοσχοβολιά μὲ τὸν ἀνασασμὸ της,
 πυκνὸ πυκνὸ κι ὀλόμαυρο μελισσολόι πετιέται
 μεσ' ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά, μεσ' ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους,
 καὶ τ' ἄνθη της βοσκολογᾶ καὶ παίρνει τὸν ἀχνὸ τους,
 καὶ διαλαλαίει μ' ἕνα βοητὸ τὸν ἀναγαλλισμὸ του.

Ἔτσι οἱ κοπέλλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπίτια
 κι εἰς κάμπους κι εἰς βουνὰ σκορποῦν, κι ὅπ' εἶναι ἀμπέλια τρέχουν
 μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
 καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζη ὁ τρύγος.

Ἀναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ' ἀμπέλια,
 λές κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὀρθή, λές κι ἀπὸ κάθε βάτον
 ὅπου στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.
 Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτειά κι οἱ ρᾶγες μεστωμένες,
 μαῦρες καὶ κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
 στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἡλίου ὅπ' ἀνατέλλει,
 σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρά κλωνιά μαργαριτάρια.

Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκείνες,
 κι οἱ περγολιές ξαπλώνονται στὰ διάπλατα κρεβάτια
 καὶ στὴν πυκνὴ τους χλωρασιά καὶ στὸν βαθύ τους ἴσκιο

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιά δροσίζουν, ἀνασαιίνουν,
τὴν ἀργατιά πού ὀλημερίς ὄλο τρυγάει κι ἀπλώνει,
τὴν ἀργατιά πού λαχταρᾷ πότε νὰ πέση ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἰσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψη ὁ κάμπος.

Νάτος ὁ ἥλιος πού ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψη
νάτα πού ἰσκιῶσαν τὰ ριζὰ καὶ δροσερεύει ὁ κάμπος.
Ὁ ἥλιος ἔχάθη ὀλότελα καὶ τὰ βουνὰ σουρπῶσαν
θόλωσαν τ' ἀνοιχτὰ νερά κι ἀπάνου βγῆκαν τ' ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαιίν' ἡ ἐργατιά κι ἀπαρατάει τὸ ἔργο,
κι ἐκεῖ πού κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθο πλέκουνε, δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνό τους φωτᾷε θαμπὸ λυχνάρι.
Ἔστερα εἰς κάθε μιὰ φυτειά, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιὲς μέσ' στ' ἀπλωτὸ σκοτάδι.
Ὀλόυρα ὀλόυρ' ἀπ' τὲς φωτιὲς σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλλες·
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ' ὄλους ἕνας
τοὺς συνοδεύει τὸ χορὸ μ' ἕνα ἀπαλὸ τραγούδι
καὶ μ' ἕνα λάλημα γλυκὸ γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του.
Ὡσπου τ' ἀστέρια τοῦρανοῦ τὸ μεσονύχτι δείχνουν,
καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορπᾶν οἱ δουλευτάδες.
Στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ πού σβῆνονται οἱ φωτιὲς ἔρμες ἀνάρια ἀνάρια,
τὸ νυχτοπούλι τ' ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ὥσπου νὰ σκάση ὁ αὐγερινός, πού θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰ μποῦν, στὸν ζηλεμένο τρύγο.

« Ἀπαντα »

Κώστας Κουστάλλης

15. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἀπὸ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὀδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστή μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίησι, καθὼς
ἀντικρύζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξη τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του

πάνου σὲ κείνο τὸ κατατόπι, γιατί δὲ μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογισθῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τὴ Δωδώνη. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἔρημίά της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθό της, τὴ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχειμέρη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστησι λιγοστή καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὀλόγυρα τὰ βουνὰ καὶ νὰ ἴναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριά συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὠδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνη στὸν ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἕλλοι ἢ Σελοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πρᾶμμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πὼς ἀπὸ κείνη τὴν περικλειστή χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνὰ, ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο, ποὺ γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιὲς τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρῦθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κερανοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμι ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τίς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μῦθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἄνθρωποι ἀρχαιότατοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴ τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίησι. Καὶ πλαγιαζάνε χάμου τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οί παπαδες του Δία, οί υποφῆτες, κι οί γυναίκες, οί ιέρειες, που υπηρέτησαν ἀργότερα στο μαντείο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης και που τὶς εἶπαν « πέλειες » ἢ « πελειάδες » (κι ὁ λόγος τοῦτος « ἀγριοπερίστερα » θέλει νὰ πῆ), οί γυναίκες οί γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερη βελανιδιά τῆ μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων και τῶν κλάδων τῆς ἱερώτατης ἐκείνης « φηγοῦ » ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο που ἔκανε τὸ στεριωμένο στῆ ρίζα της χάλκινο λεβέτι*, καθὼς τὸ χτυποῦσε ἢ μάλιστα, που εἶχαν προσφέρει στο Δία τὸ Δωδωναῖο οί Κερκυραῖοι, και με ἄλλους τρόπους παρόμοιους, ἔπαιρναν οί πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψι, χρόνια και χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Και δὲ ρωτοῦσαν μόνον πολίτες και χῶρες και λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τῆ βούλῃσι τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν κι ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα, που ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια μας, δὲ μπορούσε νὰ μὴ συλλογισθοῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς ἴδιες ἔγνοιες και τοὺς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας ρωτᾶει γιὰ τὴ δουλειά, που ἔχει στο νοῦ του νὰ κάμη, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος, ἀν θὰ ἴναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στο σπίτι του ἢ νὰ τὸ δώσῃ με νοῖκι. Ἄπάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸν Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πὼς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἐκατόμπυλες ξεκίνησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἕνα ἀπάγγιασε* στῆ λιβυκὴ ἐρημιά, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Και τὸ δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στῆ δωδωναία κοιλάδα και στάθηκε πάνω στο ψηλὸ « ἡμερόδεντρο » και πρόσταξε τοὺς χωριάτες με φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἱδρῦσουν « χρηστήριο » και νὰ τιμήσουν τὸ Δία. Ἄμμωνας Δίας στῆ Λιβύη. Δίας Νάιος στῆ Δωδώνη. Ἡ λέξι θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ που καρπίζει τῆ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στο Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἡ γυναίκα, ἡ γῆ που καρπίζεται. Κι ἔγινε ἕνα ἡ Διώνη με τὴν Ἀφροδίτη τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Και πλάι στοὺς ὑποφῆτες ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οί « πελειάδες ».

Μοῦ ἀρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος, καὶ συγκινημένος πολὺ, τῇ δωδωναίᾳ κοιλάδα. Νοιώθω μιὰ δύναμι μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρώτες. Ἐκεῖ, στὴ μοναξιά τὴν περικλεισθεῖ, καθὼς ἢ φαρέτρα τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἢ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸν μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἦχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγούδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερά ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης — ἡ δύναμι ποὺ ὑπάρχει στὴ φύσι νὰ μιλήῃ καὶ νὰ χρησιμοδοτῆ καὶ νὰ ξεσκεπάσῃ τὰ μυστικὰ τῆς! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατάμαυρα φρύδια! Κι ὀλόγυρα ὁ λαός, ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα καὶ κεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάζῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρυο τρόμου καὶ ν' ἀπορῆ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ πάντα!

Μακάρισι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πᾶσα στιγμή σ' ἕνα κόσμον καινούργιο! Νὰ ἔναι χλωρὴ ἢ καρδιά τους κ' ἢ ψυχὴ τους χλωρῆ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

« Νέξ Ἐστία », τ. 50, 1951, σ. 1418 - 1419

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

3/3/12

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στὸ Ὄρος. Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιᾶς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γῦρο τοῦ Ὄρους, γιὰ νὰ φθάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιασθοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπότομες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ὠραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τὸν κόσμο.

Μόνον ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυκτερινὸ ταξίδι νοιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος, κοιτάζει, μὲς ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλγαγος, ἐνῶ σαλεύει ἐπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἔτσι, ὁ ξένος ἔγινεν ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς τοῦ ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοῖκὸς πράκτωρ, ὁ τελῶνης, ὁ καφετζῆς — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τέλειωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὄρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σὲ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλλες, οἱ τραχιεῖς γενειάδες, τὸ κυλινδρικό καλυμμαῦχι, τὸ χοντρὸ ρᾶσο, ἡ βαρεῖα ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀγιορείτη ποὺ στήνουν ἐμπρὸς σου, σὲ εἰδοποιοῦν πὼς πάτησες βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μπήκες στὸ παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης, ποὺ συναντοῦμε μόνις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὄρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ Ἄθω. Περνοῦμε μὲς ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἐλλάδα θὰ πῆ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σχοίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριάς, αὐτὲς οἱ κηλίδες σὲ μιὰ πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς

δίνουν κατ' ἔξοχὴν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφικτὰ στὴ γαλάζια καὶ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζί καὶ τὸ γραφικὸ, ποὺ θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ Ὄρος! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκή, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δένδρα καὶ σκέπασαν τὸν Ὄρω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποὺ βυθίζει τὸ Ὄρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἑλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπει νὰ χάνονται ἑξάφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σχοῖνος — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πὼς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὴν Καρυεῖ, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖες, ἀχνοὺς ὄγκους νὰ ξεδιπλώνονται γῦρο στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ Ὄρω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράσει καὶ θὰ βαρεθῆ νὰ ζῆ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας!

« Ἄγιον Ὄρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

6-2-62

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφὴ τοῦ Ὄρω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γῦρο μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ὄρω τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάzzουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὴν δασωμένην βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμαραγδο. Μακρία — ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἴμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύουμε για τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενά πεδιάδα. Δένδρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλεύσουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολλῶνες ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἄερα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὀρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὄξυά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὄδοιπόρο. Τὸ κτήριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα πού πέρασεν ἀπὸ κεῖ ἔβρεξε τὴ γλῶσσά του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς πού τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουρασθῆ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πῶς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια, — φορτώνεται πάλι τὶς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκκου του μὲ τὰ ψώνια καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζη καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετῶντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελλιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες, φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸν γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησία τοῦ κελλιοῦ, πού ὑψώνει τὸ ἔλαφρό τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελλιά δὲν εἶναι ποτέ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δὲν ἔννοεϊ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελλιὰ χαροπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζουσι ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ Ὄρους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστηράκια καὶ οἱ « κελλιῶτες » ξεχωρίζουσι ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χονδρὸ τους ρᾶσο καὶ τὸ τραχὺ ἀγροτικό τους ὕφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελλιὰ ποὺ ἀσπρίζουσι καὶ κοκκινίζουν εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπεισόδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφάνισῃ μπροστὰ μας τὸ κεχριμπάρι τοῦ κανένας κότσυφας ποὺ χάνεται στὴ ρεμματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουσι στὸν ἀέρα μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἶδαμε ἔξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρώσος ἀσκητής, μὲ τὶς παντοῦφλές του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινὶ του γιὰ ζώνη στὸ σταχτὶ τριμμένο ρᾶσό του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτησε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπὴς σὰν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ Τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια τῆς ἐπέπασσαν, κι αὐτὸς πῆγαινε σὲ μακρινὴ σκῆπη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγῃ. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἓνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χύμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

Ἡ πορεία εἶναι στὸ τέλος τῆς. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιὲς λάμπει ἢ θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἤρεμο φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της, καὶ στὴν ἄκρῃ τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριὰ — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἄγιον Ὄρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητὴς περιγράφοντας τὴ διάβασι τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ πάῃ στὰς Ἀθήνας νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἐλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα πού εἶναι
 τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κ' εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη
 βασιλίσσά τῆς, κ' ἡ Ἔδεσσα μάννα τῆς, βρυσομάννα,
 κ' εἶναι τοῦ Σλάβου τῶνειρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρρα.
 Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται
 στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ πού πάντα
 ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρρι* καὶ Βιστρίτσα*
 δὲ στέκουν, ὄλο ξεχειλοῦν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν,
 καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου,
 γιὰτὶ νεροσυρμὸς λαῶν κι ἐθνῶν καταποτῆρες
 κυλᾶνε πάντα ἀπάνου τῆς καὶ τήνε πλημμυρίζουν,
 πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούργιες φάρες*,
 καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἀργὰ διαβαίνουν,
 ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν,
 σὰ νὰ ζητᾶν ὄλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά τῆς
 τὸ γιγαντένιο τᾶγαλμα, χρυσοπελεκημένο,
 πού κάποτε στυλώνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια
 στὸ Στατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφή του ἀπάνου
 καὶ πολεμᾶνε τᾶγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν,
 καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κ' ἡ χώρα κ' ἡ ἴδια στέκει
 σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασία χτυπῶντας.
 Κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα
 καὶ διαβατάρρα ἀπὸ παντοῦ σπιτώθηκ' ἐδῶ, καὶ ἦρθε,
 κ' ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνα* πάντα,
 κ' ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς,* ἔγινε ψαροπούλι
 κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, τρίτος »

Κωστής Παλαμᾶς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μικρὲς ἀφρισμένες νεροσυρμὲς ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέμματά μου μέσα, τοῦ Ἑβρου γυιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά του τοῦτο. Ἕνας ποιητῆς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὀρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μὲ ὠνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρύτην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ Ὀρέστης, ὁ γιοῦς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὴν Ἐρινύς, λούσθηκε : ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροὲς τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιατρεία καὶ ἐξάγνισι, πού γιὰ θύμησί της ἔκτισε τὴν Ὀρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἦ βοτάνη, πού οἱ Θραῖκες, κουρεῦντάς την τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δειπνα γιὰ νὰ ζαλισθοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὄνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνὰ τοῦ Φιλίππου πόλι. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν Ὀρεστιάδα. Ἄλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλὰ νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πολυάνθρωποι Θραῖκες μείναν ὁ λαός, πού δὲν ξεκόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεκτὴ φυλὴ, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἢ Ἑλληνικὴ φυλὴ, πού ἡμέρευσε τοὺς Θραῖκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετᾶδωκε ἦθη κι ἔθιμα καὶ γλῶσσα Ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα τούτη τῶν Θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακὸς καὶ τραχεῖες.

Οί ίτιές με τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες και ίσκιερές πυκνώνουν τις ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριᾶς τσουχτερός χυμὴξῃ ἢ ἡ νοτιὰ φυσήξῃ, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φθάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τὸ ἀσκή, κρασί μαῦρο γιομᾶτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ίτιές τις χαμοκλαδοῦσες στήνουν ξωτικό χορό. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σείστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἄργὸ - ἄργὸ νὰ σύρω
στὴ φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νᾶμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μὲ χέρι δὸς νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τῆ Θρακιώτικη ὠσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιές καὶ χορεύουν στὴ θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴν ἔκτασι οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾶ. Οἱ ληνοὶ πηγαινοέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. Ὁ μοῦστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθῆς καὶ παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ κανδηλιοῦ τ' ἄχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι κι ὁ Διόνυσος τοὺς οἰστρη-

λατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγητρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδῶντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Στους τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μῆς ζάλης χορευτικῆς. Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ρίξιμό του στους ληνοὺς, τὸ μάζεμμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσοῦπρων στὶς τῆνες.

Ὅλ' αὐτὰ σὰν ζωφόρες * Φειδιακὲς ξετυλίγονται μέσα στους κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, πού τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — πού ὅλο χύνονται νὰ φουσκώνουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνῶντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδος, τὴ Μακρογέφυρα — ξωτικὸ παμπάλαιο πολύτοξο γιοφύρι — πού μὲ καβαλλικεὺι στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορος τὴν ὦρια τὴ γυναῖκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, πού τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνὰ χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδῶντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιτος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντῆς » καὶ ὁ « ὕδροδοτῆς », πού ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπεραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος πολύζωος καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾷ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἕξ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς Ἑλληνικῆς ».

20. Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

‘Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κῦμα πού τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμη ναυτικὸ.

— Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ’ ἄτιμο στοιχειό ! Δὲν ἔχει πίστι, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρευσέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾷς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργα γρήγορα θὰ σοῦ σκάψη τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξη πετσὶ καὶ κόκκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἀνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος ὄλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνον αὐτός, ἀλλὰ κ’ οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸν ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν :

— Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τοὺς ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησὶ ὀλάκερο μποροῦσαν ν’ ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔρριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νὰ κτίση μεγαλύτερο καράβι· ποιὸς νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Καὶ γώ, πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τοὺς καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τοὺς, δὲ μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχὲς καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριᾶς τὰ στεριολίθαρα*.

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε καὶ μένα ἐκεῖ. Ἄπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτό μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτὶ ἀπὸ λουμί· μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἓνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου πού τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔρριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοκτύπι. Ἄν θέλης, ἤμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. ‘Ο ταρσανᾶς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἄι-Νικόλα. Τὸ ἔρριξα στὴ θάλασσα

καί τ' ἀκολούθησα κολυμπῶντας ὡς τὴν ἐμπατή τοῦ λιμανιοῦ, πού τὸ πῆρε τὸ ρέμμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινα πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μοῦ ἔλειπαν.

— Μωρὲ γειά σου, καί σὺ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰν δέλφινας.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικὰ τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία — πῆγαινα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι — τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν εὔρισκα μέσα νὰ συμφωνῆ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα, πού εἶχα γυρὸ μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἠλιοκαμμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγῆματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ κτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερὲς μὲ τὰ τραγούδια τους :

Ἵμορφος πού ἔναι ὁ γεμιτζῆς, ὅταν βραχῆ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλῃ τ' ἄσπρα ροῦχά του καὶ στὸ τημῶνι κάτση.✓

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πὼς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, πού παρακινοῦσε τοὺς ἄνδρες στὴ θαλασσινὴ ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζῆς* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμμένος στὸ τημῶνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλλήκαρος σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰν ζαφειρένια πλάκα στρωτῆ, βουβὴ καὶ πάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ της. Τὴν ἔβλεπα, ὠργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη μὲ ἄφρους τ' ἀκρογιάλι, νὰ καβαλλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλῶνῃ τὶς σπηλιές, νὰ βροντᾷ καὶ νὰ ἠχάη, λὲς καὶ ζητοῦσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιὰ τῆς Γῆς, γιὰ νὰ σβῆσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί της, νὰ τὴ θυμῶσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ κυνηγήσῃ, νὰ νοιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἄλυσσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκῶνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζῃ στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνὲς τῶν ναυτῶν, πού γύριζαν τὸν ἀργάτη* καὶ τὰ κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, ἢ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω μου. Τὰ στακτόμαυρα πανιά, τὰ ὀλοφούσκωτα σχοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, πού ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλοῦτη, χαρές. Καὶ νυκτόημερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο

νά μήν ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα, πού ἐρχόταν πικρὸ χαμπέρι* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγμὸς πλάκωνε τὶς ψυχὲς ὄλων καὶ χυνόταν βουβή ἢ θλίφι ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὄρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναικὲς μαυροφόρες, ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε, πού δὲν ἦμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καὶ σύγκρο μαζί...]

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἔλειπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσευε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖός μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κ' ἦ μάννα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

— Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἴχης φαί καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουνα πάντα τὸ θεῖό μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σὲ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτὲς του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πέρα μὲ τὸν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονία του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δουλειά του. Μὰ ὁ μαγνήτης, πού ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλειά ὄση θές.

Ἀληθινὰ ρίχθηκα στὴ δουλειά μὲ τὰ μοῦτρα. Ἔκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἢ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγὼ. Μπορεῖ ὁ θεῖός μου νὰ ἤθελε νὰ παιδευθῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλῦσι τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σχοιनिῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα - ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγὼ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφθανε πὼς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωσι* κι ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σχίζεται καὶ νὰ πισωδρομῇ ὑποτακτικὴ μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στεριανοὺς μὲ θλίψε τοὺς ἔβλεπα.

— Ψέ!... ἔλεγα μὲ περιφρόνησι. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

« Λόγια τῆς Πλῶρης »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος εἶναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος εἶναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδὴ τὸ ἀπεξηραμμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδὴ θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί, ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόννο. Σκουμπρί, κολιός, το-ρίκι, παλαμίδα, τοννίνα, τόννος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρό-ψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμώτατα. Μᾶς ἐπισκέ-πτονται κάθε ἄνοιξι, σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

* * *

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορτα-στικὸ... Παλαμίδα! Τὸ λὲς καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾷς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαρύνεσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἄφθονο. Καὶ λέπει οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατ' εὐθείαν γιὰ τὴ σχά-ρα... Σχίζεις τὴν κοιλιά της, πετᾷς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα... βουλιάζεις μαζί μὲ τὸ πηροῦνι σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρο-γυαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὐφ! εἶναι ψάρι βαρὺ. Καὶ μυ-ρίζει ἄσχημα »! Μυρίζει; Χμ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ξέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει; Γιατὶ εἶναι μπόλικη καὶ φθνή. Γιὰ ἃς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρου-διά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτικὴ.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο ποὺ μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἐνας στρατός, ποὺ ταξιδεῖει χοροπηδῶντας καί... τρώγον-τας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα ποὺ διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ πα-

λαμίδα. Πλέει και καταβροχθίζει ό,τι βρή στο δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, όσο βρίσκει φαί, δέν τσιμπάει στ' άγκίστρι. Κι οί ψαράδες σκάζουν! Νά τις βλέπης νά πηδούν μπροστά σου και νά μη τσιμπούν! Δέν θά πιάσουν τά κρύα; λέει ό ψαράς. Θά σκορπίση ό γαῦρος, θά χαθή τó « φιλό » και τότε τά λέμε. Ποῦ θά μού πᾶς ; Θά κτυπήσης και στη συρτή τή δική μου.

Αὐτά, έννοείται, τά λένε οί έρασιτέχνης. Γιατί οί συστηματικοί ψαράδες μεταχειρίζονται άλλα συστήματα. Μέθοδο έπιθετική. Μόλις άντικρύσουν τó κοπάδι, τó ζώνουν με τά δίχτυα. Φυσικά οί παλαμίδες έχουν μάτια, και τις περισσότερες φορές γλιστράνε. Φεύγουν έγκαίρως μακριά κι άντε κυνήγα τες! "Όταν όμως τις μπλοκάρουν μέσα σε μέρος στενό, δέν τούς ξεφεύγει ούτε μιá.

Ώραϊό, θεαματικό πολύ, είναι αυτό τó κυνήγι. Τó καΐκι, με τή μηχανή και με τά δίχτυα, όργώνει τή θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ!... "Ένας ψαράς είναι άνεβασμένος στο κατάρτι. "Όρθιος εκεί ψηλά, έπισκοπεί τó πέλαγος, ένῶ ή πλώρη σχίζει τά νερά!... Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τó μάτι πέρα, τó μάτι γῦρο, παντοῦ. Και νά οί παλαμίδες! Παίζουν επάνω στον άφρό! Οί μαῦρες ράχες τους φαίνονται και χάνονται. Παίζουν και κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τά μικρόψαρα. Άπό ψηλά οί γλάροι τού κρατάνε συνοδεία. Τις άκολουθοῦν βήμα προς βήμα, ξεσηκωμένοι κι αυτοί για τó ψητό... Κλώθουν, σβουρίζουν στον άέρα και σέρνονται πέρα, σαν ένα μάτσο άσπρα χαρτιά που τά σήκωσε και τά πήρε ό άνεμος. Άλλοίμονο στα πτωχά μικρόψαρα! "Αν γλυτώσουν άπό τó στόμα τής παλαμίδας, θά πέσουν στη μύτη τού γλάρου. Άπό τή Σκύλλα στη Χάρυβδη.

Ώς τόσο τó καΐκι προχωρεί στο κοπάδι και τó ζώνει με τά δίχτυα. Και τότε νά δῆς τί γίνεται στ' άνέβασμα! Τó δίχτυ πάει νά σπάση άπό τó βάρος, κ' ή πλώρη σε λιγάκι γεμίζει άπό άστραπτερά ψάρια που κτυπάνε στο κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τά πλευρά και κοκκινίζουνε τά σπάραχνα. Λένε πώς ή παλαμίδα έχει τó πιό κόκκινο σπάραχνο τού κόσμου. "Ίσως, αλλά έσεις νά μη βασίζεσθε άπόλυτα σ' αυτήν τήν κοκκινάδα και νά μη τή θεωρήτε άψευδες σημείον τής φρεσκάδας τού ψαριού. Γιατί υπάρχει και κόκκινη... βαφή και τó σπάραχνο βάφεται πολύ εύκολα. Λένε έπίσης ότι ή παλαμίδα άντέχει στο δυναμίτη. Πλέει έχουσα κλειστά τ' αυτιά, και τά άέρια τής εκρήξεως δέν τήν πειράζουν.

Οἱ παλαμίδες πιάνονται καὶ σὲ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τὸ μάτι τοῦ δίχτυοῦ νὰ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωρᾷ κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι ψηλότερο, ἢ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ τῆς καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου!... Πιὸ πεισματάρικο ψάρι δὲν γίνεται.

*
* *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ. Ὁ κολιὸς τῆς θάλασσας δὲν μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιὰτὶ οἱ κολιοὶ στῆ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἕνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψι ὅλοι ». Καὶ ἔπειτα γιὰτὶ δὲν περιμένουν τὸν Αὐγουστο, γιὰ νὰ ἴναι « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἄνοιξι κι ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρὸ. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιὰτὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευθῆ ἡ τράτα. Ὅταν μιλάμε γιὰ ψάρεμμα κολιοῦ, μιλάμε γιὰ ψάρεμμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶ, γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεσι. Μιὰ σκούπα ποὺ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχρη. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρί - γρί. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποὺ ζώνει ὠρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύσῃς εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτῆ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιὰτὶ, συρτῆ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτῆ ὅμως χρειάζεται ; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀπὸ βραδύς, σοῦ λείει ὁ ἕνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ. Στὴν καθαυτὸ ἐποχὴ του, δηλαδὴ τὸν Αὐγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρῶι - πρῶι, γῦρο ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλιοῦ. Δολώνεις φτερὸ γλάρου καὶ πᾶς γιὰλὸ - γιὰλὸ.

— Γιαλὸ - ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῆ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι, νὰ ἴναι τὰ νερὰ ζεστά. Ζεστά καὶ ἄλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτερὸ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὡς που νὰ πιάσῃς τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιός έχει δίκιο ; Και οί τρεις ! Γιατί ό κολιός πιάνεται μ' όλους αυτούς τούς τρόπους και με κάμποσους άλλους άκόμα.

— Πρωί με θέλετε ; λείι στους ψαρᾶδες. Έδῶ είμαι ! Βράδυ με ζητάτε ; Άπίκου βρίσκομαι ! Μά είναι κρύα τὰ νερά ; Δε πειράζει. Κατεβαίνω ένα - δυό μέτρα πιό βαθιά. Καί... κατεβήτε και σεις.

Με μιὰ λέξι, ό κολιός δε χαλάει κανενός χατήρι. Πιάνεται άκόμα και στη συρτή του άτζαμῆ. Μά τούς πολλούς κολιούς θά τούς πιάση μόνο ό τεχνίτης. Άκόμα περισσότερους θά πιάση βέβαια ή τράτα. Αύτή πέφτει στο κοπάδι, δηλαδή τó κοπάδι πέφτει επάνω της. Άλλά πρέπει νά ποῦμε δυό λόγια περισσότερα για τó κοπάδι αυτό.

Οί κολιοί είναι ψάρια μεταναστευτικά και κοπαδιάρικα. Κάθε άνοιξι μᾶς έρχονται από άγνωστη διεύθυνσι μαζί με τις παλαμίδες και τὰ σαβρίδια. Ό τόπος τῆς προελεύσεώς τους είναι άμφίβολος. Άλλοι λένε τῆ Μαύρη Θάλασσα. Άλλοι μιλοῦν για τὰ παράλια τῆς Συρίας και τῆς Παλαιστίνης. Μιά φορά, τὴν άνοιξι μᾶς επισκέπτονται τακτικά και δίχως άλλο, πάντοτε μέσα στην προθεσμία. Οὔτε μέρες δε λαθεῦουν. Τó καρβάνι τους είναι τó πολυπληθέστερο άπ' όλα. Μυριάδες μυριάδων οί ταξιδιάρει, ένα κοπάδι όλοι ! Μέγα στρατεύμα. Δυστυχῶς τó στρατεύμα αυτό, μέχρις ώρας, ακολουθεί πορεία άγνωστη και ανεξιχνίαστη. Κανείς δέν ξέρει από ποῦ περνάει και ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θά πῆτε, και οί κολιοί που πιάνουμε ; Άπό ποῦ πέφτουν ; Άπό τόν οὔρανό ; Όχι, του κοπαδιοῦ είναι κι αυτοί, αλλά είναι λιποτάκτες. Για πολλούς και διαφόρους λόγους, (ένάντια ρεύματα, αναζήτησι τροφῆς, κυνηγητό από μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν από τó κοπάδι και ξεπέφτουν στα παράλια μας. Κοπαδιαστοί παρουσιάζονται κι αυτοί. Μά τὰ κοπάδια αυτά είναι ως επί τó πλείστον μικρές ομάδες. Με δύναμι λόγου τó πολύ.

Αυτούς λοιπόν τούς συγυρίζουνε οί τράτες και τὰ γρί - γρί, και περισσεύει κι ένας αριθμός για τ' άγριοψαρα και για τις συρτές. Καμμιά φορά όμως ή τράτα πετυχαίνει ολόκληρη... διλοχία ή και... μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ό σάκκος τίγκα και δέν μπορεί νά τραβηχθῆ. Είναι ή τυχερή καλάδα. Ψάρι νά δῆ τó μάτι σου ! Γεμίζει κι άσημολογáει ή άμμουδιά ! Κι ό κόσμος από γῦρο μαζεύεται περιέργως, για ν' άπολαύση

τὸ... φαινόμενο. Καὶ τότε... βρέχει ψάρια. Εἶναι οἱ κολιοὶ ποῦ πετᾶνε οἱ τρατάρηδες μ' ἀπλοχερίᾳ στὴ γαλαρία...

*
* *

Ο ΤΣΙΡΟΣ. Ὁ Ἴανός, ὁ ἀρχαῖος θεὸς ποῦ ἔδωκε τὸ ὄνομά του στὸ μῆνα Ἰανουάριο, εἶχε δυὸ μορφές. Ἄλλες δύο μορφές ἔχει καὶ τὸ σκουμπρί. Ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ, εἶναι τετράπαχο ἢ ἀδύνατο. Κι ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ, πουλιέται ὡς σκουμπρί ἢ ὡς τσίρος. Τὸ ὄνομά του δηλαδὴ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάχος του. Ἄς ἀρχίσουμε ὁμως τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε ἀνοιξι, ἡ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ γειμίζει ἀπὸ χρυσοπράσινοὺς ἱριδισμοὺς. Εἶναι τὰ σκουμπριά, ποῦ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα στὴ Μεσόγειο, γιὰ νὰ παραθερίσουν. Ὅσα πιασθοῦν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη εἶναι ὀλόπαχα. Εἶναι αὐτὰ ποῦ τρῶμε φρέσκα ἢ παστά ἢ καπνιστά. Κατόπιν ἀδυνατίζουν—μὲ τὴ γέννα. Ἀδύνατα σὲ σημεῖο ἀπελπιστικό, σχεδὸν ἀγνώριστα, ξαναπαίρνουν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὰ μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. Ὅσα πίνονται, στὴν περίοδο αὐτῇ, εἶναι γιὰ πέταμμα. Καὶ πραγματικὰ στὴν ἀρχὴ οἱ ψαρᾶδες τὰ πετοῦσαν. Ἐπειτα ὁμως σκεφθῆκανε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τὰ κρατήσανε λοιπὸν καὶ τὰ χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τὰ κάμανε τσίρους.

Ὅποιος ἔχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, ἐπάνω στὴν ἀκμὴ του καὶ στὴ λάμψι του, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μελαγχολήσῃ στὸ θέαμα, στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ τσίρου. Τί κατάντημα! Παραλλήλως ὁμως θὰ θαυμάσῃ καὶ τὸ πρακτικὸ μυαλὸ τῶν ψαράδων, ποῦ καταφέρανε νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ ξερακιανὸ σκουμπρί, ξεραίνοντάς το περισσότερο! Μέσα ὁμως ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία ἀναπηδᾷ καὶ ἓνα ἄλλο νόημα, πρὸ βαθύ: Ὅτι ὑπάρχει πάντοτε περιθώριο γιὰ τοὺς ξεπεσμένους. Ὅτι ὅταν κανεῖς φθᾶση στὸ « μὴ περαιτέρω », ἀρχίζει νὰ παίρνη ἐπάνω του ἀπὸ ἄλλη μεριά. Τὸ ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ὑπουργός, καὶ ὁ σαχλὸς λογογράφος κριτικὸς περιωπῆς ἢ... μορφωτικὸς σύμβουλος.

Τὸ σκουμπρί εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ γονιμώτερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αὐγά. Ἀφθονία καὶ εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάλι περισσεύει πρᾶγμα. Μὴ φαντασθῆτε δὲ ὅτι,

έπειδή είναι άφθονο, δέν είναι νόστιμο. Είναι νοστιμώτερο από πολλά άλλα ψάρια, όμόφυλα και άλλόφυλα. Και είναι ψάρι άβλαβο. Μπορείς να φᾶς όσο θέλεις. Ὑπό έναν ὄρον : Να είναι φρέσκο. Γιατί, όσο άβλαβο είναι φρέσκο, τόσο επικίνδυνο είναι όταν μπαγιατεύση.

Μία από τις πιο περίεργες συνήθειες του σκουμπριού είναι ή παρακολούθησι τῆς ρέγγας. Ὅπου βρῆ ρέγγες, τις παίρνει από πίσω. Τις παρακολουθεῖ κατά πόδας. Για ποῖό λόγο νομίζετε ; Για να ἰδῆ ποῦ θά γεννήσουν, και να πάη κατόπιν — δηλαδή άμέσως — να φάη τ' αυγά... Τό αυγό είναι ή άγαπημένη τροφή του, κυρίως τό αυγό από ρέγγα. Ἡ μισή αυγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται από τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειά κάνει και ή άθερίνα. Ἐς τὴ βλέπετε μικρὴ και άθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αυγά. Αὐτὴ μάλιστα ρημάζει τ' αυγά ὄλων τῶν ψαριῶν άδιακρίτως.

« Ἐδῶ Βυθός »

Θέμος Ποταμιᾶνος

22. Π Ρ Ω Τ Ο Μ Α Γ Ι Α

Τοῦ Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ἡμέρα,
 ποῦ ὠραιότερη φύσι ξυπνάει,
 και τὴν κάνουν λαμπρά και γελάει,
 πρασινάδες, άκτῖνες, νερά.

Ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στοῦ χέρι
 παιδιὰ κι ἄντρες, γυναῖκες και γέροι,
 ἄσπροντύματα, γέλια και κρότοι,
 ὄλοι οἱ δρόμοι γεμάτοι χαρά.
 Ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴ νιότη,
 ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιὰ.

« Ἄπαντα »

Διονύσιος Σολωμός

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κοιίτεται, βογγάει,
μέ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μέ καρδιάς κι ἀγάπης ζέσι
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέσει.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστεια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ξεοδα τρομάζει!

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μέ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε, μήπως ξεοδέψη

πλιὸ παράνω στή θανή του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχή καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει· θά πεθάνη!

Καὶ οἱ πόνοι τοῦ ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρι,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ὡς τόσο
 μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδυ
 μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Τὰ Ποιήματα » (Ἔκδ. Φέξη) σ. 22 - 23

Ἰωάννης Βηλαροῦς

19-1-6

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητον ὄθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη, ἕνα τι κλεισμένο καὶ σφραγισμένο; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάκτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντεύσῃ. Κι ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσο γίνεται διακαέστερος ὁ πόθος του διὰ νὰ ἰδῇ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερός, ἂν μπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὄθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ. Ἦλθε σήμερα ἕνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου; « Ποίος νὰ ἦναι ἐκεῖνος ὁ ξένος; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ; Καὶ τί νὰ θέλῃ; Ἀπὸ τὴν ὑπηρέτριά του ἤμποροῦμεν νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάσῃ ».

Ἄν ὁ περιέργος εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα νὰ ἰδῇ ποιός εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα· καὶ στέκεται μὲ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῇ τί ψωνίζουνε· κι ἂν κάνουνε σύμβασι ἢ ἂν δίνουνε ὅσον τοὺς γυρεύσουνε· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβώτερο ἢ ἀπὸ τὸ φτηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουν ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει... Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περιέργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητῶντας νὰ μάθῃ τίς δουλειές τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τίς ἰδικές του.

Περιφέρεται καὶ ξετάζει τίνος μαγειριὸ καπνίζει καὶ τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φρονεῖ ὁ καθένας. Τί φρονοῦν τὰ παιδιὰ του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του. Ὁ μικροπρεπῆς τοῦτος περίεργος γίνεταί ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτηρὰ του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἔλεινός καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

19-11-61

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀντιπέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιὰ* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὐρίσκη δουλειὰ, καὶ δουλειὰ πού νὰ εὐχαριστῇ τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίσι του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητῶντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθῇ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὶς Ἑγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νὰ δουλεύη· καὶ δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὰς βοήθειαι στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν κι ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχειρήσί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμους οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφελειές του. Καί, σὲ λίγους χρόνους, εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνώσεις ἔπειτα καὶ ἡ ἰκανότητα, πού ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου του, τὸν ἰκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κἀνῃ κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλι μείνῃ στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπονίαν του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελεῖ φτωχικὰ δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενο-

χωρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικήν ὑπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὄλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς » τῆς προκοπῆς του.

Ἐποφέρνηει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τῆ σκληραγωγία καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῆ ἄξιος προγυμναστής τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καὶ καθηγητὴς ἄξιος. Ἄλλὰ τότε τὸν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμε τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴ σχέσιν του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἀν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτα* ἐκείνου.

Ἔτσι τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων φαίνονται προωρισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἰδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοποιία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγήτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

21-11-61

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ: ^{ἐκείνος ὁ ὄρητος} ^{νοήτης οἷ ἐνὶ βουβῶς}

Ἐο δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς γνώσεις του. Ἐο δὲ τοιοῦτος ζῆ ὡς μεγάλος μὲ τὴ φαντασία του, ἔως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε...

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῆ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῖ ἀγάλι ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῆ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει διόλου γνώρισιν.

Ἐοτι δὲ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τᾶν λόγῳ τὸν φέρει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἡμπορεῖ νὰ ἐννοηθῆ. Ἐφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπάνιας νοημοσύνης, μιᾶς σωστο-

τητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος, ὅπου ἀπὸ λίγο ἐννοεῖ πολὺ... Ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον, ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγῶ* διὰ νὰ μπορῆ νὰ ἐξηγῆ τίς περιοδοεῖς τῶν κομητῶν· νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴν Σμύρνα, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσία. Δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι ἔχει γνώσεις ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρος, ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας διὰ κάθε πρᾶγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοσοφίας του ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὅποια καὶ αὐτὴ του ἡ οἴησι πρέπει νὰ σταματήσει. Φιλονικῶντας τότε μὲ ἄλλους καὶ ἀντιπαθῶντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἐνδέχεται νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃn ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμῆ αὐτά, τὰ ὅποια πρεσβεύετε...

—Ἄ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν διάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρό.

—Ἐχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ. Ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν !!

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα !

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λυσκαράτος

22-11-61

5. Ο ἈΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί ; Δυστυχῶς... ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῆ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἀρρώστειες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τὶς περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιαιτρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἠλεκτρισμούς, μασσάζ, ἱατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, συναπισμούς, βεντουῖζες, τιμόλ, μεντόλ !..

Ἄλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα : πῶς νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἄχρειος αὐτὸς οὔτε κἀν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ-καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ

ἀστείζεσαι σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερὸν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνη ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὀλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὕπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῆ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτρεύει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶον συννεφάκι. Συμβουλευέται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρῃ ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλλα ; Τίς προάλλες— διαβολικῆς συνεργείας ἀστείων φίλων — εἶχε πάθει ἀποπληξίαν — ὄχι αὐτός, μπά ! Θεὸς φυλάξοι ! — τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπτης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δὸς του κινίνο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! Ἄλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι... τὴ γλύτωσε φθηνά.

Ἐπληροφόρηθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὄργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχη, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἄλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρώνη τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναῖκά του, τὰ παιδιά του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῆ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ... ὅλους γυρὸ του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατόμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ;...

Κωνσταντῖνος Σκόκος

93-11-61

6. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπίπλον, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἔαν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἔαν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

- Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;
- Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;
- Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἠμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χασκούν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

— Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιά φορὰ μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρετριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενὰ, ὅπως ἡ Φύσις.

— Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις καὶ ναυάγια.

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἔνα εὐσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς της ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἔξωφύλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεατίνη, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του, κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἔθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

— Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στό σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, πού μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἐπιπλὸν εἰς τὴν κουζίναν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χρονογραφήματα »

Παῦλος Νιρβάνας

24-11-61

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Πόλεμος μᾶς ἀφήρησε ἕνα ἔξοχον ποιητὴν, ἕνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἕναν λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφρονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του, καὶ μὲ ὄλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλ-
δη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώνησε διὰ νὰ τὸν ἐν-
θαρρύνῃ :

— Ἐβίβα, Μαβίλη! Ἐβίβα!

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ
στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχῆσῃ,
κατάρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : «Ἐπερίμενα
ὄλας τὰς τιμάς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχό-
μενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου!» Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκρι-
βῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. Ἄλλ' ὅπως
καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν
ποῦ τοῦ ἐπροξενούσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῆ
ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἤρωσ! Ἔλαβε
μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἔθελοντής ἐρυθρο-
χίτων. Ἄλλ' αἱ ἐχθρικοὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῶ
ἐζοῦσε τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζων ὅτι δὲν
θὰ τοῦ ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα, — ἦτο καὶ προχω-
ρημένης ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα
ὁ ἀπρόοπτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος.
Ἀνελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῆ τὴν
ἀγαπημένην του στολὴν καὶ εὐτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νι-
κῶν. Δι' αὐτὸ εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ
εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν
ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θά-
νατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητὰς
τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὡραῖος ἄνθρωπος,
ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῆ, εὐγενής, δυνα-
τός, γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ
εὐπατρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῶ πολέμου καὶ καλ-
λιεργῶν ἐν καιρῶ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο
τύπος Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὄλονεν ἐκλείπουν.
Καὶ ἦτο ἀκόμη τύπος Ἐπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὄλονεν
γίνονται σπανιότεροι.

● Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος, —
καὶ εἰλικρινής, εὐσυνειδήτος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὅλιγα

ἔγραψε, κυρίως σονέττα, — ἀλλ' ἀριστουργήματα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρι ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτῆς Κερκύρας εἰς τὴν Διπλῆν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευουσιᾶνοι. Κάποτε, — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω, — εὐρέθημεν μαζί εἰς μίαν φιλολογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνης ἀπήγγειλεν ἓν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν «Λ ή θ η ν». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μαθητρία, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατὰς, διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδα :

— Ἀπαγγείλατε τόσο ἐμμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ!...

« Διάπλασις τῶν Παίδων »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

18-1-62

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὄνειρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνησι δαιμονικὴ καὶ τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνὴ ὄρο **μ π α λ λ ἄ ν τ α** ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξι «παραλογὴ» — ἐξαιρετικὴ θέσι ἔχει τὸ ἑλληνικὸ «Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ», ὁ «Βουρκόλακας».

Πρῶτος στὴν Εὐρώπη τὸ δημοσίευσε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο «Νυκτερινὴ περπατησιὰ» στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιά τοῦ ρωμαντισμοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῆ εὐνοϊκώτερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρωμαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικώτερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἴδους αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλλάντα

τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίσθηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα πού ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικὰ, τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράσι ἑνὸς ἱστορικοῦ, « σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύομε ὅλοι τὸν κλениσμό τοῦ ρωμαντισμοῦ ἀπὸ ἕνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔκλαμπρὴ τέχνη του, εἶχεν ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλημα τῆς ἀνωνυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναρτᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρῦλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καρβαλλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυκτερινὴ ἱππηλασία, τὸ φρικιαστικόν. Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού μένει ἐντελῶς δικό του, εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰ εὐαισθησίαι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας πού τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικὰς του τόλμας.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμὸς — καίριον θέμα γιὰ μετανάστη λαόν, αἰώνιον δράμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης, πού κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸν κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ παντρεύσουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴν, μονάκριβη κόρη μάννας χαροκαμμένης, καὶ ἡ μάννα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸν χωρισμόν, ὁ μικρότερος γιὸς τῆς, ὁ Κωνσταντῆς, τῆς ὠρκίσθηκε πὼς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφήν του ἀπὸ τὴν ξενιτεῖάν πίσω στὸ σπίτι τῆς, γιὰ νὰ τὴν ἰδῆ. Στὸ μεταξὺ ὁ Κωνσταντῆς πέθανε. Τὸν ὄρκον ὅμως, πού ἔδωσε πρὸς τὴν μάνναν του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Ἐβγήκεν ἀπ' τὸν τάφον του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴν.

Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξαισία τεχνικὴ τῶν ὀγδονταδυῶν του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστοῦργημα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίησιν κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερον ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖαι μεγάλοι ποιηταὶ ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφὰς των — καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πὼς ἡ περίφημη « Λεονώρα » τοῦ

Μπύργκερ είναι κατώτερή του, όποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τὴν εὕρη πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέσι τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

“Όλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμᾶνοι, Ἀλβανοί, Ἕλληνες. Εἶναι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἴμο. “Όσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγωμε τὸ σωβινισμό * σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγική μουσική τῶν ἠχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καὶ ἡ ἱλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴν ἀνωτερότητα, ἡ ὅποια διετύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμι τὶς ἠθικές της λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἐπεισαν καὶ ἄλλους, πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμησι τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῆ τὰ πολὺ κατώτερα του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικώτερο εἶναι νὰ πιστεύσωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη * στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τόπο μας εἶναι πὼς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικόν, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πὼς τὸ πρωτότυπον εἶναι τὸ σερβικό. Ὁ Πολίτης ἔγραψεν ὅτι τὸ σερβικό εἶναι μίμησι τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι μίμησι τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβική φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλάβους : « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἰδίου αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθὺν ἄλ-

λων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πῶς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, πού μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκει στὸν Ἀκριτικὸν λεγόμενον κύκλο — καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν*, τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους — τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πῶς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ καὶ πῶς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμιμήθησαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885, πού γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῆ. Ἀπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σωβινισμό, στὴν πολυτιμὴ μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὰς πηγὰς καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὰς μορφάς, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πῶς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκρισι τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτέρωτες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὰ καὶ ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι; Οἱ ὀκτὼ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωνσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενιτεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πῶς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἀρετὴ. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδελφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωνσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμμα του. Ὁ Κωνσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνὴ τῆς, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδελφὴν του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα τῆς.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὅση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὰς αὐτὰς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῆ μόνις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες:

Στὸ σερβικὸ ἢ μάννα δὲν παίζει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάννας, ποῦ κινεῖ τὸ τραγούδι. Ἡ μάννα δὲν ἐζήτησε νὰ τῆς φέρουں τὴν κόρη τῆς, οὔτε ὁ Κωνσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεσι ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὄχι στὴ μάννα ἀλλὰ στὴν ἀδελφῆ, στὴν ὁποίαν ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὀρκίζεται) πῶς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια τῆς νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ ποῦ εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, ποῦ πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια τῆς. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίσθηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάννας τῆς. Κι ἐνῶ ἡ μάννα δὲν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῆ γιὰ τὸν ξενίτεμό τῆς κόρης τῆς, οὔτε εἶχε ζητήσῃ τὸ γυρισμό, οὔτε τῆς τὸν εἶχεν ὑποσχεθῆ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ νὰ ὑποδεχθῆ τὴν κόρη τῆς καὶ νὰ πεθάνῃ. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲ μπορεῖ νὰ σταθῆ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ: Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος ποῦ κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβασι τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται, ποῦ δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμμα των — νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἴδουñ — τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ζυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μνήμά του. Ἔτσι φαίνεται πῶς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο του ἢ ὑποχρέωσι τοῦ ὄρκου, ὅπως στὸ ἑλληνικὸ, ἀλλὰ μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερότερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασσικὴ λιτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μῦθου των λεπτομέρειες πολλῆς καὶ ἀντιαισθητικῆς, ὅπως ἐκεῖνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτειάνουν ψωμί γιὰ τὸν ἀναστημένον ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μῦθος πηγαίνει ἴσα στὸ σκοπὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικῆς, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὅμως ποτέ.

Τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι (πρῶτῃ παραλλαγῇ) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, ποῦ ἀποτελεῖ κατοδίκη γιὰ ὀλόκληρο τὸ

ἔργο : Οἱ ὀκτὼ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάννας. Ἐπειδὴ πάντρευσαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πὼς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάννας, ἡ μάννα τοὺς καταράσθηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους, καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρικὴ παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκκι κομμένο τὸ κεφάλι ἑνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἕνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχη ἀρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητὴ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ εὐγένεια, πρᾶγμα πού δὲν γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δευτέρη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου—κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφου Σισμάνωφ—εἶναι ὁμοιογράφο.

Ἄς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχικὴ παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : Ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπᾷ καταγῆς.

Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγές πού δημοσίευσεν ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενὰ τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα του μὲ πλατιά φτερά σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλι πού σχίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμί του.

« Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

23/1/62 4-4-63 -
 9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ 25-4-63

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
 τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
 τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!
 Στὰ σκοτεινά τὴν ἔλουζε, στ' ἀφεγγα τὴ χτενίζει,
 στ' ἄστρι καὶ στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της. 5
 Προξενητάδες ἦρθαν ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
 νὰ πάρουνε τὴν Ἄρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωνσταντῖνος θέλει.
 « Μάννα μου, κι ἂς τὴ δώσωμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα κεὶ ποὺ περπατῶ, στὰ ξένα ποὺ πηγαίνω, 10
 ἂν πᾶμ' ἔμεις στὴν ξενιτειά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ».
 « Φρόνιμος εἶσαι, Κωνσταντῆ, μ' ἄσκημ' ἀπηλογήθης.
 Κι ἂ μῶρθη, γυιέ μου, θάνατος, κι ἂ μῶρθη, γυιέ μου, ἀρρώστεια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γιὰ χαρά, ποιὸς πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη;»
 « Βάζω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἅγιους μαρτύρους, 15
 ἂν τύχη κι ἔρθη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρθη ἀρρώστεια,
 ἂν τύχη πίκρα γιὰ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω ».
- Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεκτος καὶ μῆνες ὠργισμένοι,
 κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάννα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μῆματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
 στοῦ Κωνσταντῖνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα * τὰ μαλλιά της.
 « Ἀνάθεμά σε, Κωνσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα! 25
 Τὸ τάξιμο ποὺ μοῦ 'ταξες, πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης;
 Τὸν οὐρανὸ 'βαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἅγιους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γιὰ χαρά, νὰ πῆς νὰ μοῦ τὴ φέρης »
 Ἄπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαρειά κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωνσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
 Βρίσκει την κι ἐχτενίζονταν ὄξω στὸ φεγγαράκι.
 ᾿Απὸ μακριὰ τῆ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέει : 35
 «᾿Αιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στή μάννα μας νὰ πᾶμε ».
 «᾿Αλλοίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;
 ᾿Αν ἴσως εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ᾿ρθω,
 κι ἂν εἶναι πίκρα πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ᾿ρθω ».
 «᾿Ελα, ᾿Αρετῆ, στὸ σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι » 40
 Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στῆ στράτα πού διαβαίνανε πουλάκια κελαηδοῦσαν,
 δὲν κελαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
 μόν' κελαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρώπινη ὁμιλία :
 « Ποιὸς εἶδε κόρην ὁμορφὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! » 45
 «᾿Ακουσες, Κωνσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 « Πουλάκια εἶναι κι ἄς κελαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε ».
 Καὶ παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Δὲν εἶναι κρῖμα κι ἄδικο, παράξενο μεγάλο,
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! » 50
 «᾿Ακουσες, Κωνσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
 πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »
 «᾿Απρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης, καὶ φωλεύουν ».
 « Φοβοῦμαί σ' ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιές μυρίζεις ».
 «᾿Εχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν ᾿Αι Γιάννη,
 κι ἐθύμισέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι » 55
 Καὶ παρεμπρός πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Γιὰ ἰδὲς θάμμα κι ἀντίθαμμα πού γίνεται στὸν κόσμο,
 τέτοια πανῶρια λυγερὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ».
 Τ' ἄκουσε πάλι ἡ ᾿Αρετῆ κι ἐρράγισε ἡ καρδιά της. 60
 «᾿Ακουσες, Κωνσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 «᾿Αφσ', ᾿Αρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λένε. »
 « Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
 καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὁμορφο μουστάκι ; »
 «᾿Εχω καιρὸ π' ἄρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου » 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά, στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

Βαριά χτυπᾷ τ' ἄλογου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.

Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.

Κινάει καὶ πάει ἡ Ἄρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.

Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμμένα, 70

βλέπει τὸ μπάλαμο ξερὸ, τὸ καρνοφύλλι μαῦρο,

βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.

Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,

καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφικτὰ μανταλωμένα.

Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75

« Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου, φύγε,

κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,

κι ἡ δόλια ἡ Ἄρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα ».

« Σήκω, μαννούλα μου, ἄνοιξε, σήκω γλυκεῖά μου μάννα ».

« Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάννα ; » 80

« Ἄνοιξε, μάννα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἄρετὴ σου ».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

« Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραδοῦδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

N. Γ. Πολίτης

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μήνυσις κατεπέμφθη παρὰ Ἑρμογένους ἕνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν. Στρατηγοὶ γὰρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοηθείας χιλιάδων ἕξ, ὡς ὀφείλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν * ἦσαν γὰρ σκηνώσαντες εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες * παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ * ποταμῷ. Ἀντικαταστάντες δὲ Ῥωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἐδυνήθησαν τρέψαι αὐτοὺς. Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ* φυγῆς χρῆσάμενοι Ῥωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαι καταδραμόντες, νομίσαντες αὐτοὺς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στραφέντες δὲ Ῥωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόντες καὶ τινας ἐξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἕξ αὐτῶν καὶ βάνδαν *. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφευγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι τοῦ ποταμοῦ ἀπώλοντο διωκόμενοι. Ῥωμαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δοῦξ Ῥωμαίων σὺν τοῖς κτήτορσιν ἐξελθὼν ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τῶν ἐξάρχους αὐτῶν ἐν φρουρᾷ ἀποθέμενοι

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηλάτης ἔχων Ῥωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικὴν ὥρμησε κατὰ Περσῶν· καὶ περιγενόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς χρῆσάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλια * Περσικά· ἐν οἷς παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρὸν κείμενον ἐπάνω ὄρους, μίαν ὁδὸν ἔχον μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἐκεῖσε ὑδρεύοντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπέφέροντο ἐν τῇ πραγματείᾳ ἐκεῖσε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὄντος. Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε* τῷ κάστρῳ φυλάττων τὴν ἄνοδον αὐτοῦ· καὶ λιμώξαντες οἱ ἐνδοθεν Πέρσαι, ὄρκοις πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωροθέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ καστέλλῳ, ἐξέπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον * ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ κατεστελλίῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἐξάρχοι Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῶν βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἦλθον πλησίον

Μαρτυροπόλεως· ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασιλέως μὴ ὑποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἕως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπαραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ κατορύσσοντες, κλίμακας τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες. Ὑστερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ξύλων μηχανησάμενοι οὐδὲν ἡδυνήθησαν ὠφελεῖσαι· ἦν γὰρ ἐκεῖσε φοσσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντιμηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἔσωθεν ὑψηλότερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων, τῶν δὲ Ρωμαίων ἔσωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ Πέρσας δὲ πολλοὺς συναπάλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι, φθειρόμενοι καὶ ἀκηκοότες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχομένου πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἀνεχώρησαν οἱ αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμεοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τοὺς ἑαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ἀλλ' ἔμειναν εἰς τὰ Ρωμαϊκὰ σὺν τοῖς δώροισι.

211 ...Τῇ δ' ὀγδόῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν Κωάδης, ἀκηκόως τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἰφνίδιον παρεθεις* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ἀγαγὼν τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν Χορδρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθεὶς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ ἀρρωστήσας ἡμέρας πέντε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾷ, ὧν ἐνιαυτῶν πβ' καὶ μηνῶν τριῶν· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. Ὅτε δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χορδρόης, ἐδήλωσε τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα* μεταξύ Ρωμαίων τε καὶ Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν εἰς τὰ Περσικὰ δῖχα κελύσεως βασιλικῆς, ἀπολογούμενοι. Οὐ τολμῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ Περσῶν βασιλεὺς, γράψας ἐπιστολὴν ἔπεμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἰτῶν ἐπιτραπῆναι τοὺς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα ποιῆσαι. Καὶ γράψας φιλικὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε δι' Ἐρμογένους μαγίστρου· ἦντινα μήνυσιν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς Ρωμαίων ἀντέγραψεν. Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθά σε βασιλέα Περσῶν.

2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ. ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τούτω τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξύ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμματῶν καὶ ἀνθρώπων Σιρόου τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἑδέσση καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἕξι ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἑβδόμῳ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικὴν τινα θεωρίαν* ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἕξι ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἑβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἕξι χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτῳ πόνῳ πάντες εἰς τὴν Ἱέρειαν ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ καὶ υἱῷ αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἐλαιῶν καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφοτέροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαός, πάντες εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτω τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἔαρι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγορήσαν οἱ Χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὀνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἦν γὰρ ἐνούσιος* σφόδρα. Καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖ τοὺς Χριστιανούς; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἦν γὰρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτόν καὶ πείσας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαριάν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπῆλθε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς ἀγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἀγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἔδεσαν ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὀρθοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχομένην ἀπὸ Χοσρούου.

J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 108

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνησίᾳ θρησκευτικῇ συγκίνησις καὶ ἀρτία τεχνικῇ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς ἔδωκαν ἀνυπέβλητα ποιητικὰ ἔργα, προϊόντα πηγαίου λυρισμοῦ, ποῦ γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταρσιώνεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίξῃ τὸ ρίγος τῆς θεριμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ὁ λεγόμενος Ἀκάθιστος Ὑμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλη ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκιᾶν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεῖται ὁμως ὅτι μόνον τὸ Προσίμιον (« Ἐπερμαχῶ... ») ἤμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ (ἢ « Οἴκοι ») τοῦ Ὑμνου ἤμποροῦν νὰ θεωρηθῶν παλαιότεραι.

Ἡ στιχουργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ἰδιόμορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσῳδίαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Εἶναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ἰδίαν του μουσικότητα, ἢ ὁποία συνήθως ἐνισχύεται μὲ συνηγήσεις καὶ παρηγήσεις, ὁμοιοτέλευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνὰ δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβὴν), μὲ τὴν ἐσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηγήσεων (χαρά-ἀρά, ἀστῆρ-γαστήρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕψος-δυσανάβατον-βάθος-δυσθεώρητον) καὶ συχνότατα μὲ τὰ ὁμοιοτέλευτα (ἐκλάμψει-ἐκλείψει, λογισμοῖς-ὀφθαλμοῖς). Ἡ ὁλομοικαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐπαναλαμβάνεται ρυθμικότητα ἢ παρηγήσεις τῆς ἐπιδου: « Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε... »

Προοίμιον

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια,
ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, 5
ἵνα κράζω Σοι: Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε!

Στροφή α'

Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ «Χαῖρε»
καὶ σὺν τῇ ἀσωμάτῳ φωνῇ
σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα: 5

Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμπει·
χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείπει·
χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
χαῖρε, τῶν δακρῶν τῆς Εὐσας ἡ λύτρωσις·
χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς· 5
χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
χαῖρε, ὅτι βασιτάζεις τὸν βασιτάζοντα πάντα·
χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαινῶν τὸν ἥλιον·
χαῖρε γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως· 10
χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε!

Στροφή β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ θεός· 5
χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαίρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα·
 χαίρε, τὸ πῶς μηδένα διδάξασα· 10
 χαίρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γυνῶσιν·
 χαίρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·
 χαίρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Byzantinische Dichtung, 'Αθήναι 1938, σ. 33 - 34

G. Soyter

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὗτοι γὰρ παιδιά ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξὺ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεινοι, καὶ οὗτοι εὔρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἐφανέρωσαν καὶ περισύναξαν αὐτὴν ὡσπερ χρυσὴν ἄλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππου αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἡρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἠγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορήματα δὲ εὐμορφα ἢ κραβάτια χρυσόστρωτα καὶ μαργαριταρόλιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ βλέπη σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἠκονισμένα σπαθία καὶ κασίδια* ἔκλαμπρα καὶ κοντάρια ἔκστιλβα· ἐκείνα οἰκονόμα, εἰς ἐκείνα ἠντράνιζεν*.

3. Ἄλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμπόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γὰρ Βάρδας ὁ Σκληρός, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενῆς τοῦ βασιλέως, ἠπίσθησε καὶ ἐσύναξε φοσσᾶτα* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερὰ, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὡσπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοιάριον, ὅταν τὸ εὖρη ἢ ἀνεμοζάλη καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολύν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ἠύρασιν οἱ Ἄραβες ἄδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἄνατο-

λήν, καὶ ὁ τόπος τῶν Ρωμαίων καὶ αἱ χώραι εἶχασιν μεγάλην στενοχωρίαν ἀπὸ τοῦ Ἀσσυρίου. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρσευαν * τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραίαν ἦτο τὸ κακὸν πολὺ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσην ὡσπερ ἄρνιον μέσον εἰς πολλοὺς λύκους, ἢ πουλὶν εἰς δρακόντων στόματα. Ἀλλὰ πάλιν ἐξαίφνης ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἔφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία· καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὀρκωματικά μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγένετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθύς ἅπαντες οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν. Ἀλλ' ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀλλ' ἐκίνησε πᾶσαν Ρωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἐξέδραμε κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων* καὶ ἕως Φοινίκης. Ἐφριξαν γοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὡσπερ ἡ ἀστραπὴ σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὅλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρομφαία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν* αἰμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῦ κορμίου αὐτοῦ οὔτε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἕως οὔ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρίους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἄπιστα ἔθνη, ἅτινα διέφθειραν τὴν Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουσιν τὴν σπάθην τῶν Ρωμαίων. Εἶτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλοῦτου πολλοῦ.

5. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἄδειαν διὰ τῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποδημίας τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἠρήμωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ρωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὀρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν, καὶ ἔβαψε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἰμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγένισαν αὐτοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς φόνους ἐβρώμισεν ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν Ρωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὀσᾶ τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τραχηλοκοπημοὺς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἀφοβα καὶ ἄρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ρωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλὰς καὶ ἔβαλεν εἰς αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικοὺς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ἣ ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὔρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ θησαυροὺς πολλοὺς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἄπειρον καὶ στέμματα καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευὰς βασιλικὰς.

6. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσαῖτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἐρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὀλίγον τὴν ἀλαζογειαν αὐτοῦ, καὶ ἐταπείνωσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερυσύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσαῖτον ξένον καὶ ἐξέβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευραίας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίει χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσαῖτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἠλαζονεύετον τοσοῦτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπόν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσαῖτου αὐτοῦ, νὰ μηδὲν ἡμπορῇ νὰ ἔχη ἔκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἦλθε γοῦν καὶ ἔπεσε κοντὰ εἰς τὰ σύνορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο, ἦτον κάμπος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὄρη μεγάλα καὶ ὑψηλὰ καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἦτον πόρος εἰς καὶ ἔδωκεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατὴν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπαυε τὰ φοσσαῖτα· ἡ αἰτία διὰ νὰ ἐξέβῃ, ἐξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Ὁ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμὸν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δείξῃ ποταπὴν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὐδὲν ἐπέμεινε, ἵνα ἔλθωσιν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὀπίσω, οὐδὲ ἠγάπα νὰ ἀποκλείεται ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὥσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαψαν αὐτὰς αἱ πάχναι καὶ δροσῖαι τῆς αὐγῆς, καὶ ἦ σὰρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κονιορτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἠμαύρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἡλίου.

Ἀπέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καβαλλαρίων ἐλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὀρθώσωσιν, ἵνα εὕρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρωσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὄρος πεζοί, ἔνθα οὐκ εἶχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμὸν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτούς οἱ πρόβοδοι*. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἀν εἰς ἕξ αὐτῶν εἶπεῖν νὰ μηδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ μαντᾶτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὄρος καὶ ἐπ' αὐτὸ ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ἰβ'· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὥστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸ ἕως ἡμέρας

τρεις καὶ ἐνυκτοπάτησε καὶ κατέβη εἰς τὴν ἄλλην μεραίαν καὶ ἐγκρυμάτωσεν* εἰς τόπον σύνδενδρον καὶ κρυπτόν. Καὶ οἱ Βούλγαροι ἦσαν πλησίον, ἀλλ' οὐκ εἶχασιν εἶδησίν τινα περὶ τούτων. Ὁ δὲ ἄλλος εὔρε καὶ αὐτὸς τόπους λίαν δυσκόλους καὶ δυσβάτους· ὅμως μετὰ σκοποῦ* πολλοῦ διέβη αὐτοὺς καὶ ἀπῆγεν ἀπὸ τοῦ ἔσθωθεν μέρους, ἔνθα ἦν ἡ φύλαξις· καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκαν τὰ ὄργανα καὶ τὰ παιγνίδια τοῦ πολέμου.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ Βούλγαροι φόβον μέγαν εἰς τὸ ἀνέλπιστον κακόν· ἐπήδησαν γοῦν οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἐπάνω αὐτῶν καὶ ἐκύκλωσαν αὐτούς, καὶ ἄλλους μὲν ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἐπίασαν· καὶ οὐδὲ εἰς ἐγλύτωση ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐχάλασαν τὸ δέμα· καὶ ὁ βασιλεὺς ὧν ἔτοιμος μετὰ τοῦ εἰσηλθεν καὶ ἀπῆγεν μετὰ προθυμίας κατὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου φοσσάτου καὶ οὕτως ἀπερχόμενος καθ' ὁδὸν ὑπήντησε τοὺς καβαλλαρίους, ὅπου ἤρχοντο διὰ βίγλαν*, καὶ ἐπίασεν ἅπαντας· καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ὑπήντησεν ἄλλους ἑκατόν, βίγλας καὶ αὐτοὺς ὄντας καὶ ἐπίασε καὶ αὐτούς. Οἱ Βούλγαροι οὖν θαρροῦντες ὅτι ἔχουσι βίγλας, ἦσαν ἀμέριμοι, καὶ ἐκαθέζοντο δίχα φόβον τινα.

Καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐνυκτοπάτησε καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκεν ἐπάνω εἰς αὐτοὺς ἄφνω* καὶ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου μέρους ὁ ἐγκρυματωμένος στρατηγὸς ὁμοίως· καὶ εὐρέθησαν οἱ Βούλγαροι ἀναρμάτωτοι καὶ βεβαρημένοι τοῦ ὕπνου καὶ ὠρμησαν νὰ φύγουν· καὶ ἐγένετο ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἀνάγκη* αὐτῶν καὶ ὁ φόβος πολλὰ μέγας· καὶ οὐκ ἐγίνωσκαν ποῦ ὑπάγωσιν, καὶ ἐπιπταν εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ ἐπνίγοντο· καὶ κατέσφαξεν εἰς τὸν ἄλλον· καὶ οἱ Ρωμαῖοι κατέκοπτον καὶ ἐφόνευον αὐτοὺς ἀνηλεῶς. Καὶ ἔπεσον ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς σπάθης τὴν ἡμέραν ἐκείνην ρξ' χιλιάδες βαρβάρων· καὶ οἱ ποταμοὶ ἀντὶ ὕδατος ἔρρεον αἷμα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφυγε, καὶ ἐπήρασιν οἱ Ρωμαῖοι τὰς τέντας* καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐχαριστία εἰς Θεόν.

8. Ἀλλὰ πάλιν ὁ βασιλεὺς Βουλγάρων οὐδὲν ἠθέλησε νὰ σιγάσῃ οὐδὲ νὰ καταπῆ καὶ νὰ ὑπομένῃ ὅπερ ἔπαθε κακόν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπερυσύναξε τὸ ἐναπολειφθὲν φοσσᾶτον· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐπροσκαλέσατο φοσσᾶτα καὶ ἀπὸ ἄλλας γενεάς, καὶ ἦλθε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως νὰ ἐκδικηθῇ· καὶ εἰς τὸν χαλασμόν καὶ

καταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν· ἀμὴ ὠμοίαζεν ἀγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῆ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κουντᾶ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. Ὅμως ἡρματώθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἕτερον· καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὀλοσίδηροι ὄντες καβαλλάριοι καὶ ἄρματωμένοι καὶ ὀλοσίδηροι κονταράτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμουλα * αὐτῶν καὶ ἐδώκασιν τὰ βούκινα * καὶ τὰ τρομπέτια * σημεῖα τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοή καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τὰ δύο φοσοῦα καὶ πολὺς τρόμος.

Ὡς δὲ συνηπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἢ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοή καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαιναν ἕως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἵματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισιμὸς ἐσκέπαζε τὸν ἀέρα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε ὥσπερ γοργὸς πετρίτης * ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἔιδεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς * αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ νὰ δεῖξουν ὀπόσον χρήζουσιν * οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὕστερον δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ρωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωναν καὶ ἐκατεπάτουν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχειρίους.

J. P. MIGNE Patrologia Graeca, τ. 110

Γ. Ἀματωλὸς

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912 - 959) ὑπῆρξεν ὄχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον εἶναι ἡ « Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τῆς ἀξείως », ὅπου περιγράφεται καὶ κωδικοποιεῖται τρόπον τινα ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ ἴσου πολύτιμον εἶναι τὸ « Περὶ θεμάτων » (δηλαδὴ περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τηρημά-

των τοῦ κράτους) σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα ὅμως, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρω, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον γνωστὸν ἔργον του τοῦ ἐπιγραφόμενον « Π ρ ὸ ς τ ὸ ν Ἰ δ ι ο ν υ ἰ ὸ ν Ἑ ρ ω μ α ν ὸ ν ». Ὁ ἔσπευμένος συγγραφεὺς συνοψίζει χάριν τοῦ διαδόχου του τὴν πεῖράν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καί, διὰ τὴν ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν τῆς καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἱστορικὸν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλῆν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του :

I. Π Ρ Ο Ο Ι Μ Ι Ο Ν

Ἄκουσον τοῖνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκεῖ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημί γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἶναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῶ ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλοντι διαμεριμνᾶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὀλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαγευμένω¹ λόγῳ καὶ οἶον εἰκῆ² ῥέοντι, πεζῶ καὶ ἀπλοϊκῶ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμην δῆλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ· οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούσης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σε ἔσπευσα, ἅπερ οἶμαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἃ τὴν ἐκ μακρᾶς ἐμπειρίας σύνεσίν τε καὶ φρόνησιν εὐμαρῶς σοὶ δύναται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματευόμενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιοσημειώμενα ἱστορικὰ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὁποῖα μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὅποτε ἔγραψεν ὁ Πορφυρογέννητος, εἶχον περιβληθῆ μετὰ τὴν ἀγγλῆν τοῦ θρύλου. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὸ 805 ἀσύντακτα στίφη « Σκλαβήνων », τοὺς ὁποίους οἱ βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει παλαιότερον ὡς δούλους εἰς τὴν Πελο-

¹ 1. κ α θ η μ α ξ ε υ μ ἔ ν ο ς : τετριμμένος, κοινὸς (ρ. καθαμαξεύω : κατατρίβω διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. ε ἰ κ ῆ : εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. κ α λ λ ι γ ρ α φ ί α : καλλιπέπεια. 4. τ ὸ δ ι η ρ μ ἔ ν ο ν (ὕφος) : τὸ ἐπτηρμένον, τὸ πομπῶδες ὕφος (ρ. διαίρω). 5. δ ι ο γ κ ῶ : ἐξογκῶν.

πόννησον, επανεστάτησαν, υποκινούμενοι ἴσως καὶ ὑπὸ Ἀράβων « Σαρακηνῶν » καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας τῆς ὑπαίθρου χώρας, βαδίσαντες καὶ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τὴν ὅποιαν ἐπολιόρκησαν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο μακρὰν. Μόνος ὅμως ὁ ἄοπλος λαὸς τῆς πόλεως ὠργάνωσε τὴν ἥρωικὴν ἐξοδὸν καὶ κατόρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὅποιοι αἰχμαλωτισθέντες ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ὡς δοῦλοι καὶ καλλιεργῆται τῶν κτημάτων τῆς Μητροπόλεως Πατρῶν. Διηγεῖται λοιπὸν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ :

49. Νικηφόρος¹ τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι, ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου, ἀπόστασιν² ἐννοήσαντες, πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατέστρεφόν τε καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικουῖς³ Σαρακηνούς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διήλθεν, καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλευόνται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοὺς.

Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχεν πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος, ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβήνων, ὡς καὶ πρῶην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν⁴ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι⁵ καὶ γνῶναι, εἰ ἄρα παραγίγνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ, ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ⁶ αὐτοῦ κλίνῃ τὸ φλάμμουλον⁷, ὅπως γνῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίεσθαι τὸν

1. Νικηφόρος ὁ Α' βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 802 μέχρι τοῦ 811. 2. ἀπόστασις. 3. Ἀφρικουί : Ἀφρικανοὶ (Ἀραβες). 4. παρατηρητήν. 5. νὰ παρατηρήσῃ. 6. κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του. 7. Φλάμμουλον : λατιν. flammulum, νεοελλην. φλάμπουρο = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμιουλον. Καὶ δὴ, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος, ἔκλινεν τὸ φλάμιουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἰδόντες τὸ γεγονὸς σημεῖον καὶ νομίσαντες ἕξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἥνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτοῦς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλάβοντος καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομὴν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκὴ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὠράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὡς καὶ αὐτούς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμιῶν καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι¹ εἰς τὸν ναὸν τοῦ

1. ἀφορισθῆναι : ἀφιερωθῆναι.

Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκῶς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν, κατὰ τὸν Προφήτην, «γνῶ γενεὰ ἢ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ «ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου...

Ἐκδοσις Morawcsik, 1949 σ.228-230 *Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος*

26-2-62

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς Δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἄρχομένους δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναϊότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἔχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατὸν ὡς ὄφισ τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπιῇ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἕσμεν πάντες, ἵνα προτιμῆσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλείως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπόν, ἀδελφοί, ἔάν χρεῶσται ἑμὲν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

Ἐμῆς ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποιθαμεν, δευτέρον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἣν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριάριθμος ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὄφρυος καὶ θάρσουσ πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμητῶν, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὦρα ὀλίγη ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμητοὺς πέτρας καὶ ἕτερα βέλη ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν ἄνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἑμὲν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδειοι ρωμαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ σύρρηξί. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἡ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὄπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. Ἄ οἱ ἐναντίοι οὐ χρώνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται. Καὶ ἡμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι' ὅ, ὧ συστρατιῶται, γίνεσθε ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ.

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθύν κυνήγιον, ἵνα γνῶσωσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἴδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμηρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἣν εἶχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτευσεν. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσεν. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλόνησε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐφήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὡς ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἐκάστην τὸ ἀχανές αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὗρη καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγνω Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσεν καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρῃ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν . . .

Τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἀγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων. Λοιπόν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται ».

Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦπουν εἰς τῷ ἑτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλτάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλοῦτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποιοῦν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἔλθων καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

« Χρονικόν »

Γεώργιος Φραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀ π ό σ π α σ μ α)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταλήκτους δεκαπεντασυλλάβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνον τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν Ἕλωση.

Θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμος, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
θλιψὶς ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ῥωμαίοις!

ἔχασασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.

5 Τίς τῶπεν; τίς τὸ μῆνυσε; πότε ἦθεν τὸ μαντάτο;

Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντεσε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·

«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις;»

—«Ἐρκομαι ἄκ τ' ἀνάθεμα κ' ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,

10 ἄκ τὴν ἀστραπογάλαζην, ἄκ τὴν ἀνεμοζάλην,

ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμμένην·

ἐγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἀμμέ μαντάτα φέρνω

κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ θολωμένα·

οἱ Τουρκιῶται ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,

ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν.»

.....

87 Μὴ τὸ ἑπομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης,

ἦλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης!

Θεὲ νὰ εἰπῶ καὶ τί μακρὺν ἀλληγορίας λόγον·

90 ἦλιον τάξε νοητὸν τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον,

σελήνην ἐπωνόμασε τὴν αἰαν τοῦ τε πόλιν·

μὴ σοῦ φανῆ παράξενον τοῦτον ἀποῦ σοῦ λέγω·

κόσμον μέγαν τὸν ἀνθρωπον θεὸς ἐπονομάζειν,

ὄν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον τὴν πᾶσα κτίσιν.

95 Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος

τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουσθην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,

καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·

ὁμοίως Ἰουστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλην,

ἔκτισεν τὴν ἁγίαν Σοφίαν, τὸ θέαμα τὸ μέγα,

100 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς Παναγίας·

- ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος εἰς Πόλιν ἢ σελήνη,
 χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐ σὲ λάμπει·
 ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
 ἐλάμπων, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν πόλιν,
 105 τὴν δύσιν, τὴν ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην.
 Ὅταν εἰς νοῦν νὰ θυμηθῶ τῆς πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μὲ θυμωδῆς * καὶ μόχθου·
 ὁ κόσμος τῆς ἀγιάς Σοφιάς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 110 τῆς Παναγίας τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα,
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντήσουν;
 ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου,*
 εἶπεν γάρ· « οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς ».
 115 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν·
 οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἐκδοσις EMILE LEGRAND, 1875)

Ἀγνώστου

29-1-62

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

Ἀκρίται ὠνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610 - 641) ὀργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. ὠνομάσθησαν δὲ ἀκρίται, διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνές των κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος δικαίως τοὺς ἀνήγαγεν εἰς περιωπὴν ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ὄλων ἐθεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἀνδρόνικος, Ἀρμούρης, Βάρδας, Κωνσταντᾶς, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο κ.ά.).

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὁλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν. Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικὰ μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

« Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἁκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾠσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἢ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπῆρτησε τὸν ιδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ιδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον¹ ».

Τὸ ἔπος « Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας » εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἑνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων, τὰ ὅποια προϋπήρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἑξῆς : Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονικοῦ Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἠράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστών) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἥρωικά κατορθώματά του, τὰ ὅποια τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικόν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου « Περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ».

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11 αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν.

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακωλύσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ἡμυρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὼν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου. (Ν. Γ. Πολίτης)

- Ὡς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρός μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἔρράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τό βαλε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρευαρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνώ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομηνταπέντε.
« Μαῦροί μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλλικέψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῆ ἡ στή δύσι ; »
- 10 Οἱ μαῦροί μου ὅσοι τᾶκουσαν οὔλοιο βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔρρηξαν* τὰ πουλάρια*
κι ἕνας γρίβας* παλιόγριβας σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει:
« Ἐγὼ εἶμαι ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅθε κι ἂν εἶναι.
15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατήρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γῦρο τῆς ποδιᾶς της,
20 κι ὅπου μ' ἀκριβοπότηζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.

- Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντήλια,
καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
νὰ μὴ σὲ φάη ἢ βουή καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλης φτερνιστῆρι,
25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
καὶ σπεῖρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιὰ μοδιῶ* χωράφι.»

- Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρό του, γοργὰ καβαλλικεῖ.
Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
30 Στὴ στράταν ὅπου πήγαινε τὸ θιὸν ἐπαρακάλει:
«Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στάμπέλι νὰ κλαδεύη.»
Σὰ χριστιανὸς πού τῷλεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
κι ἀπάντησε τὸν κύρη του, πού κλάδευε στάμπέλι.
«Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τὰμπέλι;
35 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ φευγάτου.

- Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
— Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο;
40 — Ἄν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι ἂν εἶν' ὄκνος ὁ μαῦρός σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις.»

- Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
Στὴ στράτα νόπου πήγαινε τὸ θιὸν ἐπαρακάλει.
45 «Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάμμα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζη.»
Σὰ χριστιανὸς πού τῷλεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
κι εὐρήκε τὴ μαννούλα του, πού πότιζε τὸν κῆπο.
«Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος;
— Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
50 πού σήμερα ἡ γυναῖκά του θὰ πάρη νᾶλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
— Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ 'ς τὸ γάμο;
— Ἄν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι ἂν εἶν' ὄκνος ὁ μαῦρός σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις.»

- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στή χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντά στοῦ σπίτι του νά φτάση,
 ὁ μαῦρός του χλιμίντρισε κ' ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 « Τί ἔχεις κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάξεις,
 τὰ ροῦχά σου δὲν εἶν' καλά, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα;
- 60 — Φωτιά νά κάψ' τὰ ροῦχά σου καί λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σάν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νά βγῶ νά τόν σκοτώσω.
 — Δέν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου νά βγῆς νά τόν σκοτώσης,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτός μου ἀδερφός, πού φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτός σου ἀδερφός, ἔβγα νά τόν κεράσης. »
 ἄρυσό ποτήρι νάρπαξε νά βγῆ νά τόν κεράση.
 « Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη. »
 Τὸ μαῦρό του χαμήλωσε κ' ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλλει καί τὸ χρυσὸ σπαθὶ καί τάργυρὸ μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά καί πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορο, νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
 καὶ ὅπου εἶχε μαῦρο κ' εἶν' ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σείεται ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια
 κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ, πῶς θὰ τὸνε σκεπάση,
 πῶς θὰ σκεπάση τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο.

Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει.
 Τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνιε.

Στὸ βίτσιμά* πιανε πουλιά, στὸ πέταμμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ μακρὰ τότε βιγλίζει
 καὶ λάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.

Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
 νᾶρθη ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νᾶρθη κι ὁ γυιὸς τοῦ Δράκου·
 νᾶρθη κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.

— « Σὰν τί νὰ σ' ἠῦρε, Διγενῆ, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ; »

— « Φίλοι, καλῶς ὠρίσατε, φίλοι κι' ἀγαπημένοι.

συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Στῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, στῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,

παρὰ πενηντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,

ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἄρματωμένος,

μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὄργυιές κοντάρι.

Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταρράχια,

νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.

Καὶ τόσα χρόνια ποῦζησα δῶ στὸν ἐπάνω κόσμο,

κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἶδα ἓνα ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,

ποῦχει τοῦ ρίσου* τὰ πλουμιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·

μὲ κράζει νὰ παλαίψωμε σὲ μαρμαρένια ἄλώνια

κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ, νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του. »

Καὶ πῆγαν καὶ παλαίψανε στὰ μαρμαρένια ἄλώνια·

κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·

κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

3. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἄ π ὀ σ π α σ μ α)

Ὁ Διγενῆς φονεῖει τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, ποὺ ἐπιβουλεύοντα
 τὴν ζωὴ τῆς γυναίκας του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτες, ποὺ θέλησαν νὰ

τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάτες
καὶ τοῦ προτεινέου νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον θέλει ἀπ' αὐτοῦς.

22-2-62
(στίχοι 3122—3244)

- 3122 «Υπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω·
- 3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν.»
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστὰς λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
«Ἀρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω.»
- 3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν· «Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα.»
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθέννας χιλιάδας.
«Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, Κίνναμος ὁ τρίτος,
- 3135 (Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος),
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον ἐσύ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν.»
- 3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθίν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριον*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ, νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὀρμὴν ἀνδρειοτάτην.
- 3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριον,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμενεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
«Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν του δῶσε.»
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθί του,
- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριον,
κόκκαλον δὲν ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτήν.
Ὅμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μέγਾਲως,

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὠπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὥρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρόφην ἔκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὀρμὴν, ἀρπάζω τὸ σκουτάρην
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὡσάν ἀγρίοι,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὐρουν·
- 3165 ὀπίσω δὲ ὁ Κίναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐζήτει.
Νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος,
Ἰωαννίκιον εὕρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
Τὴν κόρην τότ' ἐφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
- 3170 « Οὗτοι εἶναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν.»
Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ,
ἐκεῖνος δὲν ἐδύνετο προσῶς νὰ μὲ σιμῶσῃ
τίς ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
Ὅπόταν ἐγὼ ἔρριψον τὴν ἰδικὴν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὡσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες·
ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν.
Ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
ἔξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ·
- 3180 ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τριγῦρο ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔρριξεν ἡ κόρη·
« Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε » Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἀνωθεν τοῦ ἀγκῶνος
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην,
τὰ κόκκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
ὀλίγον δὲ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα·
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,

- καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω του κατῆλθε,
 τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
 καὶ μὲ τὸν καβαλλάρην της ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· « Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
 δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
 ἀλλὰ περιπορεύθητι, ἂν θέλῃς, πάλιν ἔρχου. »
 Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλλικεῦει,
 ἐπῆρε τὸ κοντᾶρι του, τρανώς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ.
 τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
 καὶ μὲ τὴν σέλλαν ἔρριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
 ἀγκώνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὡσάν τὸ ἄλας.
 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιοῦτοις,
- 3205 ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· « Νεώτερε, καλέ μου,
 τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποιήσον ἀγάπην,
 μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλὴν μου,
 καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἀπελάτων,
 ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἰκέτας. »
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφυσά τους ὄλους,
 τὸν Κίναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
 νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
 κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτοὺς εἶπον τοιοῦτον λόγον·
 Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
 ἀνάστα, λάβε τους σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
 ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμοὺς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων
 καὶ οὓς ζητεῖτε πίστευσον λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*.
 Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα·
- 3220 ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος.
 Ἐπεῖπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,
 ὑμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
 ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρη*,
 καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
- 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
 ποὺ δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζου·

- ὄσοι γάρ με προσέκρουσαν ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 Ἐγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω. »
 Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξιάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων
 (Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἠλπίζε ζωῆς ἀξιωθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας.)
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσασι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 «Ἐγνωμεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρείος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὁπῶχεις,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζῶν μετὰ τῆς κόρης.
 Ἀνδρείαν ἔχεις περισσὴν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπεράν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάριον.»
- (Ἔκδοσις, Ἀντωνίου Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν Ἄνδρῳ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

9. ΒΕΛ ΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΙ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱπποτικὰ μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχοῦργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἑμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἕμως κάπου-κάπου συναντᾶ κανεὶς καὶ δροσερὰς ἀπηχῆσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς Μυθιστορίας: Ἰμπέριος καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα, Καλλιμάχος καὶ Χροσορρόη, Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποίημα παραθέτομεν ἀποσπάσματα:

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὁκάτις¹,

25

1. ὁκάτις: κάποιος (ὁκάτι: κάτι)

τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν, χωρῶν ὑπεραπειρῶν.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκεῖσε γύροθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
 Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο·
 ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότης¹,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρείος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος, 35
 ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον,
 καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν³, ἔν ἦσαν καὶ οἱ δύο.
 Ἐπεὶ τῆς τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας,
 ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον·
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσει,
 μακρὰ που νὰ ξενιτευθῆ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῶ βασιλεῖ του.

Ἐπέζησε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.
 Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρῦση καταρρέουσα, χλωρὸ λιβαδοτόπι, 125
 καὶ θέτει τὴν κατοῦνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει,
 καὶ μουσικὴν⁴ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν την,
 καὶ μυριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :
 « Ὅρη καὶ κάμπτοι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵
 κάμην νῦν συνθηρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον . . . » 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἄφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη, 1154
 σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη, 1155
 καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν της ἡ Χρυσάντζα,
 ἦρξατο κλαίειν κλαίματα, ἔλεγε μυριολόγιν :
 « Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιότης : τοξότης 2. σύνθεσις : σωματικὴ διάπλασις 3. ἀρ-
 μελοτόπλασις : ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν. 4. μουσική : μουσικὸν ὄργανον 5.
 νάπη : δασώδης κοιλάς.

νεκρὸν καὶ πῶς σὲ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σὲ βλέπω!
 ἀντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σὲ σκεπάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος!
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 Οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδαι σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 καὶ ποῦ ὁ ρῆξ¹ καὶ ρήγαινα, πατήρ ἐμός καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἄπὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἢ δυστυχῆς, ἢ ἔλεινῃ καὶ κακομοιριασμένη· 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἢ ξένη ;
 καὶ ποιά στράτα καὶ ποιὰν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἢ ἀθλία ;
 Ἔδε ὅπου ἴαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγίνην·
 ὦ, θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχάριτάς σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, γλυκύτατέ μου αὐθέντα ; »
 (Ἔκδοσις Γ. Μηλλιᾶδη)

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ Βυζαντινὸν ποίημα « Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη » εἶναι ρωμαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασυλλαβούς στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιον κύκλον ὅπου καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ Ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. « Καλλιμαχος καὶ Χρυσορρόγη » καὶ « Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα ». Ὑπόθεσιν ἔχει ὅτι Ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλλάρης, ξεκινᾷ με φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸν Ἀργυρόκαστρον, τὴν πόλιν ὅπου ἐγνώρισε καὶ ἐνούμφεύθη τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνην.

Ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦτο παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποῦ ἔλαμπε σάν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν ποῦ εἶχαν τοποθετηθῆ γύρω στὸν πύργο τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρ ῆ ξ (λατιν. rex), τοῦ ρ η γ ὄ ς : ὁ ρ ῆ γ α ς.

Α'. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

‘Ο Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸν ἐφίππους συντρόφους του στὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης, τὸ « Ἄργυρον » ἢ « Ἄργυρόκαστρον ».

‘Οκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
 ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιον,
 εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
 ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
 Βραδὺν ἦτο ὅταν ἔλθομεν, φίλε μου, εἰς τὸ λιβάδιον,
 καὶ εὐθύς ἑκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθῶμεν.
 Ἡὔρεν ὁ ξένος Λύβιστρος τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης
 μετὰ πολλῆς τῆς συμφορᾶς, μετὰ πολλοῦ τοῦ πόθου.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρῶν καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
 ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
 καὶ ἄλλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου,
 ἦθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδῃς πάλε,
 τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
 Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἦθελες πολλάκις ἐντρανίζεις*,
 ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
 καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ’ ἦτον συντυχία*,
 ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπαὶ τὸ κάστρον,
 ἂν δὲ εἰς ἀσῆμιν ἦθελες πολλάκις ἐντρανίσεις,
 ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
 ὡς ἔν τὸ ἀσῆμιν τὸ ἄδολον ὄλον λογαριασμένον,
 καὶ ἦθελες ἴδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἥλιου,
 νὰ ἔνη ὡς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν ἐξύπνωσέ μας ὄλους,
 ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
 λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
 — « Βλέπετε τὸ Ἄργυρόκαστρον ! » Καὶ οἱ ἑκατὸν ἐκεῖνοι
 παρέλαβέ μας ἢ χαρὰ καὶ ἀφῆκέν μας ἢ θλίψις.

Β'. ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης ὀνομάζετο Ἄργυρον ἢ Ἄργυρόκαστρον. Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ὠραιό-

τατον καὶ νὰ λάμπη ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρο στὶς πλευρές του ἀνάγλυφα τῶν δώδεκα ἀρετῶν ἦσαν δ' αὐταὶ ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς, καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τίς ὅποιες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μῆνας λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοιξέως.

Οἶδες* τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἠύρηκα, φίλε εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ κάστρου
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτῖα καὶ ἐκεῖνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων :
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἐπάνω κάτω νᾶλεγεσ ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθὶν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτὶν μετὰ γραμμάτων :
« Πρόβδος* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθρούς σας ».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἠῦρα ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπατος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῆ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῆ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων
« Διόχων πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρταμούς* ἔχω το εἰς χαρὰν μου. »
Τὸν Μάιον ἠῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος.
καὶ εἰς τὴν κοπῆν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νᾶχη στεφάνιν ἀπὸ ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζη
καὶ εἰς τὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτὶν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι :
« Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλὸν πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμης τὰ καλά, χάρισε, σκίρτησέ* τα. »

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο Ν

Α

- Ἀγοράκριτος, ὁ* — Ἑλλην γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.
ἀγρίμι, τὸ — ἡ ἀγρία αἰξ, ὁ αἰγᾶρος, κάθε ἄγριον ζῷον.
ἀδιαφόρετος — αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει προσδεῦσει, ἀνωφελής.
Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ, ἡ — Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληκος λόρδου Γκίλφορδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863).
ἀκαμασιά, ἡ — ἡ ὀκνηρία.
ἀκαμάτης, ὁ — ὀκνηρός.
ἀκωκή, ἡ — ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.
ἀλιβάνιστος, — ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ.
ἄλμπουρο, τὸ — ὁ ἰστός τοῦ πλοίου.
ἄλφιτον, τὸ — τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος.
ἀμαδολογῶ — παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).
Ἀμίδες, οἱ — ἀτόικοι τῆς πόλεως Ἀμίδα εὐρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.
ἀμφιλύκη — τὸ λυκόφως.
Ἀμφιτροίτη — Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος.
ἀνάγκη, ἡ — ἡ ταραχή.
ἀνασπῶ — σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.
ἀντιπα — ἀντί.
ἀντλητήριον, τὸ — ὁ πρὸς ἀντλησιν καδίσκος.
ἀντρανίζω — σκοτίζω, ἐνοχλῶ.
ἀπαγγιάζω — καταφεύγω εἰς ὑπήνεμον μέρος.
ἀπάρι — κατὰ μέρος.
Ἀπέργης — σύγχρονος γλύπτης.
Ἀραγὸ Δομίνικος — Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786 - 1853).
ἀργάτης, ὁ — βαροῦλικον τοῦ πλοίου.
ἄρμενα, τὰ — οἱ ἱστοὶ καὶ τὰ ἰστία τοῦ πλοίου.
ἀρνοζόγουρα, τὰ — τὰ ἀρνεὰ καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν.
ἀρούμαι — ἀντλῶ, λαμβάνω.
ἄσκιωμα, τὸ — δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εὐκολον κίνησιν τῆς κώπης.
ἀσπαίρω — σπαράζω.
ἀστόματος — κοπτερός, ἀχόρταστος.
ἄσσαλος — ἀπρόσεκτος, «ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν», χονδροκομ-
 μένος εἰς τὴν κατασκευὴν.

ἄφλαστον, τό	— ἡ καμπύλη πρύμνη τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων της.
ἄφρω	— αἴφνης.
Ἀχερουσία, ἡ	— λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὁποῖαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ Ἄδου.

B

Βασιλιᾶς	— ὁ σουλτᾶνος.
Βαλαώρα, ἡ	— ὀνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εὐρυτανίας.
βαλμᾶς, ὁ	— ὁ βοσκὸς ἵππων.
βάνδα, ἡ	— γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.
Βαρδάρι, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ	— ὁ ποταμὸς Ἀξίος.
βελονοτὸς	— βελονοτὰ ὄπλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων πρὸ ὁ ἐπικρουστήρων των (κοινῶς κόκορας) ἔφερε μακρὰν βελόνην.
βετεράνος	— κυρίως ἐπὶ στρατιωτῶν: ὁ παλαίμαχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.
Βίας	— Εἷς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πιρήνης (625 - 540 π. Χ.).
βίγλα, ἡ	— ἡ φρουρά, ἡ σκοπία.
Βίσμαρκ Ὀθων	— ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικὸς (1817 - 1898).
Βιτρίτσα, ἡ	— ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων.
βιτσιά, ἡ	— τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).
βίτσιμα, τὸ	— τὸ κτύπημα τῆς βίτσας.
βούκινο, τὸ	— τὸ πολεμικὸν κέρας.
βύας	— τὸ πτηνὸν μπουφος.
βρῶμα, τὸ	— φαγητόν.

Γ

Γαβαλᾶς Λέων	— Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα.
γατζοῦδι	— ἡ πόρπη, καρφίτσα γενικῶς : κοσμήματα με πόρπας.
Γέλων	— τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π. Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.
γεμιτζῆς, ὁ	— ναυτικὸς, θαλασσινὸς (λέξις τουρκικὴ).
γιαλεύω	— πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλόν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς.
μουρντανί	— περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα.
γκρᾶς	— ὀπισθογεμὸς τυφεκίον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν Ἑλλ. στρατόν.
γλάκιο, τὸ	— τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγὼν δρόμου.

- γομάρι, τὸ — τὸ φορτίον.
 γοίβας, ὁ — ὁ ἵππος μὲ φαινὸν χρῶμα.

Δ

- δαψίλεια, ἡ — ἡ ἀφθονία.
 δρουγγάριος — ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
 Δυσδαίμονα — ἡρώϊς ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὁθέλλου.

Ε

- ἐγκρηματῶ — ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
 ἔθνικοι — εἰδωλολάτραι.
 Ἐκατόλογα — δημῶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.
 Ἐλισάβετ, ἡ — αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὅποια ἔκτισε τὸ Ἄ-
 χίλλειον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837 - 1898).
 ἔλκρον — περικάλυμμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα.
 ἐνθύμησις — ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομαζῶνται τὰ σύντομα χρο-
 νογραφικὰ σημειώματα, τὰ ὅποια συναντῶμεν εἰς
 πάλαια χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἄνθρωποι
 ἀπλοῖκοι καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχείρως
 — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ
 τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἢ τραγικὰ συμβάντα τῆς
 ἐποχῆς των, «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν μεταγενεστέρων.
 Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν
 πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρο-
 νολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰώ-
 νων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ὄχι ἀπὸ Χριστοῦ,
 ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ «Κτίσεως
 Κόσμου», ἧτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π. Χ. Οὕτω ἀντὶ
 τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961
 (ἧτοι 5508 + 1453 = 6961).
 ἐνούσιος — ὑπάρχων, πραγματικός.
 ἔνστατος πόλεμος — ὁ πεισματώδης πόλεμος.
 ἐπιπολαῖος — ἐπιπολαῖως, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
 ἐρίκη — θαμνῶδες φρυγανοειδὲς φυτὸν.
 ἔρηξαν τὰ πουλάρια — ἀπέβαλον.
 ἐντρανίζω — παρατηρῶ ἐπιμόνως.
 εὐωχία — πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης.

Ζ

- ζφ(ο)φρός — τὸ μεταξὺ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ
 τμήμα, κοσμοῦμενον μὲ γλυπτὰς παραστάσεις ζφῶν
 κυρίως.

Η

Ἡγεμονίες, οἱ — ἡ Μολδοβλαχία.

Θ

Θεοτόκης Ἐμμανουήλ
θεωρία, ἡ — πολιτικός καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777 - 1837).
— τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεατῆς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς
παραστάσεις.

Θῆβαι Ἐκατόμυλοι — ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νεῖλου,
κέντρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἄμμωνος.

θυμωδῆ, ἡ — ὁ θυμός.

θὼς — τσαχάλι.

Ι

Ἰάγος — ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ « Ὀθέλλος ». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ
συκοφάντου.

Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ — ἀκρωτήριο τῆς Ἰταλίας.

Ἰβήρες, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρίας.

Ἰβήρων μονή, ἡ — μία τῶν περιφημοτέρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Κ

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν — ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα.

καλαφάτισμα, τὸ — τὸ κλείσιμον τῶν ραγῶν τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.

Κάλβος Ἀνδρέας — διαπρεπῆς ποιητῆς ἐκ Ζακύνθου (1792 - 1867).

καλπουζανιά, ἡ — ἡ πονηρὰ πράξις.

κανίσκι, τὸ — τὸ δῶρον.

κανταριάζω — περιορίζω.

κασίδι, τὸ — τὸ κράνος.

καστέλλιον, τὸ — τὸ φρούριον.

κατεργάρις — σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον
(— πλοῖον).

κάτεργον, τὸ — εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἱστο-
φόρου.

κατοῦνα, ἡ — σιγή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός, κωμόπολις
τῆς Ἀκαρνανίας.

κατουνεύω — καταυλίζω, κατασκηνώνω.

κεντηγάριον, τὸ — μονὰς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ.

κεσάτι, τὸ — ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.

Κιβύρα — τὸ θέμα τῶν Κιβυραιωτῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ
ὄποῖον ἀνήκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας
ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου.

κνόδαλον, τὸ	— ἄγριον ἢ ἐπικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὄνειδισμὸς ἢ ὕβρις ἀνθρώπων.
κολονᾶτο, τὸ κομπασόρω	— ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἐνὸς ταλήρου. — κρατῶ τὸ κομπάσσο (: γεωμετρικὸν ὄργανον, πυξίς) καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν.
κότσι, τὸ κοσμητής, ὁ κουβέριτα, ἡ κουβικουλάριος, ὁ	— τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὄστάριον. — πολιτικὸν ἀξίωμα. — τὸ κατάστροφον τοῦ πλοίου. — ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος.
κουρσεύω κουρσος, τὸ κουρτεσιά, ἡ	— λεηλατῶ, ληστεύω. — ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία. — ἡ φιλοτιμία.

Λ

λιοκόρονο, τὸ λογάρι, τὸ λάγιο ἀρνί λαγνεῖα λακκίζω λατομημένος	— μυθολογικὸν ζῷον ἢ ὄφις μὲ ἓνα κέρατον. — ὁ θησαυρὸς. — μὲ μαῦρον τρίχωμα. — ἐπιδίωξις σωματικῶν ἀπολαύσεων. — τρέχω γρήγορα, φεύγω. — (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτός, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθείς.
λεβέτι Λεγκράν Αἰμίλιος	— μέγας λέβης, καζάνι. — Γάλλος νεοελληνιστῆς (1841-1903) γράψας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
Λήκυθος λύγος	— ἀρχαῖον ἀγγεῖον. — λυγαριά.

Μ

μαγνάδι μανοῦ μαρμαρογῆ Μαρτυρόπολις	— λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος. — γιαγιά. — λάμψις, ἀκτινοβολία. — πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸ Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος.
ματσόλα μελαχίδες	— ξύλινο σφυρί. — ναυτικοὶ ποῦ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου.
μετερίζι Μισίρι	— ὀχύρωμα, πρόχωμα. — Αἴγυπτος.

- μισοκάναλα
Μοάβ — εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς
Θαλάσσης, μὲ βραχέωδη ὄρη.
- μόδι, τὸ
Μολῶχ — μέτρον χωρητικότητος κερπῶν (8 κιλά).
— θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὅποιον προσέφερον
πρὸς ἐξιλέωσιν βρέφη.
- μουράριο, τὸ — τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σπά-
ζουν τὰ κύματα.
- μουσοῦδι
μούστομα — ρύγχος ζῴου.
μαλλάντα — ζάλη ἀπὸ μούστον, μέθη.
μπάρκο τρικούβερο — εἶδος ποιήματος μὲ λυρικά καὶ δραματικά στοιχεῖα.
— μέγα ἱστιοφόρον μὲ σταυρωτάς κεραίας καὶ μὲ τρία
καταστρώματα.
- μπουνάτσα, ἡ
Μπύογκερ — ἡ γαλήνη.
— Περίφημος Γερμανὸς ποιητῆς (1747 - 1794). "Ἐγγρα-
ψεν ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν
δραματικότητά των.

N

- ναπολεόνιον, τὸ
νεανίσκος, ὁ — τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσόφρακτον.
— Σφίζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει
τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μέχρις ὅτου ἐπανέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ
πρωτομάστορα τῆς, τὸν ὅποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν
πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ
ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός
ἀπεμάχρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ
νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος ἀναμένων
τὴν ἐπάνοδόν του.
- νευραία, ἡ — τὸ κύρωμα.
ντεληπόταμο, τὸ — τὸ μεγάλο ποτάμι.
νέρι, τὸ — ἡ λύπη, ὁ πόνος.
ντραλίζομαι — ζαλίζομαι.
Νέμφιος ποταμὸς — παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

- ξόμπλι, τὸ — παράδειγμα, πρότυπον, σχεδιάσμα.

Ο

- Ὁθέλλος — ἥρωα τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προ-
σωποποιήσις τῆς ζηλοτυπίας.

οἶδες	— ἔχεις γνωρίσει
οἴησις	— ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.
ὄρημά	— λεπτὸν νῆμα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.
ὄρημά, τὸ	— δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ ρουμάνι).

Π

πάγκα, ἡ	— ἡ εἰρήνη.
παλαμάρι, τὸ	— χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου δένονται εἰς τὴν ξηράν.
παρὰλης, ὁ	— ὁ ἔχων πολλοὺς παράδες, πλούσιος.
παραταγή, ἡ	— ἡ προσταγή.
παραφασέυω	— περιβάλλω διὰ τάφρου.
παρεθίς τὰ δεξιὰ μέρη	— ὑποστάς παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματός του.
πεῖθόβολο, τὸ	— εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.
πεντάφαρδος	— πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος.
περιδιπῶ	— περιστρέφω, στριφογυρνῶ.
πετροίτης, ὁ	— εἶδος ἰέρακος.
πίων	— παχύς, εὐφορος.
ποδοκόπι, τὸ	— ὁ κόπος διὰ τὴν ὄδοιπορίαν.
πολισημῶς	— ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.
Πολίτης Νικόλαος	— σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1852 - 1921) συγγραφέας πλήθους λαογραφικῶν μελετῶν, πατὴρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
πολυβολία, ἡ	— ὁ μέγας πλοῦτος.
πόμα, τὸ	— τὸ ποτόν.
πόμολλα, τὰ	— τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου.
ποταπή	— πόσον μεγάλη.
ποτόκια, τὰ	— τὰ μέρη ὅπου κατασταλάζουν αἱ ὑποστάθμαι (μοῦργες) τοῦ ἐλαίου.
πρόβδος, ὁ	— ὁ ὀδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβδος τοῦ καιροῦ» αὐτὸς ποὺ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὅπως ὄντως εἶναι ὁ μὴν Μάρτιος.
προπηλακίζω	— ἐπιχειρῶ μὲ πηλόν, προσβάλλω.
πρωμνήσια, τὰ	— τὰ σχοινία διὰ τῶν ὁποίων δένεται ἡ ἄγκυρα εἰς τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν.
πυροφανίζω	— ἀνάπτω πυροφάνι, φανὸν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλευσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλείψαν.

Ρ

ρέγγω	— ροχαλίζω.
ρεκνός	— κατὰξηρος, ζαρωμένος.

<i>ρίσος, ὁ</i>	— ὁ λύγξ.
<i>Ροβινσών, ὁ</i>	— ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὁμωνύμου περιπετειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ Ἄγγλου συγγραφέως Δανιὴλ Ντεφόε, τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
<i>ρουσιά</i>	— ὑδρορροή.
<i>ρούπια, ἡ</i>	— νομισματικὴ μονάς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν χωρῶν.
<i>ρούφουλας, ὁ</i>	— ἀπότομον στριφογύρισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα).

Σ

<i>Σάβας Κωνσταντῖνος</i>	— (1842 - 1914) πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Ἕλλην ἱστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
<i>Σαραντάπηχοι, οἱ</i>	— κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαεῖοι κάτοικοι τῆς Ἰδης.
<i>Σγυροὺς Λέων</i>	— τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὸ 1204.
<i>Σεβὰχ Θαλασσιῶς</i>	— ὁ ἥρωας μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων διηγήσεων τῆς ἀραβικῆς Χαλιμάς (Χίλιαι καὶ μία νύκτες).
<i>σεργάρι</i>	— ζῷον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποίμνιον.
<i>σεφέρι</i>	— συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατείαν, πόλεμος.
<i>σημαδιακὸς</i>	— αὐτὸς ποῦ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξαίρετος, σπάνιος.
<i>σιλουέτα</i>	— περίγραμμα.
<i>Σκηνοπηγία</i>	— μεγάλη Ἰσραηλιτικὴ ἑορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγκαμιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον.
<i>σκιρταμός, ὁ</i>	— τὸ χοροπήδημα ποῦ ἔρχεται ἀπὸ πολλὴν χαρὰν.
<i>σκιρτήσε (τὰ καλά),</i>	— εὐχαριστήσου τὰ καλά, διασκεδάσε τα.
<i>Σιουτο-Καλέσιος</i>	— ὀνομασία κριοῦ ἄνευ κεράτων καὶ μὲ χρῶμα προσώπου λευκὸν καὶ μέλαν.
<i>Σκόπας ὁ Πάριος</i>	— διάσημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος.
<i>σκοπός, ὁ</i>	— ἡ προσοχή.
<i>σκοῦνα, ἡ</i>	— δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.
<i>σκουτάρι, τὸ</i>	— ἡ ἀσπίδα.
<i>σκουτάριος, ὁ</i>	— ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης.
<i>σοβῶ</i>	— βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν» προτρέπω.

σουρτούκης, ὁ	— ὁ ἀλήτης.
σπάλα	— ὠμοπλάτη, πλάτη.
σπιλάδα	— ἀπότομος ριπή ἀνέμου.
σπιτάλι, τὸ	— τὸ νοσοκομεῖον.
Στατοβρέκι, τὸ	— ὄρος τῆς Μακεδονίας.
σταυροθόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.
σταύρωσις, ἡ	— ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς τῶν τετραγῶνων ὑψηλῶν ἰστίων τοῦ πλοίου.
στερολίθαρα, τὰ	— τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει.
στέμφυλον, τὸ	— τὸ στίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
στονάρισμα	— λυπητερόν ἄσμα.
συντυχία	— σύμπτωσις.
συτάρι, τὸ	— τὸ κριάρι ποῦ ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι.
σφαδάζω	— σπαρταρῶ.
σωβινισμὸς	— ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμὸς.

Τ

ταρσανᾶς, ὁ	— τὸ ναυπηγεῖον.
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης.
τέντα, ἡ	— ἡ σκηνή.
Τιτᾶνες	— υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς με ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των.
Τληπόλεμος	— Βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας.
τολύπη	— σύνολον ἀνθέων ἢ ἐρίου.
Τομμαζέο ἢ Θωμαζαῖος	— 1802 - 1874. Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεὺς. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημῶδη ἐλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἄσματα.
Τουδέλας Βενιαμίν	— Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ IB' μ. Χ. αἰῶνος.
τουνεζί	— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
τρακᾶτον, τὸ	— τὸ τέχνασμα.
τράφος, ὁ	— ἡ τάφος.
τρεχαντήρι	— μικρὸν ταχύπλουον ἰστιοφόρον με ὀξεῖαν πρύμνην.
τρόμπα, ἡ	— ἡ ἀντλία.
τρομπέτα, ἡ	— ἡ σάλπιγξ.
τρουκάνι, τὸ	— εἶδος κουδουνοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν.
Τσάμης	— ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανός.
τσουκνιας, ὁ	— πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογίου.

Υ

ύπολαϊς — μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδα.

Φ

φάρα, ἡ — ἡ πατριὰ.
 φαρί(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ — ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικὸς κκτάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππικούς καὶ πρὸς πόλεμον.
 Φαρμακομένη, ἡ — ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὁποῖον μελοποιηθὲν εἶχε γίνεῖ λαϊκὸν ἄσμα.
 φέρμελη — χρυσοποικίλτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι.
 φεστόνι — εἶδος κεντήματος.
 φηγός — δρυς.
 φλάμπουλο, φλάμουλο ἢ φλάμπουρο, τὸ — ἡ σημαία.
 φουσσᾶτο ἢ φουσσᾶτον, τὸ — τὸ στράτευμα.
 φουστα, ἡ — εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἱστιοφόρου τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειραστῶν διὰ τὴν ταχύτητά του.
 Φωριέλ — Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠμάτων (1824).
 Φώσκολος Οὔγος — ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827).

Χ

χάλαρο, τὸ — τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης.
 χαμπέρι, τὸ — ἡ εἶδησις, ἡ πληροφορία.
 χαράκι, τὸ — ὁ ὀγκώδης λίθος.
 χαριμί — διακοσμητικὸν μαχαιρίδιον, κρεμάμενον εἰς τὸ σελᾶχι τοῦ φουστανελοφόρου καὶ χρησιμεῖον δι' ἀκόνισμα.
 χειροσκοντάριον, τὸ — ἀσπίς.
 χίτη — χιτῆ.
 χουριάζω — κραυγάζω.
 χουήζω — ἀξίζω.
 χουσόβουλλον — αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφο, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχε χρυσῆ βούλλα (σφραγίς).

Ψ

ψίχι, τὸ — ἡ συνοδεία τοῦ γάμου.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους του καὶ διὰ τὴν ἰκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐζήσε κατὰ τὸν I' μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Μοναχὸς καὶ χρονογράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φανταστικὰ γεγονότα. Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδα ἀπὸ παλαιὰν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὡς βουλευτὴς εἰς τὴν Ἰόνιον βουλὴν ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βουλὴν. Ἀπέθανεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδα ἰδιόκτητον νησίδα Μαδουρῆν, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὡς πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μεγάλον Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ.

ΒΗΛΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβαν καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ἰατρὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1925. Εἶναι εἷς ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας μετὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους μας κατὰ τὸν 18ον μ. Χ. αἰῶνα.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γιά ν ν ο ς Ἐ π α χ τ ῖ τ η ς. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945.

Τὸ ἱστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπαύασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871. Εἶναι διηγηματογράφος πολὺ πρωτότυπος καὶ μὲ ἰδιόζων ὕφος καὶ τεχνοτροπίαν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοῦδρουθὲν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρίσιους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ ὀκτάτομον ἔργον του

« Βίοι Παράλληλοι », εἰς τὸ ὁποῖον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοὶ καὶ ἔθνικοι εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι' αὐτοῦ μακθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μόχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιοπούλου. Ἐγενήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγενήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἠγάπησε μὲ θέρμην τὸ ἔθνος του καὶ ἀνέμιχθη εἰς διαφόρους κινήσεις ποὺ ἐπεδίωκαν προοδευτικούς σκοπούς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τὸ 1923 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὕφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγενήθη εἰς Μήθυμναν (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1924. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Τὸ 1939 ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.⁴³ †

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσεν βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' (740—775). Ὑπῆρξε μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Σιγριανὴν τῆς Κυζίκου, ὅπου συνέγραψε τὴν « Χρονογραφίαν » του, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (284 μ. Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ. Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφυλάκισθη καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εἰς Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανε τὸ 817 μ. Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνομία « Ἀθηναιογράφος ».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας λυρικοκωμῆτος τούτων περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινά τῆς Ἡλείας. Ὑπηρέτησεν ὡς ἰατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά του.

Rhis was a caricature
ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1864 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ὡς διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

Εἰς τὴν Καραχρυσίδα
ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρισίους. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακρίθεις ὡς εἰς τῶν μεγαλύτερων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ « Προλεγόμενα » τῶν ὁποίων ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μὲ παγκόσμιον φήμην συντελέσας ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαρευούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1881. Διετέλεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσεν πλείστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἠσχολήθη περισσότερον μὲ

τήν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικά. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν μὲ τελειότητα καὶ αἱ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικὸς ποιητής, ἔχει τὴν αἰσθησὴν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγαίαν τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΑΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του « Χρονογραφία » εἶναι εἶδος παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀπολεσθῆ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμιμήθησαν ὄχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανῆ κερκυραϊκὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητὰς μας καὶ ὁ καλύτερος μαθητὴς τῆς ποιητικῆς τεχντροπίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφονεύθη τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Σιάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπασματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικὸς καὶ πρῶτος ἔσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλγαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν. Εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρωτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1883 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δρᾶμα. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον « Φιλολογικὰ Ἔργα » εἰς δύο τόμους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Συκαμνιὰν τῆς Λέσβου τὸ 1892. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διείσδυσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου.

ΜΩΡΑ-Γ'ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενετέρας του.

ΜΩΡΑ-Γ'ΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἔφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἐχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορήματα καὶ ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος, διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητὴς, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγραψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἐκ τῶν καλυτέρων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Ἐγεννήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἠσχολήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτῆρος τοῦ τοπίου ἐκάστης χώρας, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετῆ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον Εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζί μὲ τὸν Σολωμὸν ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ πολυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

1911
1871
- 60

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΛΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἔφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγηματὰ του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν τὰ ἔργα του εἰς ἔνδεκα τόμους.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Ἐγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877. Ἐδημοσίευσεν τὰ «Πολεμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὁμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πανακοθήκης καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Δικρινεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφρονέυθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὀδησσόν. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτός ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν ἐξάτομον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴν συνέθειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἠρωϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος νεώτερος Ἑλλήν ἱστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἠσχολήθη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Θρακικὸν Ἀρχεῖον». Ἐγραψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ—ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἔχει γράψει ἀρκετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ «εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῆ. Δικρινεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὑπερέτησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. Ἔχει διεθνῆ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συ-
φώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1939 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου
ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμήθη μὲ τὸ Ἐθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποιησίς του διακρί-
νεται διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν
καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας.
Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾷ τὸν θαλάσσιον
κόσμον καὶ παρουσιάζει μὲ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν
ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε
τὸ 1932. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ πρόεδρος τῆς Ἱ-
στορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἔδη-
μοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικοῦ καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ὑπῆρξε πολυγρα-
φώτατος. Εἰς τὴν ποιήσιν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχνοτροπιῶν, δὲν
ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν.
Ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς
φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἰσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν
στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1854 καὶ ἀπέ-
θανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονολογήματα, ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως
ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὅποια ἔδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον
« Σ α τ α ν ᾶ ς ».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν
εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατοπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς
φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποιήσιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον,
ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμεινε
εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἑνωρὶς
ὅμως ἐπέδότη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν
ἑλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του
δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποιησεῶς μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζω-
γραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα
τὰ ὅποια διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ὕπαιθρον, πρὸς τὴν Ἑλ-
ληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἔγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ.ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν γλῶσσάν του καὶ τὸ λιτὸν ὄφρος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἷς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων διεθνῶς γνωστός καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφάς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σούλι τῆς Ἠπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιότερα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ἔλας τὰς ἐκδηλώσεις της.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Α. Βρανούση — Β. Σφυρόερα

	Σελίς
1. Στούς ἀγίου τόπους, Κώστα Οὐράνη	12
2. Ἡ γέννησι τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	15
3. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	19
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἄδαμ. Ἄδαμαντίου	56
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἄδαμ. Ἄδαμαντίου	60
6. Βίος καὶ γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλῆ	69
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	75
8. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν	76
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χρηστοβασίλη	105
10. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στέφ. Δάφνη	111
11. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	117
12. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	119
13. Στὴ Βόρειο Ἡπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	119
14. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	120
15. Ξενιτεμμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	125
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	125
17. Μισεμμός (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	128
18. Ἄθος τοῦ γιалоῦ, Ἄλεξ. Παπαδιαμάντη	129
19. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα	149
20. Ἑλληνικὴ καλωσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	153
21. Ὁ Τάκη - Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	156
22. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	175
23. Στὴν Κύπρο, Στρατῆ Μυριβήλη	178
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθνοῦ	180
25. Τὸ πετρογελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	195
26. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	200
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	204
28. Ὁ Ἔβρος ἱστορεῖ..., Πολυδῶρου Παπαχριστοδοῦλου	209
29. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρά	223
30. Ὁ περίεργος, Ἀνδρέου Λασκαράτου	224
31. Ὁ ἀρρωστομανῆς, Κωνστ. Σκόκου	227
32. Τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	232
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (ποίημα), Δημοτικόν	238
34. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, (ἀγνώστου)	246
35. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κ. Πορφυρογενήτου	252
36. Βέλανδρος καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου	269

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελίς
1. Ὀνειρεμμένη Προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	11
2. Λαμπριάτικὸς ψάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.....	26
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ.....	33
4. Στίς Φερμοπούλες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	37
5. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου.....	38
6. Ἡ ναῦς τοῦ Φαύλου, Κωνστ. Ράδου.....	41
7. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη.....	49
8. Τὰ Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου.....	63
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη.....	71
10. Παραδόσεις: α) Διγενῆς, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου.....	73
11. Ὁ Διγενῆς καὶ ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	74
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη.....	111
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἐταιρείας, Σπ. Μελλᾶ.....	114
14. Ἡ σταχομαζώχτρα, Ἄλ. Παπαδιαμάντη.....	133
15. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἄναστ. Γούδα.....	143
16. Ἔργασία (ποίημα), Γερασίμου Μακρορᾶ.....	147
17. Ἡ καλωσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη.....	149
18. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρήστου Χρηστοβασίλη.....	163
19. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη.....	170
20. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσκοπούλου.....	186
21. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	192
22. Τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη.....	196
23. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	208
24. Ἡ θάλασσα, Ἀνδρέου Καραβίτσα.....	212
25. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ.....	220
26. Ὁ φιλόπονος, Ἄνδρ. Λασκαράτου.....	225
27. Ὁ δοκησίσοφος, Ἄνδρ. Λασκαράτου.....	226
28. Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα.....	229
29. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλάλα.....	243
30. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψῶσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους.....	245
31. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμχρωτοῦ.....	248
32. Ἀνακάλλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀγνώστου.....	259
33. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας.....	260

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — Π. Παρρῆ

1. Διπλὸ δράμα, Ν. Πετιμεζᾶ Λαύρα.....	19
2. Ἐσπερινὸς (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη.....	25

	Σελίς
3. Έσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	25
4. Ό Έρμης του Πραξιτέλου, Χρ. Τσουντα.....	50
5. Επιτύβμα ανάγλυφα των αρχαίων, Χρ. Τσουντα	51
6. Τό ανάγλυφο του Δεξιλεω (ποίημα), Κωστή Παλαμα.....	55
7. Κεραμειός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα.....	56
8. Τό φίλημα, Μιχ. Μητσάκη.....	77
9. Ό μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά.....	79
10. Όρώων καί μαρτύρων αίμα, Ίωνος Δραγούμη.....	83
11. Παύλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμα.....	88
12. Ό Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη.....	88
13. Ό Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη.....	89
14. Τής Λένως του Μπότσαρη (ποίημα), Δημοστικόν.....	91
15. Ό έκδικητής, Άνδρ. Καρκαβίτσα.....	91
16. Ό Δήμος καί τό καριοφίλι του (ποίημα), Άρ. Βαλαωρίτου.....	94
17. Ό Άγιά Σοφιά, Άλεξάνδρου Μωραϊτίδου.....	97
18. Ό καμπάνα, Ί. Κονδυλάκη.....	98
19. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	103
20. Αί διδακτορικά μου εξετάσεις, Άδαμ. Κοραή.....	103
21. Ό αιχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη.....	158
22. Ό ήλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	163
23. Τό λυκόφως του Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	167
24. Ό καημός του Αιγαίου, Στρατή Μυριβήλη.....	193
25. Ό σκάρος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη.....	198
26. Ό τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	199
27. Ό πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου.....	205
28. Ό οικογένεια του σάββρου, Θ. Ποταμιάνου.....	215
29. Όρωσ ποιητής, Γρηγ. Ξενοπούλου.....	230
30. Ό τελευταίος λόγος του Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζή.....	256
31. Δύβιστρος καί Ροδάμη, Άγνωστου	271

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμά	11
2. Στους άγιους τόπους, Κώστα Ουράνη	12
3. 'Η γέννησι του Σωτήρος, Σπύρου Μελά	15
4. Το άστέρι των μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	19
5. Διπλό όραμα, Ν. Πετιμεζά Λαύρα	19
6. 'Εσπερινός (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	25
7. 'Εσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	25
8. Λαμπριάτικος Ψάλλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	26
9. 'Η ημέρα της Λαμπρής (ποίημα), Διονυσίου Σολωμού	33

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στις Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμά	37
2. Γενικαί σκέψεις περί του ανατολικού 'Ελληνισμού, Κ. Παπαρρηγοπούλου	38
3. 'Η ναῦς του Φαύλου, Κωνστ. Ράδου	41
4. Ναυσικά (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	49
5. 'Ο 'Ερμής του Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	50
6. 'Επιτύμβια ανάγλυφα των αρχαίων, Χρίστου Τσουντα	51
7. Το ανάγλυφο του Δεξίλεω (ποίημα), Κωστή Παλαμά	55
8. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	56
9. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εις το Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	56
10. 'Η Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	60
11. Τα εισοδήματα του Βυζαντινού Κράτους, Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου	63
12. Βίος και γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	69
13. 'Ο Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	71
14. Παραδόσεις: α) Διγενής, β) Τα λιγγρία του Διγενή, Ν. Γ. Πολίτου	73
15. 'Ο Διγενής κι ό Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμά	74
16. Το παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	75
17. Για το παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοσικόν	76
18. Το φίλημα, Μιχ. Μητσάκη	77
19. 'Η μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	79
20. 'Ηρώων και μαρτύρων αίμα, 'Ιωανος Δραγούμη	83
21. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμά	88
22. 'Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	88

	Σελίς
23. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	89
24. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	91
25. 'Ο 'Εκδικητής, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	91
26. 'Ο Δήμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), 'Αρ. Βαλαωρίτου	94
27. 'Η 'Αγιά Σοφιά, 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου	96
28. 'Η καμπάνα, 'Ιωάννου Κονδυλάκη	98
29. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	103
30. Αἱ διδακτορικάί μου ἐξετάσεις, 'Αδαμ. Κοραΐη	103
31. 'Η Πασχαλιά τῆς λευτεριάς, Χρ. Χρηστοβασίλη	105
32. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	111
33. 'Η Καταπολιανή, 'Αθηνᾶς Ταρσοῦλη	111
34. 'Ο Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας, Σπ. Μελά ..	114
35. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	117
36. 28 'Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	119
37. Στὴ Βόρειο 'Ηπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	119
38. 'Υμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	120

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένοις (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	125
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γερο-'Ανέστη, 'Αργύρη 'Εφταλιώτη	125
3. Μισεμὸς (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	128
4. 'Ανοθὸς τοῦ γιालοῦ, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	129
5. 'Η σταχομαζώχτρα, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	133
6. 'Ιωάννης Βαρβάκης, 'Αναστ. Γούδα	143
7. Εργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορά	147
8. 'Η καλωσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	149
9. 'Η Γοργόνα, 'Ανδρέου Καρκαβίτσα	149
10. 'Ελληνική καλωσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	153
11. 'Ο Τάκη — Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	156
12. 'Ο Αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	158

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	163
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χρηστοβασίλη	163
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	167
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Ουράνη	170
5. Παρὰ τὸν 'Αλφειόν, 'Εμμ. Στυλ. Λυκούδη	175
6. Στὴν Κύπρο, Στρατῆ Μυριβήλη	178
7. Δωδεκάνησα, Διον. 'Α. Ζακυθηνοῦ	180
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	186

	Σελίς
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	192
10. Ὁ καημός τοῦ Αἰγαίου, Στρατῆ Μυριβήλη	193
11. Τὸ πετροχελιδόνον, Δ. Καμπούρογλου	195
12. Τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	196
13. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	198
14. Ὁ Τρύγος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	199
15. Δωδώνη, Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου	200
16. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	204
17. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
18. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	208
19. Ὁ Ἔβρος ἱστορεῖ . . . , Πολυδώρου Παπαχριστοδοῦλου	209
20. Ἡ Θάλασσα, Ἀνδρέα Καρκαβίτσα	212
21. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	215
22. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	220

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργγρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	223
2. Ὁ περίεργος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	224
3. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	225
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	226
5. Ὁ ἄρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	227
6. Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	229
7. Ἡρώς ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	230
8. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	232
9. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (ποίημα), Δημοτικόν	238

ΣΤ'. BYZANTINA — METABYZANTINA

1. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλάλα	243
2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ἔψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	245
3. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	246
4. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	248
5. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κων. Πορφυρογεννήτου	252
6. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γεωργ. Φραντζῆ	256
7. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	259
8. Τὰ Δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας	260
9. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	269
10. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	271
Λεξιλόγιον	275
Βιογραφίαι Συγγραφέων	285

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α 108).

024000020093

ΕΚΔΟΣΙΣ Α΄ - ΣΕΙΡΑ Α΄, 1956 (IX) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 35.000

Ἐκτύπωσις — Βιβλιοδεσία ΑΔΕΛΦΩΝ Γ. ΡΟΔΗ Κεραμεικοῦ 40

35n